

**T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ PROGRAMI**

**TEZ BAŞLIĞI
İKİNCİ ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE (1876-1908) OSMANLI
SİNGAPUR İLİŞKİLERİ**

ÖĞRENCİNİN ADI VE SOYADI

HATİCE KIRKAYA

DANIŞMAN

Prof. Dr. KEZİBAN ACAR KAPLAN

MANİSA-2019

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 14/05/2019 tarih ve 16/Ek6 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından “Manisa Celal Bayar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin 9. Maddesi” uyarınca Enstitümüz Tarih Anabilim Dalı Tarih Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Hatice KIRKAYA’nın; “İkinci Abdülhamid Döneminde (1876-1908) Osmanlı Singapur İlişkileri” konulu tezi incelenmiş ve aday 29.05.2019 tarihinde saat 12:30’da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır. Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 30.. dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna ☒

OY BİRLİĞİ ☒

DÜZELTME yapılmasına * ☐

OY ÇOKLUĞU ☐

RED edilmesine ** ☐

ile karar verilmiştir.

BAŞKAN

Prof. Dr. K. Z. Akar Kaplan

[Signature]

ÜYE

Prof. Dr. E. T. Cökmen

Evet

Hayır

ÜYE

Prof. Dr. H. K. Akar

Tez, burs, ödül veya Teşvik programına (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir.

☐

☐

Tez, mutlaka basılmalıdır.

☐

☐

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır.

☐

☐

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

☐

☐

Tez, basımı gereksizdir.

☐

☐

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir. İkinci tez savunma sınavında da başarısız olan öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir.

** Bu halde adayın Enstitü ile ilişkisi kesilir.

Hazırlayan
Enstitü Sekreteri

Onaylayan
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “İkinci Abdülhamid Döneminde (1876-1908) Osmanlı Singapur İlişkileri” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../20..

Adı Soyadı

Hatice KIRKAYA

İmza

ÖZET

İkinci Abdülhamid Döneminde (1876-1908) Osmanlı Singapur İlişkileri

Güneydoğu Asya ülkeleri içerisinde önemli bir yere sahip olan Singapur'u İngilizler kendi yönetimlerine almış olsalar da buradaki Müslüman halk her daim Osmanlı Devleti'ne bağlılıklarını bildirmiş ve Sultan İkinci Abdülhamid döneminde istedikleri yakınlaşma fırsatını elde etmişlerdir.

Başbakanlık Osmanlı Arşivinde Osmanlı Singapur ilişkilerine dair birçok belge bulunmaktadır. Ayrıca, dönemin gazetelerinden *İkdam*, *Tercüman-ı Hakikat* ve *Sabah* gazeteleri, konuyla ilgili çok önemli bilgiler sunmaktadırlar. Bu kaynakları temel alan bu Yüksek Lisans Tezi, İkinci Abdülhamid dönemindeki Osmanlı Singapur ilişkilerini analiz etmeyi ve değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Singapur, İkinci Abdülhamid, konsolosluk, Güneydoğu Asya

ABSTRACT

Ottoman Singapore Relations in the reign of second Abdulhamid (1876-1908)

Even though the British colonized and ruled it, Singapore's Muslim population always felt connected by heart to the Ottoman Empire and its sultan. Their relations with the Ottoman Empire became even closer in the reign of second Abdulhamid.

There are many documents in the Ottoman Archives of Prime Ministry, witnessing and showing how Ottoman-Singapore relations developed. In addition, there are many newspapers, such as *İkdam*, *Tercüman-ı Hakikat* and *Sabah*, giving important information on the Ottoman Singapore relations in Abdulhamid's reign. Based on these sources, this MA thesis aims to analyze and evaluate how Ottoman Singapore relations were between 1876 and 1908.

Key Words: Singapore, second Abdülhamid, consulate, South East Asia.

ÖNSÖZ

Güneydoğu Asya ülkeleri arasında önemli bir konuma sahip olan Singapur, 1818 yılında İngilizlerin burada bir üs kurmasıyla sömürge haline getirilmiştir. 1824'te Hollanda ile yaptığı antlaşmayla Hollanda'yı bölgeden uzaklaştıran İngiltere bu adımlar neticesinde buraya tam anlamıyla yerleşmiştir. Bundan sonraki süreçte daha da önem kazanan Singapur bölgedeki ticari ürünlerin dünyanın her yerine aktarıldığı bir ticaret merkezine dönüşmüştür.

Singapur ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler 19. Yüzyıl ortalarına kadar uzanmaktadır. Osmanlı Devleti'nin Singapur'daki diplomatik ilişkileri, 1864 yılında buraya açılan konsolosluk ile başlamıştır. Ayrıca 1880'de Singapur'un önemli ailelerinden bazı temsilciler Osmanlı adına Singapur'da bulunmuştur. Bunlardan birisi olan Seyyid Muhammed el-Sakkaf (bazı kaynaklarda Seyyid Mahmud el-Sakkaf olarak geçmektedir) 1880'de Osmanlı Devleti'nin Singapur Konsolosluğuna tayin edilmiştir. Bu dönemden sonra 1901 yılına kadar Singapur'a bir konsolos tayini olmamıştır. Bu süre içerisinde ilişkiler, Singapur hacıları, bölgeye giden çeşitli heyetler ya da siyasetçiler vasıtasıyla yürütülmüştür. 1889 yılında Japonya'ya gitmekte olan Ertuğrul Fırkateyni Singapur'da bir müddet kalmış ve Singapur Müslüman halkı tarafından sevinçle karşılanmıştır. Bu konuda tezimizde Osmanlı basınına da yansıyan oldukça heyecan verici haberlere yer vereceğiz. Arşiv belgelerinde sıkça rastladığımız, Singapur Müslümanlarının yoğun ilgisi ve sevgisini bildiren yazışmalar, Singapur'da bir temsilci bulundurulması gereğini gün yüzüne çıkarmıştır. 1901'de Ahmed Ataullah Efendi, Singapur'a Osmanlı Başkonsolosu olarak tayin edilmiştir. Bu dönemde Osmanlı Singapur ilişkileri en yoğun halini almış ve bu ilişkiler İkinci Abdülhamid döneminde şekillenmiştir.

Osmanlı Singapur ilişkileriyle alakalı, bu zamana kadar yapılan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Güneydoğu Asya ile ilgili çalışmaları incelediğimizde bu çalışmalarda Singapur'a dair ya hiç bilgi mevcut değildir ya da Singapur hakkında sadece diğer Güneydoğu Asya ülkeleri ile birlikte çok genel bilgiler verildiği görülür. Bu tez çalışması ise 1876-1908 arası dönemde Osmanlı Singapur ilişkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. İncelemenin temel kaynağını konuyla ilgili Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgeleri oluşturmaktadır. Bu tez çalışmasında ağırlıklı olarak kullanılan arşiv fonları Bâb-ı Âli Evrak Odası (BEO) ve Hariciye Nezâreti Londra

Sefareti (HR. SFR. 3) olmuştur. Arşiv belgeleri yanında dönemin üç önemli gazetesi olan; *İkdam* (1895-1908), *Tercüman-ı Hakikat* (1887-1908) ve *Sabah* (1889-1890) gazeteleri incelenmiştir. Bu gazetelerin taramaları yapılırken tez çalışmamızda bahsi geçen olayların vuku bulduğu tarihler temel alınmakla birlikte, olayların oluş sırasından önce ve sonraki tarihlere de herhangi bir haber yansıması olabileme ihtimaline karşın geniş bir tarih aralığı ele alınmıştır.

İncelenen gazeteler, Osmanlı Singapur ilişkilerine dair haberlere farklı oranda yer vermiştir. Tez konusu çerçevesinde bu gazetelere yansıyan haberler değerlendirilmiş ve gazetelerin olaylara bakış açısı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Müteakip bölümlerde de görüleceği üzere bunlardan en çok *İkdam* ön plana çıkmıştır. Bu nedenle *İkdam*'ın niteliği hakkında kısaca bilgi vermek yerinde olacaktır. İstibdat döneminde Ahmet Cevdet Bey tarafından 1894 tarihinde çıkarılan *İkdam* Türk basın tarihinde oldukça önemli bir yer edinmiştir. Halk tarafından da okunabilmesi amaçlanarak yalın bir dil kullanan *İkdam* ekonomi, edebiyat, tarih gibi konuları ele almış ve dış basını da takip ederek dünyadaki önemli gelişmeleri aktaran bir yayın organı olmuştur. Tezimizin konusu itibarıyla kaynaklarda yer alan *İkdam*, *Tercüman-ı Hakikat* ve *Sabah* gazeteleri devlet yanlısı tavır sergilemişlerdir.

Son olarak, konu hakkında farklı açılardan bilgiler veren araştırma makaleleri ve eserlerinden de istifade edilmiştir. Bu bağlamda öne çıkan en önemli eser, Singapur Büyükelçisi (22.11.2011-6.11.2016) Hakkı Taner Seben'in 2014 tarihinde kaleme aldığı *Singapur'daki İlk Temsilciliklerimiz ve Başkonsolos Ahmed Ataullah Efendi* adlı çalışmasıdır. Singapur ile Türkiye ilişkilerinin tarihine yönelik olan bu eserde Osmanlı Devleti tarafından Singapur'da açılan konsolosluklar ele alınmıştır. Belge ağırlıklı bir çalışma olan bu eserde Osmanlı arşivinden bazı belgelerin yanı sıra Singapur arşiv kayıtlarına da yer verilmiştir. Bu anlamda dikkate değer bir çalışma olmakla birlikte diğer arşiv belgelerini içermemesi ve basını ele almaması yönünden eksiktir. Bu tez gerekli eksiklikleri tamamlamayı hedeflemektedir.

Diğer bir eser, Ayşe Nur Timor'un 2002 tarihinde basılan *Güneydoğu Asya Ülkeler-Özellikler* adlı çalışmasıdır. Güneydoğu Asya ülkelerini tanıtan bu eser, özellikle 1819 yılı sonrası Singapur'un modern tarihinin başlaması hakkında bilgiler içermesi açısından çok değerlidir. Bu eserde genel anlamda yabancı kaynaklara yer verilmiştir. Bu tez çalışmasında kullanılan kaynaklar ise arşiv belgeleri ve basın ağırlıklı olmuştur. Konu esâsı itibarıyla de Singapur'un Osmanlı Devleti ile olan

ilişkilerinin değerlendirilmesi bakımından yukarıda sözü edilen çalışmadan ayrılmaktadır.

Benzer şekilde, İsmail Hakkı Göksoy'un Güneydoğu Asya ile ilgili ön plana çıkan; 1998 tarihli *İslam'ın Güneydoğu Asya'ya Girişi ve Yayılışı*, 1995 tarihli *Endonezya'da İslam ve Hollanda Sömürgeciliği*, 2004 tarihli *Güneydoğu Asya'da Osmanlı-Türk Tesirleri* isimli kitapları bulunmaktadır. Yazar, 1997 yılında kaleme aldığı *Çağdaş İslam Ülkeleri Tarihi* adlı çalışmasında “Güneydoğu Asya İslam Ülkeleri” başlığı altında, bu bölgenin tarihi, etnik, dini ve coğrafi yapısı hakkında bilgiler sunmuştur. Ayrıca bu çalışma Singapur'a İngiliz sömürge yönetiminin yerleşmesi hakkında bilgiler içerdiği için de son derece önemlidir. Eserde genelde yabancı kaynaklar kullanılmış, bizim kullandığımız arşiv belgeleri ve gazete haberleri yer almamıştır.

Konumuzla ilgili bir diğer çalışma da Ahmet Uçar'ın *Unutulmayan Miras: Güney Afrika'da Osmanlılar* adlı eseridir. Genel anlamda Güney Afrika'daki sömürgecilik faaliyetleri ve buradaki Müslümanları ele alan eserde, 1901-1903 yılında Singapur Başkonsolosu olan Ataullah Efendi'nin (1865-1903) babası Ebûbekir Efendi'nin (1823-1880) Güney Afrika'daki faaliyetlerine yer verilmiştir. Ataullah Efendi'nin Singapur'daki faaliyetleri hakkında da önemli bilgiler sunan bu eserin söz konusu bölümünde, kaynak olarak genel anlamda Ebûbekir Efendi'nin torunlarından Hişam Efendi'nin hususi arşivinde bulunan vesikalardan faydalanılmıştır. Bu eser 1901 yılında Singapur Başkonsolosluğuna atanan Ataullah Efendi hakkında önemli bilgiler içermesi bakımından bizim için önem arz etmektedir. Ancak Singapur'un bütünü ile ele alınıp değerlendirilmesi bağlamındaki katkısı oldukça sınırlıdır.

Elbette bu çalışmaların hepsi çok kıymetlidir fakat yukarıda da değindiğimiz gibi genel olarak Güneydoğu Asya üzerine olan bu çalışmalarda Singapur'a çok az yer verilmiştir. 1876-1908 yılları arasındaki Osmanlı Singapur ilişkilerini ele alan bu tez çalışması, bu eksikliği gidermeyi amaçlamaktadır.

Çalışmamız giriş ve sonuç bölümleri dışında iki ana başlıktan oluşmaktadır. Giriş bölümünde öncelikle, Singapur'un genel özellikleri, tarihçesi, hakkında bilgi verildikten sonra, Yeni Emperyalizm (1871-1914) ve Avrupa devletlerinin bu dönemde Asya'daki sömürgecilik faaliyetlerine değinilmiştir. Ardından İkinci Abdülhamid dönemi dış politikası ve Panislamizm hakkında spesifik bilgiler verilmiştir.

Birinci bölümde, 1860-1900 dönemi Osmanlı Singapur ilişkilerine ağırlık verilmiş ve bu ilişkilerin gelişimi değerlendirilmiştir. Singapur ile ilk diplomatik ilişkiler 1864'te buraya bir konsolosluk açılmasıyla başlamıştır. Fakat 1880 sonrasında bölgeye bir temsilci gönderilmemiş ve ilişkiler 1901 yılına kadar farklı yollardan devam etmiştir. Bu döneme kadar olan ilişkiler birinci bölümde ele alınmıştır.

İkinci bölümde, 1901 yılında Singapur'a ilk muvazzaf Türk Konsolosu olarak atanan ve 1903'e kadar görevde kalan Ahmed Ataullah Efendi ile yoğunlaşan ve devam eden ilişkiler hakkında bilgi verilmiştir. Ahmed Ataullah Efendi'den sonra da Singapur Müslümanlarının Osmanlı Devleti'ne olan sevgi ve bağlılığının devam etmesi çerçevesinde 1908'e kadar ilerleyen münasebetler aktarılmıştır. Tezimiz ağırlıklı olarak Sultan İkinci Abdülhamid dönemini (1876-1908) kapsamaktadır.

Sonuç bölümünde ise, Osmanlı Singapur ilişkileri hakkında genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Çalışmanın her aşamasında sınırsız yardımları ve desteğinden dolayı öncelikle danışman hocam Prof. Dr. Keziban Acar Kaplan'a teşekkürü bir borç bilirim. Tez çalışmasında bilgi ve deneyimleri ile yol gösteren sevgili hocam İsmail Hakkı Göksoy'a, öğrenim hayatım boyunca beni her yönden destekleyen ve hep yanımda olan başta annem olmak üzere tüm aileme teşekkür ederim

HATİCE KIRKAYA

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ

ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
EKLER LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1
1. Singapur'un Genel Özellikleri	1
2. Singapur'un Tarihi	7
3. Sir Stamford Raffles	9
4. Singapur'un Bağımsızlık Süreci	10
5. Yeni Emperyalizm ve Avrupa Devletlerinin Asya'daki Sömürge Faaliyetleri.....	10
6. Sultan İkinci Abdülhamid'in Dış Politikası (1876-1908)	12
7. İkinci Abdülhamid ve Panislamizm.....	14
BİRİNCİ BÖLÜM: 1860-1900 DÖNEMİ OSMANLI SİNGAPUR İLİŞKİLERİ	19
1.1. OSMANLI DEVLETİ'NİN İLK FAHRİ KONSOLOSLUKLARI.....	20
1.1.1. Seyyid Abdullah bin Ömer el-Cüneyd.....	20
1.1.2. Seyyid Muhammed el-Sakkaf.....	22
1.2. ERTUĞRUL FIRKATEYNİ VE SİNGAPUR MÜSLÜMANLARI	24
1.3. NASİHAT HEYETİ.....	38
1.4. OSMANLI MEKTEBİNE ÖĞRENCİ KABULÜ	39
1.5. SİNGAPUR'A KONSOLOSLUK AÇILMASI TALEPLERİ	42
İKİNCİ BÖLÜM: 1901-1908 DÖNEMİ OSMANLI SİNGAPUR İLİŞKİLERİ	49
2.1. SİNGAPUR'DA İLK MUVAZZAF OSMANLI KONSOLOSLUĞU	49
2.2. AHMED ATAULLAH EFENDİ'NİN BİYOGRAFİSİ VE SİNGAPUR ÖNCESİ FAALİYETLERİ	52
2.3. AHMED ATAULLAH EFENDİ'NİN SİNGAPUR'DAKİ FAALİYETLERİ	58
2.3.1. Konsolosluk Faaliyetleri	66
2.3.1.1. Singapur Konsolosluğunun Resmi Açılışı	66
2.3.1.2. Tebrik Telgrafları	69

2.3.1.3. Singapur Müslümanlarının Hicaz Demiryoluna Yardımları	71
2.3.1.4. Singapur Hacıları ve Pasaport Vize İşlemleri	77
2.4. AHMED ATAULLAH EFENDİ’NİN VEFATI	90
2.5. AHMED ATAULLAH EFENDİ’NİN AİLESİ	93
2.6. KAMİL EFENDİ	97
2.7. AHMED ATAULLAH EFENDİ’DEN SONRA SİNGAPUR KONSOLOSLUĞUNUN İŞLEYİŞİ	100
SONUÇ	105
KAYNAKÇA	110
EKLER	114

KISALTMALAR

BOA: Başbakanlık Osmanlı Arşivi

BEO: Bâb-ı Âlî Evrak Odası

Çev.: Çeviren

DH. MKT: Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemi

Haz.: Hazırlayan

HR. HMS. İŞO: Hariciye Nezâreti Hukuk Müşavirliği İstişare Odası

HR. İD: Hariciye Nezâreti İrade

HR. SAİD: Hariciye Nezâreti Sicill-i Ahval İdare-i Umumiyesi

HR. SFR. 3: Hariciye Nezâreti Londra Sefareti

HR. TH: Hariciye Nezâreti Tahrirât-ı Hariciye Odası

HR. TO: Hariciye Tercüme Odası

İ.HR: İrade Hariciye

İ. HUS: İrade Hususi

İ. TAL: İrade Taltifat

Nr.: Numara

ss.: Sayfa Sayısı

ŞD: Şura-yı Devlet Evrakı

TDVİA: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

Y. A. HUS: Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı

Y. PRK. ASK: Yıldız Perakende Evrakı Askeri Maruzat

Y. PRK. BŞK: Yıldız Perakende Başkitabet Dairesi Maruzat

Y. PRK. NMH: Yıldız Perakende Evrakı Name-i Hümayunlar

Y. PRK. UM: Yıldız Perakende Evrakı Umumi

ŞEKİLLER LİSTESİ

Fotoğraf 1: Singapur'un coğrafi konumunu gösteren bir harita, s. 1.

Fotoğraf 2: Ahmed Ataullah Efendi'nin bir fotoğrafı, s. 52.

EKLER LİSTESİ

EK 1: “Singapur’da Cevami-i Şerife” (Singapur’da camiler hakkında), *İkdam*, Nr: 5991, 21 Nisan 1902.

EK 2: “Suret-i Telgrafname” *Tercüman-ı Hakikat*, Nr: 3444, 21 Teşrin-i Sani 1305 (3 Aralık 1889).

EK 3: Batavya Konsolosluğunun Singapur’a bir şehbender tayinine dair mektubu, HR. SFR. 3, 460/21 (30 Nisan 1896).

EK 4: Singapur Konsolosu Ahmed Ataullah Efendi’nin Sicil Dosyası, HR. SAİD, 9/1, 2 S 1319 (21 Mayıs 1901).

EK 5: Singapur Konsolosu Ahmed Ataullah Efendi’nin Kolombo’dan gönderdiği rapor, YA. HUS, 422/55, 20 Ş 1319 (2 Aralık 1901).

EK 6: Ahmed Ataullah Efendi’nin Singapur Konsolosluğunda gerçekleştirilen resmikabul törenine dair raporu, BOA, Y.A. HUS, 424/22, 9 L 1319 (19 Ocak 1902).

EK 7: “Singapur’da Hamidiye Hicaz Demiryolu İanesi” *İkdam*, Nr: 16125, 30 Haziran 1902.

GİRİŞ

Singapur ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkileri ele almadan önce bu ilişkileri daha sağlam bir zemine oturtmak açısından öncelikle Singapur'un coğrafi yapısı, tarihi gibi konular hakkında bazı bilgiler vermek yerinde olacaktır. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin dönemin koşulları içerisinde nasıl bir durumda olduğu da önem taşımaktadır. Bu bağlamda emperyalist devletlerin Asya'daki bazı faaliyetleri ve Sultan İkinci Abdülhamid'in bu faaliyetler karşısında izlediği politikalara da değinilecektir.

1. Singapur'un Genel Özellikleri

Singapur, Malay Yarımadası'nın güney ucunda bulunan bir ana ada ile etrafındaki çoğu ıssız olan 60 kadar küçük adacıktan meydana gelen bir ülkedir. Aynı zamanda başkenti Singapur'un metropoliten alanının Singapur Adası'nın tümünü içine alması nedeniyle bir şehir-devlettir. Ülke, Johor Boğazı ile Malay Yarımadası'ndan ve Singapur Boğazı ile de Endonezya'nın Sumatra Adası'ndan ayrılmaktadır. Fakat Johor Boğazı'ndan kuzeye uzanan bir köprü ile Malezya'ya bağlıdır.¹

Fotoğraf 1: Singapur

Kaynak: <http://www.investinadiyaman.gov.tr/upload/singapurharita.jpg>

¹ Ayşenur Timor, *Güneydoğu Asya: Özellikler-Ülkeler*, Çantay Kitabevi, İstanbul, 2002, s. 251.

Ekvatorun 136 km kuzeyinde bulunan ülkenin buraya bağlantısı 1056 m uzunlukta bir köprünün sağladığı kara ve demiryolu ile sağlanmıştır. Singapur Adası genellikle düzlüklerle kaplıdır. Ortalama yükselti 10 metredir. Singapur'un tabii bitki örtüsü, kıyılardaki ormanlar her zaman yeşil tropik bitkileridir. Singapur'da, ortalama sıcaklığın nispi nem miktarının fazla olduğu tipik bir ekvatorial muson iklimi hüküm sürer.² Yıl boyunca yüksek sıcaklık nemlilik ve bol yağış etkilidir. Yıllık ortalama sıcaklık 26 °C'dir. Ülkenin yüz ölçümü 648 km²'dir. 19. Yüzyılın başlarına kadar Singapur genel anlamda bataklık ve ıssız bir ada olarak kıyı şeridi Mangrov Ormanları ile çevriliydi. Bu ormanlar nüfusun artması ile hem yerleşim alanı açmak hem de kauçuk, Hindistan cevizi, sakız, karanfil, karabiber ve kakao benzeri ürünlerin yetiştirilmesi amacıyla yok edilmeye başlanırken, aynı dönemde doğal bitki örtüsünü korumak için milli parklar kurulmuştur.³

Singapur 19.Yüzyıl başlarında civardaki bölgelerden topladığı kauçuk, palmye yağı, kereste gibi ürünleri dünya pazarına aktaran bir antrepo görevi yürütürken, bağımsızlık döneminde önceleri hükümet tarafından artan işsizliğin azaltılması, konut yapımı şeklinde uygulamalarda bulunularak ekonomik alt yapısı güçlendirilmiştir.⁴

Singapur'un nüfusu, etnik ve kültürel özellikleri incelendiğinde oldukça renkli bir tablo ile karşılaşılacaktır. Singapur halkının asıl yerlileri Malakalılardır (Malayolar) ve bunlar Müslümandırlar. Ayrıca, Cava ve Sumatra asıllı halklardan da gelip buraya yerleşenler olmuştur. Diğer yandan Arap, Hint, İranlı, Çinli, Japon ve Hint Okyanusu Adaları milletlerinden de kişiler bulunmaktadır. Birçok farklı ırka mensup kişilerin yerleştiği Singapur'un bu özelliklerine dair Osmanlı aydınlarından Abdürreşid İbrahim'in 1907-1910 yılları arasında Asya'da yaptığı seyahatinin notlarında verilen bilgiler dikkat çekicidir. Onun Singapur'a dair gözlemlerini aktardığı bu notlarında, Singapur "Malaka Yarımadasının daha doğrusu Asya kulağının tam ucunda bulunan ufak ve çok güzel bir yer" olarak tanımlanmıştır. Singapur'da yaşayan halkla ilgili betimlemeler yapan Abdürreşid İbrahim, "Kırmızı peştamal bağlamış Cavalılar, uzun gömlekle çıplak ayaklı Malayolular, saçlı Çinliler, ufacık Japonlar, ince zayıf kurumuş vücutlu Hindlilere rastlanıyordu" diyerek Singapur'daki halkın kozmopolit yapısını gözler önüne sermiştir. Yine aynı notlarda,

² İstanbul Ticaret Odası, **Singapur**, Menteş Matbaası, İstanbul, 1894, s. 13.

³ Halil Kurt, "Singapur", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 37, s. 249.

⁴ Kurt, s. 249.

“Nüfusun büyük bir kısmının Müslüman olduğunu sormaya hacet bile yoktu” ifadeleri Singapur’da Müslüman nüfusun baskın olduğu konusunda fikir sahibi olmamızı sağlamaktadır.⁵

Singapur’da mevcut olan bu Müslüman nüfus dışında, bir de Singapur çevresindeki bugün Malezya olarak bilinen bölgede de birçok Müslüman emirlik vardı. Bununla birlikte Güneydoğu Asya’da sayısı toplam otuz bine varan Arap kökenli Osmanlı tebaası da bulunmaktaydı.⁶

Singapur’un nüfusu ve buradaki Müslümanların sayısı ile ilgili dönemin gazetelerinden *İkdam* gazetesinin de bilgileri sunduğu görülmektedir. Gazete 24 Mart 1902 tarihli haberinde konuyla ilgili olarak Singapur’dan yazılan bir yazıyı yayınlamıştır. Bu yazıda Singapur’un toplam nüfusunun dört yüz bine yakın kişiden oluştuğu ve bu adada seksen bini aşkın Müslümanın bulunduğu bahsedilmiş ve yerlilerinin “Malayo” ismini taşıdığı ifade edilmiştir. Singapur nüfusuna dair net rakamlar verilen yazıda, Singapur’da bulunan Malaylar dışındaki halktan da bahsedilerek nüfus dağılımıyla ilgili bazı veriler aktarılmıştır. Buna göre, nüfusun dörtte üçü Çinli, iki bini Avrupalı, kalanı Hindli Müslümanlar, Hindli Mecusiler, Araplar, Yahudi ve sairedir. Bu da gösteriyor ki Singapur nüfusu karma bir yapıya sahip olsa da çoğunluğu Çinlilerden oluşmaktaydı. Singapur’da bu şekilde çeşitli ırklara mensup kişilerin bir arada yaşaması dolayısıyla pek çok dil kullanıldığı bilgisinin de aktarıldığı yazıda, çoğunlukla İngilizce ve Çince konuşulduğu ifade edilmiştir. Ayrıca yerel diller hakkında da açıklama yapılarak, kullanılan başlıca mahalli dillerin Malayca, Hindice, Arapça gibi diller olduğu belirtilmiş, bunlar arasında kolaylık derecelerine de vurgu yapılarak Malayların dilleriyle ilgili öğrenilebilir derecede olduğu belirtilmiştir.⁷

Aynı yazıda, Singapur’un genel özelliklerine dair bazı bilgilere de rastlanılmaktadır. Buna göre, Singapur “Osmanlı Devlet merkezinden beş bin dokuz yüz yirmi mil (9.527,31648 km) uzaklıkta güzel bir ada” idi. Ayrıca Singapur’daki ticaret faaliyetlerine de değinilmiş, Singapur’un çok büyük bir alana sahip olmamasına rağmen Hind, Çin ve Süveyş arasında işleyen gemilerin buraya uğramaları sonucu gayet güçlü bir ticaret yeri olmayı başardığı ifade edilmiştir.

⁵ Abdürreşid İbrahim, **20. Asrın Başlarında İslam Dünyası Çin ve Hindistan’da İslamiyet**, (Haz., Mehmed Paksu), Cilt:2, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1987, ss. 184-187.

⁶ Ahmet Uçar, **Unutulmayan Miras: Güney Afrika’da Osmanlılar**, 2. Baskı, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2008, s. 325.

⁷ *İkdam*, Nr: 15953, 24 Mart 1902, ss. 1-2.

Singapur'daki bu ticari faaliyetlerin yürütülmesinde Çinlilerin aktif rol aldığı belirtilmiş, hatta “bu ticaret Çinli tüccarlar ve Çinlilerle ayakta duruyor denilebilir” ifadesi kullanılarak Çinlilerin aldıkları göreve vurgu yapılmıştır. Yazıda belirtildiği üzere, Çinlilerin bu alanda ön plana çıkış nedenleri yaptıkları işlerdi. On bini aşkın Çinli tarafından çalıştırılan çekçek arabaları şehirde nakliye araçlarında kullanılmakta, yirmi bin Çinli civar mahallelere işleyen vapurlara kömür taşımaktaydılar. *İkdam*'ın aktardığı bu haberlerden anlaşıldığı kadarıyla, Singapur'da kalabalık bir kitleye sahip olan Çinliler ticari faaliyetlerde işçi statüsünde bulunmuş ve bu alandaki iş gücünü üstlenmiştir. Ayrıca haberde, bu Çinlilerin maddi açıdan düşkün olduklarından bahsedilerek, “en fukara ahali şehirde Çinlilerden olup en ziyade zengini beş kadar Çinlidir” ifadelerine yer verilmiş, Singapur'daki Çinlilerin yaşamına dair geçim kaynakları ve iş alanları üzerinde durulmuştur.⁸

İkdam'ın söz konusu nüshasında yayınladığı yazıda, Singapurluların günlük yaşamlarında yeme içme alışkanlıkları hakkında da bazı şaşırtıcı bilgilere rastlanmaktadır. Özellikle yerli halk olan Malayolarla ilgili bu bilgiler verilirken kendilerinden “yiğitlikleriyle meşhur olan bir halk” olarak bahsedilmiştir. Malayoların hangi anlamda yiğitlik gösterdiklerine dair bir bilgi verilmezken bu özelliklerinin altı çizilerek kendilerinden övgüyle bahsedildikten sonra mutfak kültürünü yansıtan bazı bilgiler aktarılmıştır. Buna göre, Malaylıların yedikleri yalnız sade suya pirinç olup, orta halliler burada pek bol olan balıkların kurularından dahi yemektedirler. Balık dışında sebze olarak bazı yeşil ağaç yapraklarını pişirip yerlerdi. Diğer yerli halktan bazıları da aynı yemekten yiyip bunlarda sigara makamında “yeri” dedikleri bir yaprağın içerisine az miktarda tütün koyarak kullanırlardı. Singapurluların beslenme alışkanlıkları hakkında enteresan bilgiler sunmaya devam eden bu yazıya göre, tütün makamında olarak bir de “pan” adında bir yaprak kullanılmaktaydı. Bunun içerisinde sönmüş kireç bir nevi çekirdek ve daha Türkçede isimleri, cisimleri olmayan şeyleri ilave ederek ağızlarında çiğnerlerdi ve ağızları bunun tesirleriyle daima kıpkırmızı idi. Her rast geldikleri mahalleri bu kırmızı tütünleriyle kirletmekteydiler. Biraz kibarlarının hanelerinde tükürmek için çeşitli hokkalar (cam seramik veya metalden yapılmış küçük kutu biçimindeki kap) bulunsa da buna pek önem vermezlerdi.⁹ Bu da bize Singapur'un kendine özgü bir yeme içme kültürünün bulunduğunu göstermekte, daha da önemlisi Osmanlı

⁸ *İkdam*, Nr: 15953, 24 Mart 1902, ss. 1-2.

⁹ *İkdam*, Nr: 15953, 24 Mart 1902, ss. 1-2.

basınının Singapur halkının bu alandaki özelliklerini yansıtan bu tür haberlerde görüleceği üzere, okuyucularına Singapur'u daha yakından tanıtmaya çalıştığına işaret etmektedir.

İkdam'ın ele aldığı bu yazıda, Singapurluların giyim kuşamlarına dair bilgiler de aktarılmıştır. Yazıda, Singapurluların giysileri İstanbul hamamlarında kullanılan peştemallere benzetilerek, bu peştemali bellerine sardıkları ve vücutlarına da birer bol ceket giymekten ibaret olduğu, başlarına da kavuk veya takke taktıkları ifade edilmiştir. Bununla birlikte Singapur halkının tamamının böyle giyindiğini düşünmek yanlış olur. Zira yazının devamında çoğunlukla Malayoların, Hindi ve Hinduların Arap ve Yahudilerin giyim tarzlarının böyle olduğu, devlet memurlarının ise pantolon kullanmakta oldukları belirtilmiştir. Yazıya göre, Singapur'da daha çok Malaylardan oluşan kesim işadami olarak yaşamını sürdürmekte ve bu şekilde pantolon giymekteydi. Bunlardan da anlaşıldığı üzere, Singapur mahalli halkı daha yöresel tarzda giyinirken, resmi kurumlarda çalışanlar ise daha resmi bir kıyafet tercih etmişlerdir.¹⁰

İkdam'da bu yazıya son verilirken Singapur'daki eğlence alanları ve daha birçok "garip" adetlerinin gelecek nüshalarda etraflıca aktarılacağı belirtilmiştir ki bu da gazetenin okuyucularında Singapur'a yönelik bir merak uyandırmaya çalıştığı izlenimi uyandırmaktadır.

Nitekim *İkdam*, Singapur'la ilgili yayınlarına devam etmiş ve örneğin 21 Nisan 1902 tarihli nüshasında Singapur'daki camileri anlatan bir yazı yayınlamıştır. Singapur'daki Müslümanları ön plana çıkararak onların dini faaliyetlerini ve bu çerçevede ibadet alanlarını ayrıntılarıyla sunmuştur. Buna göre, Singapur'da yirmiyi aşkın cami ve yüzlerce mescit vardı. Bunlardan büyük camilerden biri olan "Sultaniye Cami" ilk sırada idi. Bu caminin kurucusu Singapur'un en eski hâkimlerinden Emir Ali'nin torunlarından Raca İsmail'di. Yedi-sekiz yüz kişinin ibadet edebileceği büyüklükte olan bu camide her gün beş vakitte namaz kılınılmaktaydı. Cuma günleri ise sokağa kadar buraya ibadet için gelen Müslümanlarla dolup taşmaktaydı. Caminin aslen Malayo olan ve tahsil için senelerce Hicaz'da kalan bir imamı vardı. Bu imam aynı zamanda mektep hocalığı da yapmaktaydı.¹¹ Bu da bize Singapur ile Osmanlı yönetimi altında bulunan Hicaz arasında eğitim faaliyetlerinin yaşandığını gösterir.

¹⁰ *İkdam*, Nr: 15953, 24 Mart 1902, ss. 1-2.

¹¹ *İkdam*, Nr: 15991, 21 Nisan 1902, s. 2.

Singapur camilerini tanıtmaya devam eden yazıda, ikinci olarak es-Seyyid el-Cüneyd adlı kişinin yaptırdığı diğer camilerden de bahsedilmiştir. Buna göre Singapur'daki üç cami daha bulunmaktaydı. Bunlar çok büyük olmamakla birlikte bir tanesi şehrin popüler caddelerinden “Hay Sitriit” de bulunduğundan cemaati pek çoktu. Kurucusu es-Seyyid el-Cüneyd adlı kişi ilerleyen bölümlerde bahsedileceği üzere Osmanlı Devleti'nin Singapur fahri şehbenderliğinde bulunmuştur. Üçüncü olarak ise el-Kâf adlı ticaret kumpanyasının camisi hakkında bilgi verilerek, bu caminin üç yüz kişiyi alma kapasitesi olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca bu caminin mimarisi hakkında da açıklamalar yapılarak oldukça süslü bir yapıya sahip olduğu aktarılmıştır. Bunlardan başka Hindiler ve Malayolular gibi yerli halkın; “Bangola”, “Kapanğulam” gibi isimlerdeki camileri bulunmaktaydı. Bu camilerin çoğunluğu kurucularının ve bir kısmı da bulundukları caddelerin adlarını almıştı.¹²

İkdam'daki aynı haberde Singapur'da bulunan camilerin yanı sıra mescitler hakkında da bilgiler verilmiştir. Buna göre, mescitlerden, “Mescidül-ebrâr”, “Mescidüs-sûltani”, “Mescidid-dâto tâo”, “Mescidü bâho” en meşhur olanlarıydı. Bahsi geçen bu mescit ve camilerde Cuma namazlarının asla terk edilmediği ifade edilerek Singapur Müslümanlarının ibadetlerini devamlı olarak yerine getirdiği belirtilmiştir. Ayrıca Singapur'da Cuma günleri hutbede Osmanlı padişahının adının okutulduğu da vurgulanmıştır. Bu son ifade, Osmanlı padişahının bütün Müslümanların lideri, halifesi olduğunu ima etmesi açısından çok önemlidir.¹³

İkdam gazetesinin söz konusu haberinde Singapur Müslümanlarının dini yaşamlarına dair aktarılan gözlemler arasında Müslüman kadınlara yönelik bazı bilgilere de rastlanır. Buna göre, hiçbir Müslüman kadın camiye namaz kılmaya gelemezdi. Hatta hiçbir Müslüman kadınının sokağa çıkmasına izin verilmemekteydi. Bu kadınlar ancak geceleri dört tarafı kapanmış olan arabalarla akrabalarını ziyarete gidebilirlerdi. Bu kadınlardan bazıları istisna olarak dışarıda bulunabilirlerdi ki bunlar aşırı yoksul olan kişilerdi. Haberde aktarılan yazıda fukara takımı olarak adlandırılan bu kadınların yalınayak, başları açık gezip kebabçılık, sigaracılık ve bazen hallerine göre hamallık ya da seyyar kahvecilik yaptıkları ifade edilmiştir.¹⁴

¹² *İkdam*, Nr: 15991, 21 Nisan 1902, s. 2.

¹³ *İkdam*, Nr: 15991, 21 Nisan 1902, s. 2.

¹⁴ *İkdam*, Nr: 15991, 21 Nisan 1902, s. 2.

İkdam'da yayınlanan bu tür haberlerden anlaşıldığı kadarıyla dönemin basını olarak bazı gazeteler Singapur'daki Müslüman halk üzerine yoğunlaşmış ve onların yaşamlarında yer eden bu gibi alışkanlıklarını yakından takip ederek paylaşmıştır. Bu haberlerde Singapur'da Müslüman olmayan halkın kadınlara yönelik yukarıda bahsedildiği gibi geleneklerin olup olmadığı hakkında bir bilgiye rastlanmamaktadır. Bu da bize basının daha çok Singapur Müslüman halkı ile ilgilendiği sonucunu göstermektedir. Aslında bu durum garipsenmemelidir. Çünkü yukarıda da bahsi geçtiği üzere Singapur'da küçümsenmeyecek kadar bir Müslüman nüfus bulunmakta ve bu nüfus, ilerleyen bölümlerde de bahsedileceği üzere, Osmanlı Singapur ilişkileri ve Müslümanların yaşadığı coğrafyada hilafete ve İslamiyet'e vurgu yapan Abdülhamid'in dış politikası açısından çok büyük bir önem arz etmektedir. Dönemin en önemli ve aynı zamanda hükümet yanlısı gazetelerinden biri olan *İkdam*'ın Singapur'daki Müslümanlara yönelik geniş bilgiler vermesi de biraz da dönemin dış politika eğilimleri ile ilgilidir diyebiliriz.

2. Singapur'un Tarihi

Singapur tarihi hakkında ilk yazılı kaynaklar çok sınırlıdır. Adı Sanskritçe "Aslan şehri" anlamına gelen Singapur için farklı adlandırmalar yapılmıştır. Daha önceki dönemlerdeki bazı kaynaklarda rastlanılan isimlendirmelere baktığımızda, Singapur 3. Yüzyıla ait bir Çin hikâyesinde "Puluo-Chung" (bir yarımadanın ucundaki ada) olarak tanımlanır. Bir Çinli seyyah olan Vang Dayuan seyahatnamesinde 1330'da adalara yaptığı gezide "Pancur" (bahar ya da pınar anlamında) ismini verdiği yerleşmede Çinlilerin yaşadığından bahseder. Başka bir adlandırma da Singapur'dan söz eden yazılı kaynaklardan 1365'te yazılmış olan Cava şiiridir. Burada Singapur "Temasek" ya da "Deniz Kasabası" olarak geçmektedir. 14. Yüzyıl sonunda artık yukarıda belirtildiği gibi Singapur (Aslan Şehir) olarak ortak kullanılmaya başlamıştır.¹⁵

Bahsettiğimiz gibi Singapur'un tarihi ile ilgili çok az bilgi bulunmaktadır. Önceleri Sumatra'daki Srivicaya, 14. Yüzyıl ile birlikte Cava'daki Macapahit devletlerinin hâkimiyetinde kalan ada, o dönemlerde ticaret gemilerinin su gibi ihtiyaçlarını karşılamak için mola verip uğradıkları bir limandı. 14. Yüzyılın ortalarına gelindiğinde bu liman Malaka Krallığının eline geçmiş, 1377 yılında

¹⁵ Timor, s. 256.

Macapahitler tarafından saldırıya uğramıştır. Bu durum adanın önem kaybetmesine sebep olsa da Portekiz ve Hollanda'nın sömürge zamanında da ticaret gemileri uğramaya devam etmiştir.¹⁶

Portekizliler 16. Yüzyıl başlarından itibaren bölgeyi ilgi alanlarına almışlardır. 1511'de Malaka Sultanlığını yıkan Portekizlilerden sonra 16. Yüzyıl sonlarında Hollandalı sömürgeciler bölgeye gelmeye başlamıştır. 18. Yüzyıl sonlarına doğru ise İngilizler bölgeye gelmeye başlayarak Hollanda ile rekabet içine girmişlerdir. İngilizler Hollandalıların elindeki Malay topraklarını ele geçirerek zamanla bölgedeki nüfuzunu arttırmıştır. 1819'da Malaka Boğazı ve yarımadaının sahilleri dâhil olmak üzere Singapur adasının yönetimini eline alan İngilizler bölgenin tek hâkimi olmuştur.¹⁷

18.yüzyılın ikinci yarısında İngilizler bir yandan Hindistan'daki sömürgelerini sağlamlaştıırken, diğer taraftan da Çin ile olan ticari faaliyetlerini ilerletmişlerdir. Bu dönemde İngilizler ticari filolarını güçlendirmek istedikleri ve Hollanda'nın Doğu Hint Adaları'ndaki ilerleyişinden rahatsız oldukları için bölgede bir liman arayışına girmişlerdir. Bu amaçla ilk önce Penang'da 1786 yılında bir ticaret merkezi kuran İngilizler, sonrasında 1795'te Hollanda'nın elindeki Malakka'yı hâkimiyetleri altına almışlardır. Asıl hedefleri ise Malay Yarımadası'nın güney ucunda bir ticari yerleşim merkezi kurmaktır. Bu doğrultuda Malay dilini iyi konuşabilen Vali Vekili Raffles 1818 yılında Hindistan Genel Valisi Lord Hastings'den aldığı talimatla bölgeye gitmek üzere yola çıkmış, civardaki diğer adalarda da gözlem yaparak 1819 yılında Singapur Adasına gelmiştir. Raffles Singapur'un konum itibariyle önemli bir aktarma limanı olabileceğini anlamış ve vakit kaybetmeden çalışmalara başlamıştır. Raffles burada Johor (Cohor) Hükümdarı Sultan Hüseyin ile bir anlaşma yaparak İngilizlerin yerleşim kurmalarının önünde hiç bir engel kalmamasını sağlamıştır. Böylece Malaya'dan çıkarılan kalay, kauçuk, kereste gibi ürünlerin ithalatıyla büyük karların elde edileceği çalışmalar yapılmıştır. Bu faaliyetler sonucu, Singapur artık serbest açık liman halini almış böylece Singapur'un modern anlamda kuruluşunun başlangıcı olacak bir yerleşme oluşmuştur.¹⁸

¹⁶ İsmail Hakkı Göksoy, "Singapur", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 37, s. 250.

¹⁷ İsmail Hakkı Göksoy, **Çağdaş İslam Ülkeleri Tarihi**, Fakülte Kitabevi, Isparta, 1997, s. 199.

¹⁸ Timor, s. 257.

Raffles 1819'da bölgeye geldiğinde yerleşmenin nüfusu yüz elli kişiden ibaretti. Buranın bir liman haline getirilmesiyle Endonezya, Çin, Hindistan, Malay Yarımadası gibi yerlerden çok sayıda göçmen gelmeye başlamıştır. Bu göçmenler arasında zamanla Çinliler sayıca daha üstün hale gelmiştir. 1819'dan sonra İngiliz idaresi yerleşmiş, bununla yeni ticaret kapıları açılmış ve bu durumda göçmen akınına yol açmıştır. 1823 yılında İngilizler adaya çok sayıda (birkaç yüz) mahkûm getirmiş ve burada kamu binaları, köprü ve kanal inşası gibi alanlarda çalıştırıp cezalarını da bu şekilde çekecekleri bir yol uygulamıştır. Singapur 19. Yüzyılın sonlarına gelindiğinde bölgedeki değişik uluslardan, ırklardan olan kimseleri bir araya getiren yerlerden birisi olmuştur. Singapur nüfusunun çoğunluğunu oluşturan Çinliler yanında, Malaylar, Sumatralılar, Cavalılar, Hintliler, Seylanlılar, Araplar, Yahudiler ve Avrupalılar da bulunmaktaydı.¹⁹

3. Sir Stamford Raffles

Singapur'un kurucusu olarak kabul edilen Raffles bir sömürge yöneticisiydi. 14 yaşında Doğu Hint Şirketinde kâtip olarak işe başlamasıyla Güneydoğu Asya ile tanışmıştır. Birkaç yıl sonra Şirket onayı ile Penang'a sekreter olarak giden Raffles, Malay dilini öğrenmiş, bölge ile ilgili araştırmalar yapmış ve kendini geliştirmiştir. Malay tarihi ile yakından ilgilenen Raffles'ın fikirlerinin de etkili olmasıyla Malakka ele geçirilmiştir. 1810'da da Cava alınmıştır. İngilizler burayı 1815 yılına kadar elde tutmuştur. 1816'da Londra'ya giden Raffles kısa süre sonra Bencoolen Vali Vekili olarak bölgeye geri dönmüş ve 1824'e kadar burada kalmıştır. Fakat 1818'de Kalküta'ya giderek Genel Vali Hasting'le buluşmak ve onu Malakka Boğazlarını serbest bir şekilde geçmek amaçlı yerleşmeler kurmaya ikna etmek düşüncesindeydi. Raffles önceki araştırmalarından dolayı Singapur'un coğrafi konumunun ticari açıdan önemli bir noktada olduğundan haberdardı. 1819'da burada İngiliz hâkimiyetini başlatmasıyla küçük bir yerleşme olan Singapur hızla çevreden tüccarların geldiği bir yer olur. Özellikle Malay Yarımadası'nın doğu kıyısındaki devletlerden, Brunei'den, Batı Borneo'dan, Tayland'dan, Kamboçya'dan ve Doğu Sumatra gibi yerlerden gelenler olmuştur. Raffles Bencoolen'de başlayan bir salgın hastalık sonucu üç çocuğunu kaybetmiş ve istifasını göndererek Londra'ya gitmiştir. Burada iki yıl yaşayan Raffles 1826'da ölmüştür.²⁰

¹⁹ Timor, s. 263-265.

²⁰ Timor, ss. 258-260.

4. Singapur'un Bağımsızlık Süreci

İngilizler Singapur'u işgal etme yönünde hızlıca ilerlemiş, 1824 tarihinde Hollanda ile imzaladığı antlaşma ile bu durumu kabullendirmişlerdir. İngiliz-Hollanda antlaşmasına göre; İngilizlerin bu işgaline Hollandalılar karşı çıkmayacaktı. İngiltere aynı yıl bölgedeki yerel yetkililerle de bir antlaşma yaparak durumu onlara da kabullendirmiştir. Yapılan bu antlaşma ile yüklü miktarda nakit para alan Johor Sultanı Hüseyin, adayı İngilizlere bırakmıştır.²¹

İngilizlerin bölgedeki faaliyetleri devam etmiş, 1826'da Singapur, Malaka ve Penang Adası ile Malay Yarımadası üzerindeki bir bölgeyi "Boğazlar İdaresi" adıyla anılan bir İngiliz kolonisi haline getirmişlerdir. İngiliz Doğu Hindistan Şirketi ve daha sonra Hindistan Sömürge Hükümeti tarafından bir İngiliz Valisi ile yönetilen Singapur, 1867 tarihinde bölgedeki diğer İngiliz kolonileriyle beraber Londra Hükümetinin Sömürge Bakanlığı'na bağlanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'yla birlikte Singapur, Japon işgalinde kalmıştır (1942-1945). 1945 yılında yeniden İngilizlerin idaresi altına geçen Singapur 1959'da özerklik kazanmış, 1963'te Malezya Federasyonuna dâhil olmuş, daha sonra 1965 yılında federasyondan ayrılarak bağımsızlığını kazanmıştır.²²

5. Yeni Emperyalizm ve Avrupa Devletlerinin Asya'daki Sömürge Faaliyetleri

Endüstri Devrimi ile birlikte üretimin artışıyla yeni pazar yerleri bulma ihtiyacı, biriken sermayenin yeni yatırım alanlarına yönelmesi, hammadde ihtiyacı gibi durumlar getirmiş ve sömürgeciliği hızlandırmıştır. Endüstri Devrimi'nin en önemli sonucu olarak sömürgecilik emperyalizme dönüşmüştür.²³ Avrupa 19. Yüzyılda teknik açıdan büyük bir ilerleme kaydetmiş ve bu durum silahlanmayı hızlandırmıştır. Sanayileşmeyle birlikte hammadde ve müşteri arayışı nedeniyle önemli stratejik bölgeleri kapma yarışına giren Avrupalı devletlerin arasında çekişmelere neden olmuştur.²⁴

Sömürgecilik, bir devletin kendi ülkesinin sınırları dışında başka halkların, devletlerin üzerinde hâkimiyet kurarak yayılmasıdır. Emperyalizm ise sömürgeciliğe

²¹ Timor, s. 260.

²² Göksoy, Singapur..., s. 250.

²³ Oral Sander, *Siyasi Tarih-İlkçağlardan 1918'e*, 3. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1994, s. 252.

²⁴ Hubert Deschamps, *Sömürgeciliğin Sonu*, (Çev., J. ve F. Orsan), Yükselen Matbaası, İstanbul, 1965, ss. 13-14.

çok benzer olması ile birlikte 19. Yüzyılın ikinci yarısında batılı devletlerin diğer kıtalara yayılmalarına verilen isim olmuştur. Günümüzdeki anlamı itibariyle ise Avrupa’da güç politikasının devletlerarası çatışma ve ekonomik rekabetin denizaşırı bölgelere yayılmasıdır. Emperyalizm sözcüğü 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren kullanılmıştır. 1870’ten itibaren yeni bir dönemin başladığı belirtilmiş ve emperyalist dönem olarak kabul edilmiştir. 1870’lerin başında İtalya ve Almanya’nın siyasi birliklerini kurmaları ile emperyalist faaliyetler hız kazanmıştır. Bu rekabete İngiltere, Fransa, Hollanda, Rusya, A.B.D ve Japonya da katılmıştır. Batılı devletler üretimleri için denizaşırı bölgelerde açık pazar ihtiyaçlarını giderme yoluna girmişlerdir. Bu hedef doğrultusunda Asya ve Afrika başlıca sömürge alanı haline getirilmiştir.²⁵

Batılı devletler sanayileşme sonucu hız verdikleri sömürge faaliyetleri sonucu çoğu İslâm ülkesini işgal etmişlerdi. Kuzey Afrika, Asya, Kafkaslar, Balkanlar, batılı güçleri tarafından sömürge haline getirilmiştir.²⁶ İngilizler Asya’da öncelikle Hindistan’ı ele geçirmişler, 1757’den itibaren ilerlemeye devam etmişlerdir. İngilizler Asya sömürgelerine Pencap’ı da katmışlardır (1843-1848). Sonrasında stratejik olarak mühim bölgelerin sömürgeleştirilmesi başlamıştır. Uzak Doğu’da doğal alanlar oluşturarak buradaki yaşam alanları ile sömürge yollarının güvenliği amaç edinilmiştir. Bunlardan bazıları Malaka Adaları, Birmanya gibi yerler olmuştur. İngilizler Afganistan’dan başlayarak tüm Asya’yı hâkimiyetleri altına aldıkları büyük bir sömürge imparatorluğu kurmuştur.²⁷

İngiltere Hindistan ve Afrika’daki kolonilerinde çok büyük bir Müslüman kitleye hükmediyordu. İngiltere için en önemli sömürgelerinden olan Hindistan yolunun güvenliğini sağlamak öncelikli politikasıydı. İngiltere, bu amaç doğrultusunda, güneye inmeye başlayan Rusya’nın Hindistan işgalini önlemek ve buraya giden yolun kontrolünü sağlamak amacıyla 1882’de Mısır’ı işgal etmiştir. Rusya, Orta Asya Müslüman Türk hanlıkları üzerinde faaliyetlerini devam ettirmiş, 1876’da Orta Asya hanlıklarının tamamı Rus egemenliği altına girmiştir. Hollanda ve İngiltere, Uzakdoğu Hint Denizi’nde sömürü faaliyetlerini yoğunlaştırmış,

²⁵ Sander, ss. 165-166.

²⁶ Mim Kemal Öke, **Hilafet Hareketleri: Güney Asya Müslümanlarının İstiklal Davası ve Türk Milli Mücadelesi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1991, s. 10.

²⁷ A. Kürşat Gökkaya ve Cemil Cahit Yeşilbursa, **Yeni ve Yakınçağ Tarihi**, Siyasal Yayınevi, Ankara, 2008, s. 172.

Hindistan'ın güneyinde yer alan Cava, Sumatra, Borneo, Rio, Selendip bölgelerini Hollanda kendi sömürgesi haline getirmiştir.²⁸

Diğer sömürgeci devletlerin ele geçirdiği bazı yerler; Fransa'nın egemenlik alanları Laos, Hindçini'ndeki Annam, Batı Afrika'nın iç bölgelerinin tümü üzerinde genişletmiştir. İtalya; Eritre, Somali, 1912 de Libya'yı sömürgelerine dâhil etmiştir. Almanya Güneybatı Afrika, Kameranlar gibi yerleri dâhil etmiştir.²⁹

Batı emperyalizminin en yoğun halini aldığı 19. Yüzyılın ikinci yarısında, Avrupalı devletler sömürgeleştirdikleri İslâm topraklarını elde tutmak isterken, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nden de toprak koparmak peşindeydiler. Bu hedefleri doğrultusunda Müslüman olmayan unsurları isyan etmeleri için kışkırtmışlar ve Osmanlı Devleti dışında yaşayan Müslüman halkı milliyetçilik tesiri altında bırakarak İstanbul'dan uzak tutmaya çalışmışlardır.³⁰ Fakat sömürgeleştirilen Müslümanlar bu faaliyetlere rağmen dönemin en güçlü tek bağımsız İslam ülkesi olarak görülen Osmanlı Devleti'ni koruyucu olarak görmekteydiler. Batı emperyalizminin 19. Yüzyılın ikinci yarısında İslam dünyasına hâkim olması özellikle İngiltere, Fransa, Rusya, Hollanda yönetimindeki büyük Müslüman kitleleri Osmanlı Devleti ve halifesine büyük önem vermekte ve bu haksızlıklar karşısında tepkiler göstermekteydiler. Bunlar arasında en başta Güneydoğu Hint Adaları olarak da adlandırılan Cava, Borneo, Sumatra, Seylan ve tezimizin konusu olan Singapur gibi bölgelerin Müslüman halkı gelmekteydi. Bu bölgelerdeki Müslümanlar Osmanlı Devleti'ni umut ışığı olarak görmüş ve sömürge yönetimine karşı Osmanlı Devleti'nden yardım isteklerinde bulunmuşlardır.³¹ Osmanlı Devleti'nin bu dönemde bu yardım isteklerine veya genel anlamda diğer devletlere karşı nasıl bir politika takip ettiği önemlidir. Bu nedenle bu dönemde devletin başında bulunan Sultan İkinci Abdülhamid'in dış politikasına genel anlamda değinmekte fayda vardır.

6. Sultan İkinci Abdülhamid'in Dış Politikası (1876-1908)

İkinci Abdülhamid'in saltanatının ilk yılları, devletin yoğun şekilde buhranlar yaşadığı bir dönem olmuştur. Devletin çok kritik bir döneminde başa geçmiş olan İkinci Abdülhamid birçok sorunla karşı karşıya kalmıştır. Azınlıkların bağımsızlık

²⁸ Cezmi Eraslan, **II. Abdülhamid ve İslam Birliği**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1992, s. 26, 39, 88.

²⁹ Stephen J. Lee, **Avrupa Tarihinden Kesitler 1789-1980**, (Çev., Savaş Aktur), 4. Baskı, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2014, s. 361.

³⁰ İhsan Süreyya Sırma, **II. Abdülhamid'in İslam Birliği Siyaseti**, Beyan Yayınları, İstanbul, 1985, s. 28.

³¹ Eraslan, s. 28, 344.

isyanları, ekonomik sıkıntılar yanında, ortak çıkarlarda birleşen Avrupalıların öteden beri var olan Osmanlı Devleti'ni yok etme politikaları daha da artmıştır. Balkanlarda meydana gelen Sırp, Bulgar ve Bosna-Hersek ayaklanmaları nedeniyle konuya bir çözüm bulmak amacıyla 1876'da İstanbul'da düzenlenen Tersane Konferansı'na Osmanlı Devleti, İngiltere, Fransa, Rusya, Avusturya, Almanya ve İtalya katılmıştır. Fakat bir neticeye varılamaması ve Rusya'nın istediğini alamaması sonucunda Rusya, Osmanlı Devleti'ne Nisan 1877'de savaş açmıştır. Bu savaş sonunda Temmuz 1878'de imzalanan Ayastefanos Antlaşması ile Osmanlı Devleti ağır bir yenilgi almıştır. Rusya üstün duruma gelmiş, bu durum ise İngiltere'nin çıkarlarına ters düşmüştür. Bu antlaşmanın maddelerini değiştirmek isteyen İngiltere'nin öncülüğünde Berlin Konferansı düzenlenmiştir. Bu konferansta Osmanlı'ya yardım edeceği yönünde bir tavır takınan İngiltere, buna karşılık Kıbrıs'ın kendisine terkini istemiştir. Rusya ve diğer devletler karşısında tek kalmak istemeyen Osmanlı Devleti, bunu kabul etmek durumunda kalmıştır. Bu arada İngiltere ile savaşı göze alamayan Rusya ise Berlin Antlaşması'na itiraz edememiştir. Diğer taraftan İkinci Abdülhamid, saltanatının ilk yıllarında yaşanan bu savaş sonucu devletin siyasi ve ekonomik durumunun farkında olarak bütün devletleri tek tek değerlendirip, dış politikasını buna göre belirlemiştir.³²

Bu zor süreçte devletin parçalanmasını önlemek isteyen İkinci Abdülhamid dış siyasette Osmanlı Devleti'nin barış içinde yaşamasını sağlamayı amaçlamıştır. Fakat içinde bulunduğu şartlar bunu zorlaştırıyordu. Buna rağmen başarılı bir dış politika izleyen İkinci Abdülhamid devletlerarası rekabeti, Avrupalı devletlerin çatışan çıkarlarını gözlemlemiş ve bu durumu batı ile olan ilişkilerinde kullanmıştır.³³ Bakıldığı zaman bu dönemde Osmanlı'nın güvenilebileceği bir devlet yoktu. İkinci Abdülhamid Fransa'dan bir yardım talep edemezdi, çünkü Fransa, Tunus'u işgal etmiş ve İngiltere'nin Mısır'ı işgalinde Osmanlı'nın karşısında yer almıştı. İtalya ise Trablusgarp'ı almak amacı nedeniyle İngiltere ile arasını iyi tutma çabasıındaydı.³⁴

Batılı devletler içinde Osmanlı Devleti'nin bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü Rusya'ya karşı koruma politikası içinde olan İngiltere ise bu politikasını 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası terk etmiştir. Bu tarihten sonra İngiltere

³² Engin Vahdettin, **II. Abdülhamid ve Dış Politika**, Yeditepe Yayınevi, 2005, İstanbul, ss. 19-28.

³³ Cevdet Küçük, "Abdülhamid II", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt:1, s. 219.

³⁴ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, Cilt: VIII, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988, ss.182-189.

Osmanlı Devleti'nin parçalanması yolunda faaliyetlere girişmiştir. Bu durum karşısında Osmanlı Devleti kendisini hedef alan tehlikeler karşısında bir yandan sınırları içinde bulunan Müslüman halkları birleştirerek, diğer taraftan ise büyük bir devleti yanına çekmek suretiyle bir denge siyaseti oluşturmak ve bu şekilde varlığını korumaya, devletin ayakta kalmasını sağlamaya gayret edecektir. Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu bu sıkıntılı siyasi süreç dışında bir de mali kriz yaşanmaktaydı. Bu bağlamda, Balkanlardaki problemler ekonomik anlamda da olumsuz yansımıştı. Osmanlı Devleti daha önce ilk kez Kırım savaşı sırasında (1853-1856) aldığı dış borçları 1875'te ödeyemeyecek hale gelmişti. Rusya ile yapılan savaş sonrasında da Tazminat ödemek durumunda kalan Osmanlı Devleti'nin ekonomik sıkıntıları daha da artmıştı. Bütün bu bunalımlar karşısında devleti ayakta tutmak için denge siyasetinin bir parçası olarak Almanya ile yakınlaşılmıştır. İki devletin benzer yönleri olduğunu düşünen İkinci Abdülhamid için Almanya diğer Avrupa devletlerine karşı yeni bir dayanak olmuştur. Almanya ile yakınlaşma siyasetine gidilirken bir taraftan da Müslüman halkları Osmanlı Devleti'ne bağlamak isteyen İkinci Abdülhamid Panislamizm politikasını uygulamaya başlamıştır.³⁵

7. İkinci Abdülhamid ve Panislamizm

İkinci Abdülhamid döneminde dış siyasetin önemli bir parçası olarak benimsenen Panislamizm siyaseti, Osmanlı Devleti'nde ilk olarak 1870'lerde telaffuz edilmeye başlanmıştır. İkinci Abdülhamid döneminden önce başlayan bu hareket İkinci Abdülhamid döneminde bir politika olarak ortaya çıkmıştır. Bu politikanın ana gayesi; Osmanlı Devleti içindeki Müslümanların birlik olmasını sağlamak aynı zamanda sömürgeci devletlerin idaresi altındaki Müslümanları Osmanlı'ya bağlayarak bu durumu batılı devletlere karşı bir gözdağı olarak kullanmaktır. Bu politika ile Batı'ya karşı halifeliğin gücü gösterilmek istenmiştir.³⁶

İkinci Abdülhamid'in İslamcılığı benimsemesine tesir eden bazı gelişmeler vardı. Bunlar; Osmanlı Devleti'nde Müslüman-Hristiyan münasebetlerinin kötüleşmesi, Batılı devletlerin Osmanlı Devleti içerisindeki Hristiyanları kışkırtmaları, Müslümanlara karşı saldırgan tutumları ile Osmanlı'nın iç işlerine karışmaya çalışmalarıydı. Ayrıca, İslam memleketlerinin istilasını İslam dünyasında

³⁵ Hee Soo Lee, **İslam ve Türk Kültürünün Uzak Doğu'ya Yayılması: Kore'de İslamiyet'in Yayılması ve Kültürel Tesirleri**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1988, ss. 182-184.

³⁶ Gökhan Çetinsaya, **II. Abdülhamid Döneminin İlk Yıllarında İslam Birliği Hareketi (1876-1878)**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1988, s. 1-6.

birleşme fikrinin belirmesine neden olmuştur. Bunun yanı sıra, Fransa'nın Tunus'u alması, İngiltere'nin Mısır'a yerleşmesi, Müslümanları, İkinci Abdülhamid'i kurtuluş yolu olarak aramaya yöneltmiştir. 19. Yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde, sömürgeci devletler, Osmanlı Devleti dışında, Afrika ve Asya'daki Müslüman ülkelerde işgal ettikleri alanları genişletme yoluna gitmişlerdir.³⁷ Avrupa'nın bu saldırılarını durdurmak ve sömürgeci devletleri bu kıtalardan çıkarmak amacıyla Müslüman toplumları birleştirme düşüncesi, Batı tarafından Panislamizm olarak adlandırılmıştır.³⁸

İkinci Abdülhamid, parçalanmakta olan ve Avrupa'nın göz diktiği devletin kurtuluşunun ümidini Müslümanların birleşmesinde gördüğü için bu alanda dini ve siyasi faaliyet göstermiştir. Onun bu siyasetteki amacı, Osmanlı Devleti'nin sınırları dışındaki tüm Müslümanları kendisine bağlamak için dünya Müslümanlarının yeniden örgütlenerek batılı emperyalizmine karşı birleşmelerini sağlamaktır.³⁹ Bunu yapmak için hilafet unvanından yararlanan İkinci Abdülhamid, bu şekilde batı emperyalizmine karşı bir İslam birliği yaratmak amacı taşımıştır. Kısaca, İkinci Abdülhamid'in Panislamizm siyaseti bu idi.⁴⁰

Her zaman önemini koruyan hilâfet makamına⁴¹ Osmanlı sultanlarının ağırlık vermelerinde, 1774'te Ruslarla imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Bu anlaşmada, Hristiyan bir devlet olan Rusya, Osmanlı sultanlarını bütün Müslümanların halifesi olarak kabul etmiştir.⁴² İkinci Abdülhamid bu siyasetin dayandığı en önemli etken olan halifelik unvanını devlette din birliğinin muhafazası için olduğu kadar, dünya Müslüman birliğini kurmak için de temel kabul etmiştir. İkinci Abdülhamid bu unvanla yalnız Osmanlı Müslümanlarının değil bütün Müslümanların başı olarak kendisini görmekteydi.⁴³ Bu unvan otoritenin sadece Osmanlı topraklarında değil, bütün Müslümanlar üzerinde geçerli olduğunu

³⁷ Karal, s. 541.

³⁸ Mohammad Redzuan Othman, "Panislamcı Politika ve Siyasi Himaye: Malay Perspektifi ve Osmanlı Tepkisi", (Çev., İsmail Hakkı Göksoy), **Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 25, 2010, s. 173.

³⁹ Sırma, ss. 31-32.

⁴⁰ H. Lee, s. 185.

⁴¹ Niyazi Berkes, **Türkiyede Çağdaşlaşma**, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul, 1978 s. 141.

⁴² Azmi Özcan, **Pan-İslamizm: Osmanlı Devleti Hindistan Müslümanları ve İngiltere (1877-1924)**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1997, s. 40.

⁴³ Karal, s. 546.

vurguluyordu. İkinci Abdülhamid, hilafet vurgusu yoluyla otoritesini kuvvetlendirmek ve Müslümanların bağlılığını güvence altına almak istemiştir.⁴⁴

İslamcı siyasetin dış cephesinde halifeliğini ön palanda tutmuş olan İkinci Abdülhamid'in halifeliğini İngiltere, Fransa, Hollanda, Rusya idaresindeki milyonlarca Müslüman tanıyor ve büyük saygı duyuyordu. Bu durumu bilen İkinci Abdülhamid halifeliği yoğun şekilde vurgulamıştır.⁴⁵ Dönemin en güçlü İslam devleti olan Osmanlı sultanlarının halife olarak tüm Müslümanlar tarafından tanınması konusunda özellikle Güneydoğu Asya Müslümanları dikkat çekmekteydi.⁴⁶ Bölgedeki Singapur Müslümanları dinleri gereği sömürgecilikle mücadele etmek zorunda kalmış ve her fırsatta Osmanlı halifesine bağlılıklarını bildirmişlerdir.⁴⁷

Güneydoğu Asya bölgesinde Singapur Müslümanlarının Osmanlı Devleti'ne karşı sevgisi ve Osmanlı halifeliğine bağlılığı daha fazla ön plana çıkmıştır. İngiliz sömürgesi altındaki Singapur, Güney Asya'daki diğer Müslümanlardan gelen haberlerin İstanbul'a iletildiği bir yer olmuştur.⁴⁸ İkinci Abdülhamid de oluşturduğu İslam siyaseti çerçevesinde bölgede Singapur, Cava, Borneo gibi bölgelerde bulunan Müslümanlar ile ilgilenmiştir.⁴⁹ Bunların yanında devleti ve onun temsilcisi olarak halifeyi tüm Müslümanların ortak paylaştığı bir sembol haline getirerek kendi hâkimiyetindeki Müslüman birliği için elinden geleni yapmıştır. Özetle, Osmanlı Devleti 19. Yüzyılda ekonomik ve siyasi çalkantılara rağmen yıkılışına kadar siyasi bağımsızlığını korumuş bir Müslüman devlet olarak birçok Müslüman ülkenin yardım istediği ve batı sömürsüne karşı kurtarıcı olarak gördüğü bir devlet olmuştur.⁵⁰ Avrupa devletlerinin İslam âlemine olan saldırıları, buradaki Müslümanların vaziyetleri ve yegâne İslam devletinin Osmanlı olması gibi nedenlerden dolayı emperyalist devletlerin hâkim olduğu bölgelerdeki Müslümanlar karılaştıkları muameleler sonucu halife etrafında toplanmak istemiştir.⁵¹

⁴⁴ Feroze A. K. Yasamee, **Abdülhamid'in Dış Politikası Düvel-i Muazzama Karşısında Osmanlı 1788-1888**, (Çev., Yusuf Selman İnanç), Kronik Yayınevi, İstanbul, 2018, s. 48.

⁴⁵ Eraslan, s. 33.

⁴⁶ Özcan, ss. 35-39.

⁴⁷ Uçar, s. 325.

⁴⁸ Ekrem Saltık, **Güney Asya ve Uzak Doğu'da Osmanlı İzleri**, Nesil Yayınları, İstanbul, 2011, s. 71.

⁴⁹ Eraslan, s. 345.

⁵⁰ Kemal H. Karpat, "Pan-İslamizm ve İkinci Abdülhamid: Yanlış Bir Görüşün Düzeltilmesi", **Türk Dünyası Araştırmaları**, İstanbul, 1987, Sayı: 48, ss. 27-33.

⁵¹ Ziya Kazıcı, **İslam Müesseseleri Tarihi**, Kayihan Yayınları, İstanbul, 1991, s. 59.

İkinci Abdülhamid tahta çıkınca ilk iş olarak 24 Aralık 1876 tarihinde anayasayı ilan etmiş bununla birlikte Müslümanların lideri ve İslam'ın koruyucusu olduğunu kaydetmiştir. Bu doğrultuda hareketle Malay dünyası dâhil Türk sınırlarının ötesindeki çeşitli yerlere temsilciler göndermiştir.⁵² İkinci Abdülhamid'in Güneydoğu Asya bölgesine 1901'de bir konsolos atamasıyla Singapur ve çevresindeki bölgelerde bulunan Müslümanlara sahip çıkması ve onların yanında olduğunu göstermesi bura halkının Osmanlı'yı yeniden bir kurtuluş umudu olarak görmesini sağlamıştır. Buradaki temsilcinin İkinci Abdülhamid adına Singapur'daki Müslümanlarla temas kurması İkinci Abdülhamid'in Panislamizm politikasının bir parçasıydı.⁵³

İkinci Abdülhamid İngiliz ve Hollanda gibi devletlerin sömürgeleri altında bulunan Müslümanlar ile Uzakdoğu'ya elçiler yollayarak münasebetleri canlı tutmak istemiştir. Hilafet merkezi İstanbul'dan çok uzakta bulunan Müslümanlara iletişim kurmak için bu temsilciler, Afrika, Hindistan, Türkistan, Çin gibi yerlere gönderilmiştir. Böylece din bağlarını sıkılaştırdıktan sonra Osmanlı Devleti'ni yok etmeye çalışan ve Müslüman topraklar üzerinde hâkimiyet kuran batılı devletlere karşı gerektiğinde Panislamizm'i bir tehdit olarak kullanmıştır.⁵⁴

İkinci Abdülhamid'in halife olarak tüm Müslümanlarla ilgilenmesi Fransa, İngiltere ve Rusya'nın endişelenmesine neden olmuştur.⁵⁵ Özellikle İngiliz sömürge idarecilerinin İslam tehlikesi olarak gördükleri bu siyasette halifelik ön plana çıktıkça Güney Asya Müslümanlarının İslamcılığı da artıyor, İngilizler telaşa kapılıyordu.⁵⁶

Fakat halifelik unvanı Osmanlı Devleti tarafından 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren yoğun olarak kullanılmaya başlanmışsa da, batının tanımladığı gibi bir Panislamizm hareketi dâhilinde uygulanmamıştır. Zira Osmanlı Devleti içinde bulunduğu şartlar dâhilinde Panislamizm hareketini etkili anlamda kullanacak bir güce sahip değildi. Ancak, İkinci Abdülhamid emperyalist devletlerin Panislamizm korkusunu görmüş ve bunu bir tehdit aracı olarak kullanmak adına uygulamaya koymuştur.⁵⁷ Sultan İkinci Abdülhamid'in uyguladığı politikadaki amacı ülkesini bölücülere karşı korumaya çalışmak olmuştur. Bu nedenle sömürgeci

⁵² Othman, s. 174-175.

⁵³ Saltık, s. 72.

⁵⁴ H. Lee, ss. 186- 187.

⁵⁵ Karpat, s. 28.

⁵⁶ Öke s. 13.

⁵⁷ Eraslan, ss. 395-397.

devletlerin faaliyetleri karşısında tedbirler almıştır.⁵⁸ Özellikle cihat çağrısının büyük etkileri olabileceğini dışa karşı hissettirmeye çalışan İkinci Abdülhamid dini otorite ve nüfuzunu korumayı amaçlamıştır. Bunun yanında İslam'ın şerefi söz konusu olduğu zaman bütün Müslümanların hizmetini istemeye hakkı olduğunu ifade etmiştir.⁵⁹

Genel olarak bakıldığında Osmanlı'da var olan dini görünüş İkinci Abdülhamid döneminde daha da İslami bir boyut kazanmıştır.⁶⁰ Panislamizm konusunda çalışmaları olan İhsan Süreyya Sırma, Cezmi Eraslan, Hee Soo Lee, Kemal H. Karpat gibi isimlerin vurguladığı üzere, Panislamizm, Batı'nın emperyalist tepkilerine karşı, Osmanlı Devleti'nin kendi topraklarını korumak ve uluslararası alanda nüfuzunu kullanmak için başvurduğu ve denge politikası bağlamında "hala ben de güçlü bir devletim" mesajını vermek için kullandığı bir araç olarak hizmet etmiştir.

Tezimizin konusunu oluşturan Osmanlı Singapur ilişkileri de Singapur'daki Müslüman halkın, dönemin en büyük İslam devleti olarak görülen ve halifelîği elinde bulunduran Osmanlı Devleti'ne ve padişahına olan bağlılık ile sadakatleri çerçevesinde gelişme göstermiştir. Bu bağlamda, ilerleyen bölümlerde daha ayrıntılı bir biçimde ele alacağımız bu ilişkilerin yoğunluk kazanmasında Panislamizm'in önemli bir etkisinin olduğu inkâr edilemez.

⁵⁸ Orhan Koloğlu, **Abdülhamit Gerçeği**, Gür Yayınları, İstanbul, 1987, ss. 225-231.

⁵⁹ Özcan, s. 68.

⁶⁰ Selim Deringil, **İktidarın Sembolleri ve ideoloji- II. Abdülhamid Dönemi (1876-1909)**, (Çev., Gül Çağalı Güven), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002, s. 59.

BİRİNCİ BÖLÜM

1860-1900 DÖNEMİ OSMANLI SİNGAPUR İLİŞKİLERİ

Osmanlı'nın Singapur ile olan ilişkilerini Güneydoğu Asya'nın önde gelen Müslüman ülkeleri olan Malezya ve Endonezya ile olan temaslarından bağımsız ele almak mümkün değildir. Güneydoğu Asya'da bulunan Müslüman halk, her dönemde Osmanlı Devleti'ni en güçlü İslam ülkesi olarak görmüş ve yardım isteklerinde bulunmuştur. Bu doğrultuda 16. Yüzyılda Sumatra Adasının kuzeyinde bulunan Açe Sultanlığının Portekizlilere karşı Osmanlı'dan yardım istemesi üzerine Osmanlı Devleti buraya asker ve silah göndermiştir. Bu durum Osmanlı Devleti'nin bölge ile ilk temaslarından biri olmuştur. Osmanlı Devleti bu dönemden sonra yaklaşık iki yüz yıl boyunca kendi topraklarıyla ve meseleleriyle ilgilenmek zorunda kalmış, bu nedenle Güneydoğu Asya'ya pek zaman ayıramamıştır. Fakat bölge halkının Osmanlı Devleti ile olan bağlarının devam ettiği bilinmektedir. İlişkiler daha ziyade ticaret ve din adamı eğitimi ya da ziyaretleri gibi faaliyetlerle devam ettirilmiştir.⁶¹

19. Yüzyıl ortalarına gelindiğinde bölgenin önde gelenleri tarafından yine Osmanlı Devleti'nden yardım talepleri olmuştur. Bölgede hâkimiyet kurmuş olan İngiltere ve Hollanda'nın sömürgeci yönetimlerine karşı Osmanlı'yı yanlarında görmek isteyen bölge halkı, Açe'nin Osmanlı'dan yardım talebini iletmışlerdir. Osmanlı Devleti bu isteklere elinden geldiğince cevap vermeye çalışmış ve Güneydoğu Asya bölgesi ile daha yakından ilgilenmeye başlamıştır. Bu durum Türk ve Malay dünyası arasında ilişkilerin artmasını sağlamıştır. Osmanlı Devleti bu dönemde (1860'lar) Güneydoğu Asya'da bulunan kendi tebaasının yanı sıra Malay ve Arap kökenli Müslüman nüfusa hizmet sunmak adına bölgede resmi temsilcilikler açma düşüncesini dile getirmiş fakat bölge idaresini elinde bulunduran Hollanda ve İngiltere bu duruma olumlu bakmamışlardır. 1864'te bu tutumunu değiştiren İngiltere, Hollanda'nın karşıtlığına rağmen Singapur'da bir Osmanlı temsilciliği bulundurulmasına izin vermiştir. İngiltere'nin bu tutum değişikliğinde, Osmanlı Devleti'nin çeşitli yerlerinde İngiliz temsilciliklerini açmak amacının önemli bir payı olmuştur.⁶²

⁶¹ H. Taner Seben, **Singapur'daki İlk Temsilciliklerimiz ve Başkonsolos Ahmed Ataullah Efendi**, Türkiye Cumhuriyeti Singapur Büyükelçiliği, Singapur, 2014, s. 5.

⁶² Seben, ss. 5-6.

1.1. OSMANLI DEVLETİ'NİN İLK FAHRİ KONSOLOSLUKLARI

Singapur Adası geniş Malay toplumunun yanı sıra önemli bir Arap ve Hint asıllı Müslüman topluluğuna da sahipti. Buradaki Arapların çoğu hac trafiğini düzenleyen aracılardı. Özellikle Arap Yarımadasından gelen Hadramud kökenli seyyid ve şeriflerin, bölge halkı arasında büyük bir itibarı vardı. İhtişamlı evlere ve kahve, kakao, kauçuk gibi sanayide kullanılan çeşitli bitkilerin geniş ölçüde yetiştirildiği arazilere sahip, ayrıca tütün ve baharat ticaretini denetiminde tutan bu aileler, Singapur'da önemli çalışmalarda bulunmuşlardır. Arapça dini eserlerin Malay diline çevrilmesinde ve diğer dini faaliyetlerde son derece aktif olmuşlardır.⁶³

19. Yüzyılın başlarında güney Yemen'den Johor ve Singapur'a gelip yerleşen Hadramudlu bu tüccarlar arasında özellikle el-Cüneyd ve el-Sakkaf aileleri ön plana çıkmış, Singapur'da bu dini faaliyetlerin yanında ekonomik ve idari alanlarda da büyük katkılarda bulunmuşlardır. Bu aileler bölgeye ilgi duymaya başlayan Osmanlı Devleti'nin buradaki halkla iletişimde önemli bir rol almışlardır. Osmanlı Devleti, Hadramileri yönetmek gibi bir gaye içerisine girmemiş, buna karşın Singapur'a yerleşmiş olan Hadramilerin kendilerini Osmanlı temsilcisi olarak göstermeye çalışmaları İngilizleri rahatsız etmiştir. Diğer taraftan Osmanlı Devleti Singapur'da konsolos olarak görevlendirilecek kişiyi burada bulunan Osmanlı tebaası sayılan Hadramiler arasından seçmeye çalışmış ve Seyyid Abdullah bin Ömer el-Cüneyd (Said Abdullah bin Ömer el-Djenid) ismi üzerinde yoğunlaşmıştır.⁶⁴

1.1.1. Seyyid Abdullah bin Ömer el-Cüneyd

Osmanlı Devleti'nin Singapur'daki ilk diplomatik temsilciliği 1864'te açılmıştır. Bu ilk temsilciliğe 21 Temmuz 1864 tarihinde Singapur'da ikamet eden ve daha önce bahsi geçtiği üzere buranın önemli tüccarlarından olan Seyyid Abdullah bin Ömer el-Cüneyd getirilmiştir. Bu atamaya ilişkin; daha önce 30 Haziran 1864'te Londra Sefiri Kostaki Bey, Osmanlı Hariciye Nezaretine Seyyid Abdullah bin Ömer el-Cüneyd'i öneren bir yazı göndermiştir. Kostaki Bey, Seyyid Abdullah bin Ömer el-Cüneyd'in Singapur'a Osmanlı şebkenderi olarak tayin edilmesini, çok zengin olmasının yanı sıra İngilizceyi de çok iyi bildiği için tavsiye etmiştir.⁶⁵ Yapılan atamadan Osmanlı Devleti'nin bu öneriyi dikkate aldığı görülmektedir.

⁶³ Göksoy, Çağdaş İslam..., s. 202.

⁶⁴ Seben, s. 6.

⁶⁵ BOA. İ.HR. 208/11999, 16 S 1281 S (21 Temmuz 1864).

Osmanlı Devleti'nin Londra Sefiri Kostaki Musurus'un 22 Eylül 1864 tarihinde İngiltere Dışişleri Bakanlığına gönderdiği bir yazıyla Seyyid Abdullah bin Ömer el-Cüney'din Singapur'a Osmanlı Konsolosu olarak atanmasının Osmanlı padişahı tarafından onaylandığına dair belgeyi Londra'ya iletmişti ve kraliçenin onayını rica ettiği görülmektedir. Birleşik Krallık Dışişleri Bakanlığının, Kostaki Bey'e gönderdiği 26 Eylül 1864 tarihli cevabi mektubundan da gerekli onayın kraliçe tarafından verildiği anlaşılmaktadır.⁶⁶

Londra Sefiri Kostaki Musurus, 31 Aralık 1864 tarihinde Seyyid Abdullah bin Ömer el-Cüney'de gönderdiği bir yazı ile onun Singapur'a Osmanlı Devleti Konsolosu olarak atanmasına ilişkin işlemlerin tamamlandığını bildirmiş, kendisini tebrik ederek Osmanlı hükümetinin göstermiş olduğu güvene layık olacağına dair bir kuşkusunun olmadığını belirtmiştir.⁶⁷

Malaya bölgesinin yardım umudu olarak gördükleri Osmanlı Devleti'ne karşı gösterdikleri büyük sevgi ve bağlılığın karşılığı, 1864'te Singapur'da ilk Osmanlı Konsoloslğunun kurulması ile verilmişti. Osmanlı'nın milletlerarası ilişkileri güçlü bir Arap olan Seyyid Abdullah bin Ömer el-Cüneyd'i bu konsolosluğa tayin etmesiyle bölgede Cavalı ve diğer din adamları tarafından halifenin dini ve siyasi temsilcisi olarak görülmeye başlanması Hollandalıları endişelendirmiştir. Ancak onun 1865'te ölümü üzerine Hollanda, bölgeye hâkim olan İngiltere'nin Singapur'a yeni bir Müslüman konsolos atanmasına izin vermemesini rica etmiştir. Osmanlı'nın Müslüman halk üzerinde nüfuz kurmasından korkan İngiltere de Hollanda ile aynı fikirde olduğu için bu yönde hareket etmiştir.⁶⁸ Singapur'daki bu ilk konsolosluğun yeri ve Seyyid Abdullah bin Ömer el-Cüneyd'in konsolosluk faaliyetleri hakkında çok fazla bilgiye rastlanılmamaktadır.⁶⁹ Bununla birlikte bazı Osmanlı arşivi belgelerinde yer alan ve Seyyid Abdullah bin Ömer el-Cüneyd'le ilgili olarak başkalarının yazışmalarından onun hakkında bazı sınırlı bilgilere ulaşmak mümkündür.

Bu belgelerden biri olan ve Seyyid Abdullah bin Ömer el-Cüneyd'in vefatından sonra 1866'da kardeşi Seyyid Cüneyd bin Ömer el-Cüneyd'in padişaha gönderdiği bir yazıdan anlaşıldığı kadarıyla, Seyyid Abdullah bin Ömer el-Cüneyd, Singapur'a Konsolos olarak atandığını Londra'da bulunan Osmanlı Devleti Sefiri

⁶⁶ Seben, s. 7.

⁶⁷ Seben, s. 7.

⁶⁸ Eraslan, s. 96.

⁶⁹ Seben, s. 8.

Musurus Bey vasıtasıyla öğrendikten sonra iki amaç doğrultusunda yola çıkmıştır. Bunlardan birincisi Hicaz'a gidip görevini yapmak, ikincisi de oradan İstanbul'a geçip gördüğü büyük ilgiden dolayı teşekkür etmektir. Fakat Seyyid Abdullah bin Ömer el-Cüneyd Mekke'ye vardığında vefat etmiş, bu nedenle padişaha ulaşamamıştır. Ayrıca Seyyid Cüneyd bin Ömer el-Cüneyd bu yazısında Osmanlı Devleti bayrağıyla yedi bölük geminin Singapur'a gelerek Cidde'ye gittiğini, Singapur ve çevresine gelen Osmanlı gemilerinin sayısının çoğalmasını ümit ettiğini belirtmiştir.⁷⁰

Osmanlı Devleti'nin Singapur Fahri Konsolosu olan Seyyid Abdullah bin Ömer el-Cüneyd'in vefatından dolayı konsoloslğunun kısa sürmesiyle yerine vekâlet etmekte olduğu bilinen yukarıda bahsi geçen kardeşi Seyyid Cüneyd'in bu göreve kalıcı olarak getirilmesi söz konusu olmuştur. Osmanlı arşiv kayıtlarından elde edilen 9 Mayıs 1882 tarihli, Hariciye Nezaretinin Başvekâlete gönderdiği bir yazıda, Londra Sefaretinin Seyyid Cüneyd'i önerdiği görülmektedir. Bu isme olumlu bakan Osmanlı Devleti 22 Mayıs 1882'de bu atamayı onaylamıştır.⁷¹ Fakat daha sonra İngilizlerin tavsiyesine uyarak bundan vazgeçmiştir. Buna rağmen Seyyid Cüneyd uzun seneler boyunca Singapur'da halifenin temsilcisi olarak itibar ve kabul görmüştür. 1880'lere kadar bu durum devam etmiş, bu tarihten itibaren ise Singapur'un yine zengin ve itibar sahibi Sakkaf ailesinden olan Seyyid Muhammed el-Sakkaf (alsagof) tayin edilmiştir.⁷²

1.1.2. Seyyid Muhammed el-Sakkaf

Singapur'un saygın ailelerinden olan Seyyid Muhammed el-Sakkaf (Syed Mohamed Alsagoff), 1880'den itibaren Osmanlı Devleti'nin bölgedeki temsilcisi olarak faaliyetlerde bulunmuştur. El-Sakkaf kendisine ait olan "Singapore Steamship and Co" firması ile bölgedeki Müslümanların hac görevlerini yapmaları için Mekke ve Medine'ye gidip gelmelerini sağlamış, bu vesile ile Osmanlı Devleti ile güçlü bağlar kurmuştur.⁷³

Etkili bir Müslüman lider olan Seyyid Muhammed el-Sakkaf 1879 yılında Johor Sultanı Ebu Bekir'in Avrupa gezisi dâhilinde İstanbul'u ziyaretinde kendisine

⁷⁰ BOA, HR. TO, 448/8, 12 Şubat 1867.

⁷¹ BOA, İ.HR, 286/17881, 05 B 1299 (23 Mayıs 1882).

⁷² Eraslan, s. 96.

⁷³ Seben, s. 8.

eşlik etmiştir. Bu ziyarette Osmanlı Devleti tarafından Sultan Ebu Bekir'e Rukiye Hanım adında bir nedime hediye edilmiştir. Rukiye Hanım Johor'da Sultanın kardeşi Tengku Abdülmecid ile evlendirilmiştir. Ebu Bekir yine kendisine eşlik eden el-Sakkaf ile birlikte 1893'te Avrupa Seyahati dâhilinde İstanbul'u tekrar ziyaret etmiş ve bu ziyarette Sultan İkinci Abdülhamid tarafından sultan Ebu Bekir'e Osmanlı Nişanı verilmiştir.⁷⁴

El-Sakkaf'tan sonra Singapur'a bir süre konsolos ataması yapılmamıştır. Müteakip bölümlerde de belirtileceği üzere, 1901'de Ahmed Ataullah Efendi tayin edilene kadar bölgeyle irtibatlar farklı yollardan devam etmiştir.⁷⁵

Sakkaf ailesi genel anlamda Osmanlı Devleti'ne hizmet etmiş, Singapur dışında Açe ve Malezya gibi sömürgeleştirilmiş Müslüman sultanlıklarında sömürge yönetimine karşı yürütülen faaliyetlere maddi destek vermiştir.⁷⁶ Seyyid Muhammed el-Sakkaf Efendi, benzer şekilde, Siyam'da gördükleri zulüm sonucu Singapur'a gelen Müslümanlara arka çıkmıştır. *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin 25 Ocak 1890 tarihli nüshasında çıkan bir yazıya göre, Siyam hükümdarı tarafından burada bulunan Müslüman halka eziyet edilmesi sonucu birçok Müslüman Siyam'dan kaçarak Singapur'a gelmiştir. Siyam kıtasının ahalisi puta tapmakta olduğu için buradaki Müslümanları dışlamıştır. Gazeteye göre, Siyam'da bulunan bir milyona yakın Müslüman halk öteden beri dini özgürlüklerine sahipti. Fakat Siyam hükümdarı Müslümanların dini görevlerini yapmalarını yasaklamış ve gençlerini askere almıştır. Bu baskılara dayanamayan Müslüman halkın bir kısmı Singapur'a yerleşmiştir. *Tercüman-ı Hakikat*, bu yardımlarından dolayı Muhammed Sakkaf Efendi'yi Singapur'daki İslam milletinin gözbebeği olarak tanımlamış ve buradaki Müslüman halkın kendisine müteşekkir olduğunu belirtmiştir.⁷⁷

Ayrıca, Seyyid Muhammed el-Sakkaf 1888 senesinde Singapur'da Müslüman çocuklarının eğitimi için bir okul açmıştır.⁷⁸

Sakkaf ailesi hakkında bilgi veren kaynaklardan biri de, Osmanlı aydınlarından Abdürreşid İbrahim'in 1907-1910 yılları arasında Asya'da yaptığı seyahatini anlattığı notlarıdır. Onun seyahat notlarında verdiği bilgilere göre, es-Seyyid Ömer Sakkaf ve es-Seyyid Kâf, Arap asıllı olup, Singapur'da büyük bir

⁷⁴ Othman, s. 175.

⁷⁵ Saltık, ss.72-73.

⁷⁶ Saltık, ss. 72-73.

⁷⁷ *Tercüman-ı Hakikat*, Nr: 3490, 25 Kanun-ı Sani 1890 (25 Ocak 1890), s. 3.

⁷⁸ *İkdam*, Nr: 3249, 16 Haziran 1319 (29 Haziran 1903), ss. 1-2.

sermayeye sahiptiler. Ömer Sakkağ, aslında Osmanlı uyruklu olup, Cidde halkından idi ve vaktiyle ailesiyle Cava Adalarına seyahat etmişler, sonradan Singapur'a yerleşerek arazi ve birçok gayrimenkul edinmişlerdi. Ayrıca Abdürreşid İbrahim'in aktardığı üzere, Sakkağ ailesi, pamuk, pirinç ve biber ticareti de yapmakta idi. Es-Seyyid Kâf, diğerlerinden daha zengindi ve Sumatra ve Borneo Adalarında da geniş arazilere sahipti. Ayrıca, Es-Seyyid Kaf, Hadramud seyitlerinden olup, sonradan bu bölgeye yerleşmişti. Sakkağ ailesinin, seyahati sırasında kendisine yakın ilgi gösterdiğini de belirten Abdürreşid İbrahim, Ömer Sakkağ'ın misafiri olduğunu ve bölgedeki diğer Seyitlerin de bulunduğu bir yemekte Osmanlı Devleti'ni temsilen büyük bir ilgiyle karşılandığını aktarır.⁷⁹

1.2. ERTUĞRUL FIRKATEYİNİ VE SİNGAPUR MÜSLÜMANLARI

Osmanlı Singapur ilişkileri açısından diğer önemli bir konu da, 1889 yılında Japonya'ya gitmekte olan Ertuğrul Fırkateyni'nin Singapur'a uğramasıdır. Bu hadise, bölgedeki Müslüman halk üzerinde derin izler bırakmıştır. Ertuğrul Fırkateyni'nin Japonya'ya gönderilmesinin görünürdeki amacı, iki ülke arasındaki dostluğun ilerletilmesiydi. Osmanlı-Japon ilişkilerinin gelişmesinde, 1881'de Japon İmparatorunun akrabalarından Prens Kato Hito başkanlığında bir heyetin İstanbul'a gelmesi önemli bir rol oynamıştır. Bu heyet Osmanlı-Japonya devletleri arasında güçlü ilişkiler kurulmasını önermişti. Japonya bu amaçla aynı yıl İstanbul'a bir heyet göndermiştir. Bu heyettekilere Osmanlı Devleti tarafından nişanlar verilmiştir. İkinci Abdülhamid bu temasları daha ileri boyutlara taşımak amacıyla Japon İmparatoruna Osmanlı Nişanı ve diğer bazı hediyeleri göndermek üzere Ertuğrul adlı okul gemisini Japonya'ya göndermeye karar vermiştir. Avrupa'yı telaşlandırmamak için bu yolu seçen İkinci Abdülhamid öğrencilerin okulda öğrendiklerini pratikte uygulamalarını istediği için gemiyi gönderdiğini vurgulamıştır.⁸⁰ Fakat bir savaş gemisi olan Ertuğrul'un milyonlarca Müslümanın yaşadığı Güneydoğu Asya Adalarındaki limanlara da uğrayacak olması, İkinci Abdülhamid'in gerçek niyetini ortaya koymaktadır. İkinci Abdülhamid bölgede sömürgelere sahip olan batılı devletlere karşı halifeliliğin dini ve siyasi nüfuzunu göstermek istemiştir.⁸¹

⁷⁹ İbrahim, s.200

⁸⁰ H. Lee, ss. 208-213.

⁸¹ Eraslan, ss. 366-367.

Ertuğrul Fırkateyni'nin komutanlığına padişahın yaverlerinden olan Osman Paşa getirilmiştir. Donanmaya ait olan bu gemi 1889 yılının Temmuz ayında İstanbul'dan ayrılmıştır. Gemi Japonya'ya gidişi esnasında Müslüman halkın yaşadığı birçok limana uğramış, bu durum bölgedeki Müslümanların Osmanlı Devleti'ne karşı bağlılığını daha da arttırmıştır.⁸² İstanbul'dan ayrılarak yola çıkan Ertuğrul Süveyş Kanalı'ndan geçerek Cidde, Aden, Bombay ve Kolombo üzerinden Malaka Boğazını geçerek Singapur'a, oradan da zorlu bir yolculuktan sonra Japonya'ya varmıştır.⁸³

Yolculuk esnasında, Japonya'ya doğru hareket etmiş olan Ertuğrul Fırkateyni Süveyş Kanalı'na vardığında, kanaldan geçerken kuma oturmuş ve Süveyş'teki kumpanya tarafından bir ücret alınmadan yardım edilerek kurtarılmıştır. Ancak sonra ikinci bir kaza daha geçirmiştir. *Tercüman-ı Hakikat*'ın 5 Ağustos 1889 tarihli nüshasında aktardığı üzere, geminin arka tarafı hasar alarak dümen bodoslamasının eğrildiği gemi kumandanı tarafından telgrafla Bahriye Nezaretine bildirilmiştir. Kaza, gemide büyük bir hasara neden olmamış ise de gemi bir süre için Süveyş'teki havuza alınmıştır. Eksikleri giderildikten sonra önemli bir hasar olmadığı düşünüldüğünden yoluna devam etmiştir.⁸⁴

Yine *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin ayrıntılı bir biçimde verdiği bilgilere göre, Süveyş'ten Cidde ve Aden'e uğrayan Ertuğrul Fırkateyni, Ekim'de Bombay'a varmıştır. Gemiye, Bombay'a ulaşmasından sonraki günden hareket ettiği güne kadar her gün beş altı bin kişi ziyarete gelmiş, Müslüman halk güvertede Osmanlı padişahı için dua etmiştir. Orada kalınan yedi gün zarfında gerek Bombay ve gerek civar şehir ve kasabalardan trenler ile sabahtan akşama kadar gemiyi ziyarete gelen yirmi binden fazla ziyaretçi memnuniyetlerini ifade etmişlerdir. Bombay'ın ileri gelen Müslümanlarından bazı kişiler her gece gemi mürettebatına ziyafetler vermiş ve aşırı muhabbet göstermişlerdir. Başka bir davette kaymakamın olduğu, İngiliz subayları tarafından Marş-ı Hamidi çalınmıştır.⁸⁵

Fırkateyni'ye gösterilen bu ilgi, *Sabah* gazetesinde de geniş yer bulmuştur. Bu gazetenin aktardığına göre, Bombay limanında demirlediği sırada limandaki karşılamalar oldukça etkileyiciydi. *Sabah*, bunun ayrıntılarını Bombay'da çıkan

⁸² İsmail Hakkı Göksoy, "Japonya'ya Bir Deniz Yolculuğu: Ertuğrul Fırkateyni", **Diyanet Aylık Dergi**, Sayı: 305, Mayıs 2016, s.66.

⁸³ İlhami Yurdakul, "XIX. Yüzyılda Osmanlı-Açe İlişkileri-Osmanlı Hilafetinin Güney Asya'da Dini-Siyasi Nüfuzu", **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, Sayı: 13, İstanbul, 2005, s. 36.

⁸⁴ *Tercüman-ı Hakikat*, Nr: 3344, 24 Temmuz 1305 (5 Ağustos 1889), s. 3.

⁸⁵ *Tercüman-ı Hakikat*, Nr: 3475, 27 Kanun-ı Evvel 1305 (8 Ocak 1890), ss. 1-3.

Edofkat Hindiyâ gazetesinin 29 Ekim 1889 tarihli nüshasından aldığı bir yazıyla aktarmıştır. Yazıya göre, Osmanlı Devleti'nin Padişahı Sultan Abdülhamid Han'ın emriyle, Bombay limanında Osmanlı bayrağını dalgalandıran Ertuğrul Fırkateyni devletler konumu çerçevesinde sahip olduğu imtiyazlar dâhilinde her gittiği yerde duracak, bu çerçevede Bombay limanında da bir müddet için kalacaktı. Habere göre, burada Ğolostor Alayı Kumandanı ve subayları, Fırkateyni subayları ile Bombay Osmanlı Devleti Başkonsolosu Kadri Bey'i bir yemeğe davet etmişlerdir. Burada İngiliz subayları Osmanlı askerlerini nezaketle karşılamışlardır. Bu mükemmel ziyafet sabah saat ikiye kadar devam etmiş, davetliler gemiye dönmeden önce İngiliz alayı mızıkası Marş-ı Hamidi'yi çalmışlardır.⁸⁶

Benzer şekilde, *Sabah* ve *Tercüman-ı Hakikat* gazetelerinin 29 Teşrin-i Sani 1305 (11 Aralık 1889) tarihli nüshalarında, Bombay'da yayımlanan *Kasıdı Bombay* adlı gazetenin 28 Ekim 1889 tarihli sayısındaki bir makaleye istinaden Ertuğrul Fırkateyni'nin bölgeye ziyaretine ve bunun Müslüman halkın üzerindeki yankılarına dair bazı bilgiler sunulmaktadır. Buna göre, Osmanlı Devleti'nin Ertuğrul adlı bir harp gemisi, 20 Ekim tarihinde Bombay limanına varmıştır. Ertuğrul Fırkateyni'nin Bombay limanındaki ikameti esnasında karaya çıkan gemi subay ve askerlerinin bilinmedik bir kıyafetle şehirde gezdiklerini görenler şaşırarak bunların kimler olduğunu sormuş ve bu askerlerin Osmanlı gemisinin adamları olduğunu öğrenmişlerdir. Cuma günü Cuma namazını kılmak için camiye giden subayları görenler namazdan sonra gemiyi ziyaret etmişlerdir. Bu arada bir izdiham yaşanmıştır. Yukarıda bahsettiğimiz *Kasıdı Bombay* adlı gazetenin müdürü de Cumartesi günü bizzat gemiyi ziyarete gitmiş ve büyük bir kalabalıkla karşılaşmıştır. Sahil, halktan geçilemez bir derecede dolmuş, ayrıca geminin etrafıyla merdivenleri de insanlarla kaplı hale gelmiştir. Güneş batmasına rağmen ziyaretçiler gelmeye devam etmiştir. Merdivenden geçemeyenler halatlara sarılıp geminin içine girerek, boğulma ihtimalini düşünmeden canlarını tehlikeye atmışlardır.⁸⁷

Yazıya göre, gemiyi ziyarete gidenlerin çoğunluğunun Müslüman olmasının yanında aralarında ateşperestlerle putperestlerin de olması dikkat çekicidir. Gemi taifesi bu kalabalığı görüp şaşkınlıklarını gizleyememişler ve memnuniyetlerini bildirmişlerdir. Ziyaretçilerin çokluğundan dolayı geminin temizliği birkaç gün

⁸⁶ *Sabah*, Nr: 103, 29 Teşrin-i Sani 1305 (11 Aralık 1889), ss. 1-3; *Tercüman-ı Hakikat*, Nr: 3451, 29 Teşrin-i Sani 1305 (11 Aralık 1889), ss. 3-4.

⁸⁷ *Sabah*, Nr: 103, 29 Teşrin-i Sani 1305 (11 Aralık 1889), ss. 1-3; *Tercüman-ı Hakikat*, Nr: 3451, 29 Teşrin-i Sani 1305 (11 Aralık 1889), ss. 3-4.

yapılamamıştır. Gazetede yer alan makalede, gemi personelinin giyim kuşamının ve kıyafetlerinin herkesin beğenisini kazandığı, özellikle üniformalarıyla kırmızı feslerinin fazlasıyla dikkat çektiği belirtilmiştir. Kılık kıyafet bağlamında, Osmanlı askerlerinin İngiliz gemicilerinden geri kalmadıklarından bahsedilmiş, ayrıca güzel ahlak ve terbiye konusunda onlardan daha üstün oldukları belirtilmiştir. Geminin özelliklerinden de söz edilerek, Ertuğrul Fırkateyni'nin 1800 tonluk mükemmel bir fırkateyn olduğu ve içinde, 10 santimetre çapında 8 adet Krupp Topu, büyük çapta 5 adet Armstrong Topu, 5 adet küçük top, Höskis ve Gatling Topu ve birkaç torpidonun bulunduğu ve geminin elektrikle aydınlatıldığı aktarılmıştır. Geminin tamamı, gezmek isteyen ziyaretçilere açılmıştır. Bu arada Fırkateyni içindeki askeri mızıkası da arada sırada çalmıştır. Gemi tayfası ziyaretçilerden bahşiş ve hediye kabul etmemiştir.⁸⁸

Ayrıca, makalede aktarıldığına göre, gemi personelinin bir kısmı İngilizce bilmekteydi. Yazıda, Hindistan Müslümanlarının gemiye yoğun ilgisinin onların Osmanlı padişahına bağlılıklarını ve muhabbetlerini gösterdiği ifade edilmiş ve bu duruma geminin kaptanı ve subayları da bizzat kendi gözleriyle şahit oldukları için bunun padişah tarafından hoş karşılanacağını muhakkak olduğu vurgulanmıştır. Yazıda, Hindistan Müslümanlarının Fırkateyni'ye bu denli alaka göstermesi Padişah İkinci Abdülhamid'in İngilizlere karşı bir menfaat elde edeceğine delil sayılmıştır. İngiliz hükümeti idaresindeki Müslümanların haklarının padişah tarafından korunabileceğine dikkat çekilmiştir.⁸⁹

Bombay'dan Seylan Adasında bulunan Kolombo'ya hareket için gerekli hazırlıklar yapıldıktan sonra yola devam edilmiştir. 1 Kasım 1889'da Kolombo'ya varılmıştır. Geminin geldiğini duyanlar atılan topların sesiyle sahile koşarak sandallara binerek gemi ve sancağı saygı ile karşılamışlardır. İki yüz bine yakın Müslüman halkın yaşadığı Seylan yahut Serendip Adasının Kolombo şehrine ulaşıldığını haber alan Falti ve Gâli şehirleri Müslüman halkının sayısı sayılamayacak kadar çok olmuştur. Bu ziyaretçiler trenlerle gelmişlerdir. Kolombo'da Osmanlı Fahri Konsolosu olan Müslüman zenginlerden Hüseyin Leyemarıler Efendi ile Kolombo'ya kırk mil (64 km) mesafede olan Ğali Müslümanları tarafından Mebus İsmail ve Said Efendiler tarafından subaylara

⁸⁸ *Sabah*, Nr: 103, 29 Teşrin-i Sani 1305 (11 Aralık 1889), ss. 1-3; *Tercüman-ı Hakikat*, Nr: 3451, 29 Teşrin-i Sani 1305 (11 Aralık 1889), ss. 3-4.

⁸⁹ *Sabah*, Nr: 103, 29 Teşrin-i Sani 1305 (11 Aralık 1889), ss. 1-3; *Tercüman-ı Hakikat*, Nr: 3451, 29 Teşrin-i Sani 1305 (11 Aralık 1889), ss. 3-4.

ziyafetler verilmiştir. Osmanlı padişahına uzun ömürler ve devletin ebediliği için dualar edilmiştir.⁹⁰

Ertuğrul Fırkateyni'nin Bombay'dan Kolombo'ya varması ve bir hafta sonra Singapur'a gitmek üzere hareket etmesi aynı zamanda Müslüman ahalinin gemiyi ne şekilde ziyaret ettikleri hakkında Osmanlı'nın Kolombo Konsolosluğundan Hariciye Nezaretine 30 Kasım 1889 tarihinde gönderilen bir yazıda bazı bilgiler sunulmaktadır. Buna göre, Osman Paşa'nın kumandası altında bulunan Ertuğrul Fırkateyni, bütün subaylar ve taifesi sıhhat ve afiyette olarak, sağ salim Kolombo'ya ulaşmış, burada bir hafta kadar kaldıktan sonra Singapur'a gitmek üzere hareket etmiştir.⁹¹

Ertuğrul Fırkateyni komutanı Osman Bey'in 15 Kasım 1889 tarihinde Singapur'dan Bahriye Nezaretine gönderdiği yazıya göre ise Fırkateyni ve mürettebatı, Singapur'a salimen ulaşmışlardır.⁹² *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin 8 Ocak 1890 tarihli nüshasında geniş yer verdiği bilgilere göre, Singapur'a ulaşan gemi ve içindekileri büyük bir kalabalık karşılamıştır. Bunlar arasında oraya yakın birçok küçük İslam hükümet büyükleri ve ileri gelenlerinin yanı sıra, Açe ve Cava'dan ve Hollanda tabiiyetinde bulunan başka adalardan çok sayıda Müslüman bulunmaktaydı. Gemiye görmeye gelen bu kişiler, iskeleye gelerek, "Allahû Yansurul-Müminin" (Allah Müslümanlara yardım eder) duasında bulunmuşlardır. Camilerde ve gemide Fırkateyni ve mürettebatına gösterilen sevgi ve saygı anlatılmaz derece büyük olmuştur. Singapur limanındaki Fırkateyni'de ilk defa sancak hümâyunu (padişah sancağını) gören şeyhler ve şehrin ileri gelenleri, gemide zikir ve tevhit çekmişlerdir. Şehrin uygun bir yerinde konser veren gemi bandosunu dinleyen Müslüman halk, bu sevincin bayram günlerinde bile yaşanmadığını söylemişlerdir. Bazı kişiler bandoyu görebilmek için ağaçlara çıkmışlar ve bandoyu bu şekilde dinlemişlerdir. Cuma günleri Cuma namazını kılmak için asker ve subaylar Bombay ve Kolombo'da olduğu gibi Singapur'da da camilere gitmiş ve bu esnada halk tarafından büyük bir sevgi ve saygı görmüşlerdir. Ayrıca hutbelerde hocalar padişaha çokça dua etmişlerdir. Singapur Müslümanlarının önde gelenlerinden ve iki sene önce İstanbul'a seyahat eden, bu ziyaretinden dolayı "Rütbe-i Ülâ," birinci derece Mecidi Nişanı ile ödüllendirilen Seyyid Muhammed el-

⁹⁰ *Tercüman-ı Hakikat*, Nr: 3475, 27 Kanun-ı Evvel 1305 (8 Ocak 1890), ss. 1-3.

⁹¹ BOA, Y.A. HUS, 232/66, 28 Ca 1307 (20 Ocak 1890).

⁹² BOA, Y.PRK. ASK, 58/85, 21 Ra 1307 (15 Kasım 1889).

Sakkaf Efendi tarafından gemi mürettebatına bir ziyafet verilmiştir. Ayrıca Singapur Valisi Sir Kalamenti Simith, evinde bir ziyafet vermiş ve bu esnada Osmanlı padişahına gösterdiği şükran başta Osman Paşa olmak üzere gemi mürettebatını mutlu etmiştir. Osman Paşa katıldığı ziyafetler dışında Singapur’da yerli memurlara resmi ziyaretlerde bulunmuştur.⁹³

Ertuğrul Fırkateyni’nin Singapur’da katıldığı bu ziyafetlerin ayrıntılarına ve özellikle Singapur’un ahvaline dair tafsilatlı bir bilgiye *Sabah* gazetesinin 2 Mayıs 1306 (14 Mayıs 1890) tarihli nüshasında rastlamaktayız. Gazete, Fırkateyni’de bulunan deniz zabiti bir kişi tarafından yazılan mektubu aşağıdaki şekilde yayınlamıştır:

Bu mektubumda Singapur’un bazı ahvalini yazacağım. Bazı arkadaşlarla bir arabaya binerek şehri dolaştık. Çarşılardaki intizama bir diyeceğim yok. Güzel şose yollardır. Evvela gittiğimiz yer bir Çin bahçesidir. Bu bahçe her ne kadar güzel tarh ve tanzim edilmişse de garip şeyler vardır. Üstte bir güzel bina olup girilmesine müsaade edilmeyip bir kilise ya da müzehane olduğundan yalnız haricden bakmakla iktifa eyledim. Bu bina dâhilinde zikymet birtakım modeller ve daha başka şeyler vardır ki anlatmaya muktedir değilim. Bahçesinde küçük küçük birkaç suni nehirler vardır. Bir nevi nebatı terbiye ederek havanında takımı kimi küçük bir takım daha şekiller teşkil etmişlerdir ki bunlara nazar olundukça bu şekillerde asla bir noksan bulunamaz. Ol kadar müşâbihdir ki tarif edemem.

Bu bahçeden çıktıktan sonra iki tarafları bir nevi ince yapraklı nebatı terbiye ederek muntazam bir halde saldırmış çitler arasındaki şose yollarda ve İngilizler tarafından yapılmış nice nice güzel bahçeler ve bahçelerin ortasındaki hotellerden mürur ederek kraliçe bahçesi nam mahale muvasalat eyledik. Bu bahçenin yolları ziyadesiyle muntazamdır. Yolların kenarında yağmurdan hâsıl olan suların cereyanı için tuğladan yapılmış su yolları vardır. Her nevi ağaçlar bu bahçede mevcut olup kangı cins ağaçlar olduğu dahi mahsusa i vaz ve ikame edilmiş levhalarda isimleri mezkûrdur. Mezkûr yolların müteaddit mahallerinde oturup teneffüs etmek için kanepeler vardır. Bu bahçe içinde oldukça geniş bir göl olup bu gölün müteaddit mahallerinde kökleri suda ağaçlar vardır. Bir takım yabani kazlar ördekler işbu göl içinde yüzerler. Tabii olan bu göl ile ağaçların manzarası ziyadesiyle dilküşâdır. Bu bahçe içinde de pek muntazam bir surette inşa edilmiş çiçeklik vardır. Çiçek saksılarını vaz etmek için olan mahaller o kadar münasip bir halde bina edilmiştir ki tariften acizim. Bu binanın her bir tarafı çerçevesi camlar olup istenildiği halde açılarak kaffe-i izhar ziyayı şemse arz olunur. Bu çiçeklikde bir nevi nebat vardır ki bu nebatlar yalnız amudi olarak duvara talik olunmuş müstevi bir tahta üzerine köklerinden sardırıldığından hiçbir nesneye muhtaç olmaksızın neşv ve nema bulur. Bir nevi nebat daha vardır ki bunlar saksı içinde yalnız ceviz cesâmetinde bir takım taşlarda nema bulmaktadır. Bu çiçeklik pek garip ve muntazamdır. Bu bahçede bir takım daha küçük binalar mevcuttur. Bu binalardan biri sekizgen şeklinde vasatta bulunup sekiz mahalde birbirinden tahta perde ile tefrik edilmiş ve her bir bölmenin dâhiline canlı mahlûkat vaz edilmiştir. Birisinde meymunların envai vardır. Bu mahalde bir nevi meymun vardır ki veçhi kabih (çirkin) ihtiyar bir insanın veçhine müşâbih olmakla beraber on üç on dört yaşında bir çocuk cesâmetinde kadar vardır. Bölmelerde ise tilki, saka kuşu, akbaba kuşu, kartal kuşu bir takım daha isimlerini bilmediğim hayvanlar vardır ki salîf-üz-zikr bina bir dairenin merkezindedir. Bu dairenin mahiyetinde ise aynı veçhile bölmeli ve iki tel kafesli binalar vardır. Bu binalar dâhilinde dahi papağan,

⁹³ *Tercüman-ı Hakikat*, Nr: 3475, 27 Kanun-ı Evvel 1305 (8 Ocak 1890), ss. 1-3.

tavuz kuşu ve daha isimlerini bilmediğimiz küçük ve büyük kuşlar vardır. Bu bahçe o kadar muntazam bir halde tanzim edilmiştir ki şimdiye kadar emsalini görmediğim bu bahçeden çıktuktan sonra bir takım etrafı salif-üz zikr çitlerle örülmüş ağaçlarla müzeyyen serin şose yollardan mürur ederek numune haneye muvasalat ettik. Bu şehrin numunehanesi diğerinden daha başka bir tarz mimaride inşa ve imal edilmiştir. Kapısından girildikde evvela oldukça vasi bir daire şeklinde avlu ve avlunun etrafında müteaddit odalar vardır. Bu odalar niye daire olduklarını bilemem çünkü kapıları kapalı idi. Bu avludan yukarı kata çıkıldıkda her nevi eşya göze çarpar. Diğer numune hanedeki eşya kadar mevcudi yok ise de daha başka şeyler vardır. Mesela Bombay'da bir yılan iskeleti vardır ki yalnız kaburga kemiklerinin çevresi sekiz bos kadardır. Uzunluğunu tahmin edemem. İşte bu yılanın canlısını tasvir edecek olursanız ne cesâmetinde olduğunu anlarsınız. Kelebeklerin ve yılanın usulü atika üzere gemilerin ve çekdirme ve kayıkların pek çok neveleri vardır. Gayet cesim bir timsahın saman ile doldurulmuş modeli vardır. Her ne kadar gerek eşyaca ve gerekse binaca Bombay raddesinde değil ise de pek de aşağı bir derecede değildir.

Bu şehirde bir güzel tersane ile iki adet de havuz vardır. Kömürlüklerin önünde beş altı büyük gemi birden kömür almak için iskeleler vardır. Kömür almak isteyen bir vapur doğruca bu kömürlüklerin önündeki iskeleye yanaşır. Pek çok vapurlar bu limana gelirler. İşlek bir iskeledir. Muhammed Sakkağ isminde bir Seyyid vardır ki pek alicenap bir zattır. Bizlere o kadar ikramlarda bulunmuşdur ki tarif edemem. Hem pek zengin ve hem de Singapur'da ashab-ı nüfustandır. Kendi namına sureti mahsusa da inşa ettirmiş olduğu cami olup ittisalinde de kendi hanesi vardır. Bu konak pek muntazamdır. Kendisi gayet iyi bir zat Cuma için kendi camiine gidenleri kendi hanesinde ikrâm ediyor. Bulunduğumuz müddetçe böyleydi. Bu zatı şerifin hakkımızda ibzal buyurdıkları insaniyet ne kadar anlatsam da azdır. Sureti mahsusa da bilcümle zabitanı dört beş defa ziyafete çağırarak hakkımızda pek büyük ikramlarda bulundu. Sofra etrafında dizilmiş olan sandalyelere oturarak hanelerimizde ki gibi ortaya bire bir yemekler getirilerek el ile yenir. Yemeklerin envaini tariften acizim. Yemekler yenirken etrafımız ve arkamızdan terlememek için köleler tarafından büyük yelpazeler yelpazelenirdi. Bir diğer zatın hanesinde ziyafete gittik. Muhammed Sakkağ hazretlerinin ki gibi sofralar ayrı ayrı daire şeklinde olmayıp uzun bir şekildeydi. Çatal ile yenilmeyip yine el ile yemekler bire bir yenir ve ortaya vasi edilirdi. Burada ince saz takımı icrâ-yı ahenk ettiler. Pek muntazam surette çalgıların çeşidi Bombay'daki gibi olup farkları yok gibidir. Yemeklerin çeşidi kırk türlü idi. Bunları tattık. Sebze ve et bu şehirde pek çok olmadığından yemeklerin hepsi et ve hamur cinsindendi. Belki yirmi türlü et yemeği vardı. Muzlar ve sair türlü meyveler ve gazlı limonataları dahi var idi. Keza bu ziyafette de köleler yelpazelemekte idiler. Buranın mekteb çocuklarının bir nevi oyunları vardır ki güzel olmakla beraber pek garip bir surettedir mekteb kalfaları tarafından nakkarere gibi çalınan bir takım tegannilerin sedalarına tatbik hareket ederek icrâ-yı lubiyât (oyun) ederler. Çocukların başlarında püsküllü fes ve fesin cephe tarafında kâğıttan mamul bir şey bulunub dibaları dahi alel umum beyaz ve ayaklarında ise iskarpinler var idi. Lubiyat o kadar güzel bir hareket üzerine mebnidir ki çocuklar için mezkûr oyunu tahsil etmek her ne kadar usur-i selice gibi ise de vücuda ve eğlenceye pek ziyade yarar. Oyunlarında dört çocuk yan yana bulunmak ve çocukların adedine göre üç dört sıra bulunmak üzere bir vaziyet kesb ederek muntazam bir suretde icrâ-yı lubiyât ederler. Ve esnayı luibde ara sıra garip bir beste de ilahi gibi Hind lisanı üzerine bir şeyler okurlar. Çocukların bu oyunu esnasında kumandanımız saadetli Osman Paşa hazretlerinin emriyle fotoğrafları ahz edildi. Bu oyunu liyakatıyla anlatamadığımdan avf buyurmanızı rica ederim.

Bu şehir de bir de hastane mevcuttur ki hakikaten pek muntazamdır. Binanın kendisi bahçeler vasatında olup oldukça yüksek bir yerdedir. Umuma mahsus koğuşlar olduğu gibi hususi bir veyahut iki kişilik odalarda vardır. Tavanları gayet yüksek olduğu gibi müteaddid pencereleri olduğundan fazla ayrıca dahi tavanlarda hava almak için dairevi bir takım menfezler mevcuttur. Ayakta gezebilen hastaların oturup etrafa

bakabilmesi için de güzel kanepeler ile teçhiz edilmiş bir şehnişin vardır. Bahçesi gayet güzel bir surette tanzim edilmiştir. Umumi koğuşların bir gecelik icraati bir dolar yani on sekiz kuruş ve hususi odalar iki dolardır. Karyolaları üzerlerinde cibinlik vardır. Hastahanede kadın ve erkek hizmetliler vardır. Hülâsa gayet temiz ve mükemmeldir.

Bir de balık çarşısı vardır ki bu çarşının binası güzel olmakla beraber ol kadar müteaffin ve rayiha-ı kerihe (kötü koku) bu çarşıda garip kuru ve taze balıkların gerek küçük ve gerekse büyükleri mevcuttur. Yanında bir de kasap çarşısı gibi bir şey vardır ki bu çarşıda hınzır, sığır ve koyun etleri vardır. Bu Singapur ahalisinin bir kısmı Çinlilerdir. Su ve havası pek latif değildir. Hemen her gün yağmur yağar. Sema bir an bulutsuz kalmaz. Singapur'da sabahtan akşama kadar güneş bulutlar altında mestur kalmasa tahammülümüzden ziyade şiddet hararet olacağı şüphesizdir. Buraların ağaçları senenin hiçbir vaktinde yapraksız kalmaz. Bir taraftan yaprağı döker, bir taraftan ise yaprak verir. Kahve içerülerde pek çok zer olunur.

Bu şehrin binalarının hepsi Avrupa kârı değildir. Ahali-i asliyesinin iskân etmekte oldukları haneler hemen ale-l umum bir kattan ibarettir. Çinlilerin ikamet ettikleri hanelerin muntazam mahalleri aşağı kattır. Hanelerinin saçağına ve aşağı kat ile birinci kat pencereleri arasındaki mahalline mütenevvi bir takım çiçek güna gün küçük cesâmette yaprak mahal-i mezkûreye yapıştırırlar. Gerek Hinduların ve gerek islamların haneleri her ne kadar bu yolda bina edilmiş ise de eşkal filan yoktur.⁹⁴

Dönemin gazetelerinden *Sabah*'ın yer verdiği bu mektup, Singapurluların yaşamına dair önemli bilgiler vermenin yanı sıra, Osmanlı'yı temsilen bölgede bulunan Ertuğrul gemisinin mürettebatına gösterilen hürmetin boyutuna da dikkat çekmiştir. Özellikle Osmanlı Devleti'ne sadakatleriyle bilinen Sakkağ ailesinden Muhammed Sakkağ Efendi'nin verdiği ve her ayrıntıya dikkat edilen bu ziyafet, *Sabah* gazetesi tarafından "kusursuz" bir temsil olarak resmedilmiş ve Osmanlı'ya gösterilen sevgi ve saygının önemli bir göstergesi olarak sunulmuştur.

Ertuğrul Fırkateyni, Singapur'da bu şekilde ağırlandırmaya devam edilirken, Japonya'ya doğru hareket etmek için hava şartlarının düzelmesi beklenmiştir. Gemi Komutanı Osman Paşa İstanbul'a gönderdiği 21 Kasım 1889 tarihli raporunda; olumsuz hava şartlarından dolayı hareket etmenin istenmeyen sonuçlara neden olabileceğini belirtmiş ve Singapur'dan sonraki rota için gelecek emirleri beklediğini mealen şu şekilde ifade etmiştir:

Kolombo'ya kadar olan seyahatimiz anlatılmış ve Singapur'a oradan da Seylan'ın güney burnu dolaşarak Sumatra'nın kuzey yönünde Açın burnuna yol verilmişti. Bengal Körfezinin dokuz yüz milin bu uzak mesafesi alınıncaya kadar tesadüf olunan hava ekseriya bulanık ve bulutlu ve karayel rüzgârları ve lodos hâkimdi. Açın burnunu devredinceye kadar geçen altı gün mütemediyen devam ve ara sıra yirmi dört dereceye kadar ulaşan yalpalarından hamd olsun bir endişe görülmemiş ancak tehlikeli olarak süratli akıntılar seyri seferi oldukça zorlaştırmış ve hemen altı yüz mil uzunluğunda olan Malaka Boğazında ise seyir müddetinde kuvvetli ve sürekli yağmurlar ile geceleri yağın şiddetli ve sağanaklı süresiz boralara tesadüf olunmuş ve çok şükür hiçbir yerde durmaya mecbur olmadan ben beş yüz millik bu uzun

⁹⁴ *Sabah*, Nr: 257, 2 Mayıs 1306 (14 Mayıs 1890), ss. 2-3.

*mesafeyi bu ayın üçüncü Cuma günü Singapur'da son bulmuş olduğunun ve buradan ilerisi için takdim kılınan telgrafnâme-i bendegânem cevabına muntazır bulunduğumun arz u işarı bâbında.*⁹⁵

Alıntıda da görüleceği üzere, Ertuğrul Fırkateyni'nin Singapur'a kadar gitmeyi başarmış olduğu fakat hava muhalefeti nedeniyle buradan ileriye gidilemeyeceği merkeze bildirilmiştir. Bölgedeki kuzey rüzgârlarının şiddetle devam etmesi gidiş gelişi engellemiştir. Japonya yolunda en yakın liman Hong Kong iskelesi olup Singapur'la bu iskele arasında olan mesafenin ise 1600 deniz mili (1852 metre) olduğu ve Fırkateyni'nin kömürlüklerinin ancak yüz saatlik kadar kömür yükleyebileceği bunun da Hong Kong'a kadar yetmeyeceği belirtilmiştir.⁹⁶

Ertuğrul Fırkateyni'nin Singapur ve diğer Müslüman halkın bulunduğu ülkelere gidişinin İslam âlemi ve Osmanlı için çok kıymetli bir hatıra olacağını belirten ve bunu Osmanlı'nın yüceliğine işaret eden bir durum olarak değerlendiren *Tercüman-ı Hakikat* gazetesi, bu seyahatin haberini yapmamanın kabul edilemez olduğunu ve bunun bir görev olduğunu vurgulamıştır. Bu konuda sıkça haber yapan gazetenin, 3 Aralık 1889 tarihli nüshasında, Ertuğrul Fırkateyni Kumandanlığının 29 Teşrin-i Sani 1889 (Kasım) tarihiyle Singapur'dan gönderdiği bir telgrafnamenin içeriği aşağıdaki şekildedir;

*Her yerde hüsn-i kabul olunduk. Bombay'da, Kolombo'da otuz binden ziyade İslamlar ziyarete geldiler. Geminin Singapur'a gelişinden beri misafirlerle dolup boşalıyor. İslamlar prensleri büyükleri Malaka, Sumatra ve Cava'dan ziyaretimize koşuyorlar. Bendeniz ve zâbitân ve diğer mürettebat her gün ziyafetlere gidiyoruz. Camilerdeki muhabbet ve Müslümanların hisleri ve padişaha duaları tarif olunamaz.*⁹⁷

Gazeteye göre, Sumatra, Cava gibi geniş coğrafyada bulunan Müslüman halk halife olan padişaha İslam bağı ile sağlam bir şekilde bağlı olduğundan, geminin Singapur'a gelişi buradaki halkın kalben bağlılıklarını kuvvetlendirmiş, üzerlerinde büyük bir tesir bırakmıştır. Ertuğrul Fırkateyni'nin bu limanlarda bulunması ve Singapur'da bir müddet durması Müslüman halkın Osmanlı Devleti'ne ve onun padişahına, halifeye hissettikleri saygıyı daha da arttırmıştır.⁹⁸

Tercüman-ı Hakikat'ın verdiği bilgilere göre, Ertuğrul Fırkateyni Singapur'da kaldığı zaman zarfında çeşitli etkinliklere dâhil olmuştur. Singapur'da her yıl düzenlenen gemi yarışları Ertuğrul Fırkateyni'nin orada bulunduğu zamanda da

⁹⁵ *Tercüman-ı Hakikat*, Nr: 3475, 27 Kânun-ı Evvel 1305 (8 Ocak 1890), ss. 1-3.

⁹⁶ BOA, Y.PRK. ASK, 58/100, 26 Ra 1307 (20 Kasım 1889).

⁹⁷ *Tercüman-ı Hakikat*, Nr: 3444, 21 Teşrin-i Sani 1305 (3 Aralık 1889), s. 2.

⁹⁸ *Tercüman-ı Hakikat*, Nr: 3523, 21 Şubat 1305 (5 Mart 1890), ss. 3-4.

yapılmış, bu yarışlara Ertuğrul Fırkateyni de katılarak Singapur'da coşkulu bir havaya yol açmıştır. Osmanlı Devleti'ni temsilen Singapur'da bulunan Ertuğrul Fırkateyni'nin bu etkinliğe katılması, buradaki Müslüman halkın tarif edilemez güzel duygular yaşamasına neden olmuştur. *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin 5 Mart 1890 tarihli nüshasında yer alan ve Singapur'da yayımlanan *Singapur Feri Pres* adlı gazetede çıkan bir yazı, yarışla ilgili ayrıntılı bilgiler sunmuştur:

Her sene Singapur'da yapılan yarışlarda dünkü kadar güzel bir hava görülmemiştir. Sabah hava gayet sıcak ve rüzgâr hafifse de öğleden sonra sıcak dahi normale döndü. Yarış komitesinin bulunduğu Bangkok adlı gemi her zaman durduğu yerde bulunduğu halde komite hakkıyla vazifesini yerine getirmiş ve yarış programının ilk tertibi son bulup, komite öğle yemeğine çekildiği zaman önceden gemiye getirilen Ertuğrul Fırkateyni'nin mızıkası, kraliçe hazretlerinin marşlarını terennüme başlayınca bu muntazam bandonun orada hazır bulunduğu haberi olmayan, orada bulunanları büyük bir sevinç ile karışık bir hayret kaplamış ve derhal herkes ayağa kalkarak şehinşah-ı Osmâniyân ve Halife-i İslâmiyân şevketli "Sultan Abdülhamid Han" gazi hazretlerinin duâ-yı devam-ı ömr-i saltanat-ı şehriyârlarını eda etmiştir. Saâdetli Osman Paşa ile maiyeti zabitanının eser-i nezaket ve himmeti olarak muzika-i hümayun hakikaten pek güzel ve seçilmiş havalar çalmış ve dinleyenleri mest etmiştir. Yarış sırası deniz harp gemilerine gelince, Ertuğrul Fırkateyni, İngiliz harp gemisi "Orayon", "Piğmi", "Heyasbest" adlı gemilerden gönderilen iki çifteden "Orayon" adlı gemi ilerlemiş ise de Osmanlılar bunlardan ayrılmamakta idiler. Ne çare ki "Samyan" denilen yerli kayıklardan biri Ertuğrul Fırkateyni'nin önüne çıkarak yol bozmaya mecbur etmiş idiğinden hakikaten pek güzel kürek çeken Osmanlılar yarım gemi boyu mesafe ile ikinci gelmişlerdir.⁹⁹

Bu tür gazete alıntılarında anlaşıldığı üzere, Fırkateyni'nin bu faaliyetleri Osmanlı halifesine bağlı Singapur Müslümanlarının sempatisinin artmasına vesile olmuştur.

Ancak *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin 18 Şubat 1890 tarihli nüshasında yayınladığı bir tekzib haberinden, Singapurluların Ertuğrul Fırkateyni'ye bu denli büyük hürmet göstermesinin bölgedeki bazı sömürge basını tarafından yanlış aksettirilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Gazetede, Bahriye Nezareti Tercümanlığının yaptığı resmi tekzibname ele alınmış, daha sonraki nüshalarından birinde ise Fırkateyni Kumandanlığından merkeze gönderilen arıza ve eklerine geniş yer vererek yayınlanmıştır. *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde vurgulanan coşkuya katılmayan, Ertuğrul Fırkateyni'nin iddia edildiği gibi büyük bir ilgiyle karşılanmadığını ifade eden haberler de bulunmaktadır.

Tercüman-ı Hakikat'ın söz konusu yazısına göre, Bahriye Nezareti tercümanı Moiz Dalmadiko Efendi, Kolombo'da yayımlanan *Seylan Osbror* gazetesinde yukarıda bahsi geçen bazı olumsuz haberlerin yapılmış olduğunu ve aslında bunların

⁹⁹ *Tercüman-ı Hakikat*, Nr: 3523, 21 Şubat 1305 (5 Mart 1890), ss. 3-4.

gerçekle alakası olmadığını belirtmiştir. Bu gazetenin dediğine göre; güya Japonya'ya gitmek üzere bulunan Ertuğrul Fırkateyni kömür almak için para olmadığından Singapur'da kalmaya mecbur olmuştur. Oysa bu dedikoduların doğru olmadığı açıktır. Para olmadığı rivayeti, Gemi Kumandanı Osman Paşa'nın o güne gelinceye kadar gereken miktarı telgraflar ile almış olmasından dolayı temelsizdir. Ayrıca, *Seylan Osbror*'un, Singapur mahalli hükümetinin Fırkateyni'ye olumsuz yaptırımlarda bulunduğu gibi haberleri de asılsızdır. Aksine Osmanlı hükümeti Singapur hükümeti tarafından gemi ve mürettebatına gösterilen hürmetten gayet memnun kalmıştır.¹⁰⁰

Tercüman-ı Hakikat gazetesinin müteakip günlerde de konuyla ilgili devam eden haberlerinden anlaşıldığı kadarıyla, Hollanda sömürge idaresi altındaki bir bölgede çıkan *Seylan Osbror* isimli gazetenin bu tür olumsuz haberler yapması, Osmanlı Devleti'ni şaşırtmamıştır. Bu konuda bir değerlendirme yapan Bahriye Nezareti Tercümanı Moiz; Ertuğrul Fırkateyni'nin daha İstanbul'dan hareket etmesinden önce bölgede bazı İngilizce gazeteler tarafından olumsuz haberler yapılmaya başlanmış olduğunu belirterek, bu haberlerin çeşitli "kötülük" ve "kıskançlıkla" yazılmış olduğunu ifade etmiştir. Gemi henüz bölgeye gelmeden bu tarz haberlerin yapılmasının gerçeği yansıtamayacağını ortada olduğunu savunan Moiz, geminin bölgeye varışıyla da *Seylan Osbror* gazetesi gibi bazı basın organlarında yayımlanan bu nevi olumsuz haberlerin nedenlerine değinmiştir. Ona göre, Osmanlı gemisi olarak bölgede bulunan Ertuğrul Fırkateyni'nin buradaki Müslüman halk tarafından büyük bir sevgi ve saygı gösterisiyle karşılanmış olması, üstelik bu durumun her geçen gün artarak devam etmesi, Osmanlı karşıtlarının tahammül edemeyeceği bir hal almıştır. Moiz, Ertuğrul gemisinin her şeyi mükemmel olduğu halde gemi hakkında yanlış haber yapan *Seylan Osbror* gazetesinin tekzibini de istemiştir.¹⁰¹

Makam-ı âli Tercüme Kaleminde yayınlanan bu tekzip üzerine 8 Şubat 1890 tarihinde Ertuğrul Fırkateyni Kumandanlığı tarafından merkeze konu ile ilgili ariza ve ekleri gönderilmiştir. Burada belirtildiğine göre, Singapur'da yayınlanan *Feri Pres* adlı başka bir gazete de benzer şekilde haberler yapmış, geminin arızalandığı için Singapur'da kaldığını yazmıştır. Hâlbuki Singapur'da üç aya ulaşan zaman zarfında Osmanlı'dan alınan talimat dâhilinde kalınmıştır. Bu vesile ile Osmanlı

¹⁰⁰ *Tercüman-ı Hakikat*, Nr: 3510, 6 Şubat 1305 (18 Şubat 1890), ss. 2-3.

¹⁰¹ *Tercüman-ı Hakikat*, Nr: 3510, 6 Şubat 1305 (18 Şubat 1890), ss. 2-3.

Devleti Singapur başta olmak üzere Güneydoğu Asya Müslüman halkının kendisine bağlılığını arttırmayı başarmış ve bölge Müslümanlarının halifeye olan manevi bağlılıklarının kuvvetlenmesine katkıda bulunmuştur. Böyle bir süreçte Singapur’da yazılan *Feri Pres* adlı gazetenin Ertuğrul Fırkateyni hakkında yaptığı gerçek dışı haberi kendilerine tekzip ettirilmiştir.¹⁰²

Bu tekzip haberlerinden de anlaşılacağı üzere, bahsi geçen her iki gazetenin de yaptığı olumsuz haberler karşısında Osmanlı hükümetinin sessiz kalmadığı görülmektedir. Osmanlı Devleti’ne göre bu haberler sadece gemiyi eleştirmek babında yapılan masum yazılar değildi. Asıl amaç, Osmanlı Devleti’ni güçsüz ve zayıf göstermekti. Bunu Ertuğrul gemisi üzerinden yapmaya çalışan Osmanlı karşıtı basına karşı gerekli yaptırımların ise bölgede bulunan Gemi Komutanı Osman Paşa tarafından uygulandığı görülmektedir. Osmanlı hükümetinin ciddiyle takip ettiği bu konuyla ilgili olarak Osman Paşa ile yoğun bir haberleşme içerisinde olduğu görülmektedir. Osman Paşa, İstanbul’la olan yazışmalarında, konuyla ilgili gelişmeleri iletmış, Osmanlı’yı bölge halkının nezdinde küçük düşürmeye çalışan bu gibi faaliyetler karşısında bölge ileri gelenleriyle görüşüğünü belirtmiş ve bu görüşmelerin sonuçlarını aktarmıştır.

Bu bilgilerden anlaşıldığı üzere, Osman Paşa, *Seylan Osbror* adlı gazetenin, yukarıda değindiğimiz konularda gemi hakkında yaptığı yanlış haberleri konusunda Singapur Valisine bir yazı yazmıştır. Bu yazıda; Singapur gazetelerinin Ertuğrul Fırkateyni hakkındaki üzüntü veren bazı yazılar kaleme aldıklarını, bunlardan özellikle *Feri Pres* ve Kolombo’da basılan *Osbror* gazetelerinin gemi hakkında doğru olmayan bilgiler paylaştıklarını belirtmiş ve bu “garip” yazının tekzibi için gerekenin yapılmasını rica etmiştir. Yazıda, İngiltere ile Osmanlı Devleti’nin münasebetlerinin dostane şekilde yürütüldüğüne vurgu yapan Osman Paşa, bu tür yanlış haberlerin, İngiltere’nin en kadim ve halis dostu olan Osmanlı Devleti’nin hatırını yok saymaktan başka bir şeye hizmet etmediğinin altını çizmiş ve bu gibi makalelerin yayınlanmamasını istemiştir. Osman Paşa tarafından kendisinden bu şekilde resmi bir açıklama istenilen Singapur valisi, bir yaveri ile gönderdiği mektupla hemen cevap vermiştir. Vali, Kolombo gazetesinde yazılan ve hiçbir şekilde kabul edilemez bu makalenin Singapur gazetelerinde görülmesinden büyük üzüntü duyduğunu belirterek Fırkateyni ile ilgili uydurma haber yapan gazete

¹⁰² *Tercüman-ı Hakikat*, Nr: 3535, 7 Mart 1306 (19 Mart 1890), s. 3.

hakkında gerekli işlemleri yaptıracakını söylemiştir. Ertesi gün vali tarafından yazdırılan tekzipnamede, yalan ve aslı olmayan haber yapıldığı vurgulanmış, Kolombo gazetesine gönderilen bir yazıda dost bir devlet gemisi hakkında bu tür olumsuz haberlerin yayınlanmasına izin verilemeyeceği belirtilmiş ve her kelime tekzip edilmiştir.¹⁰³

Dönemin gazetelerinden *Sabah* ve *Tercüman-ı Hakikat* gazetelerinin bu tür haberlerinden anlaşılmaktadır ki Osmanlı basını bu konuya geniş ölçüde yer vermekte, Singapur ve çevresindeki yabancı basını da takip etmekte ve bu haberleri yayınlamaktadır. Dönemin basını bunu yaparken Osmanlı hükümetinin konuya dair uyguladığı yaptırımları ve Singapur'daki yöneticilerin duruma sessiz kalmayarak Osmanlı Devleti'nin yanında olduklarını da eklemektedir. Bu da bize basının kamuoyuna işin aslını anlatma gayesi içerisinde olduğunu göstermektedir. Söz konusu Osmanlı gazetelerine göre, bu olumsuz haberlere itibar etmeyen Müslüman halk gemi ve mürettebatına ilgi göstermeye ve gemiyi ziyaret etmeye devam etmiştir.

Gemiyi ziyarete gelenler arasında önemli bir isim olarak Singapur Kadısı da bulunmuş olup, gemi komutanı Osman Paşa'ya halifeye teslim etmesi için çok sayıda kişinin imzasının bulunduğu Arapça bir mektup vermiştir. Bunun dışında Cava Adasından gelen yirmi beş kişilik bir heyet de Hollanda sömürge idaresinin buradaki yerli halka yaptığı baskıcı tutumlarından dolayı gemi komutanına bir şikâyet mektubu vermişlerdir. Genel anlamda yoğun sevgi ve ilgi gösteren halkın bu tavrı Singapur ve etrafına hâkim olan İngiliz sömürge idaresini tedirgin etmiştir.¹⁰⁴

Bir Osmanlı gemisinin Singapur'a gelmiş olması Güneydoğu Asya bölgesini özellikle Cava ve Sumatra'nın kuzeyindeki Açe'de bulunan Müslümanları da heyecanlandırmıştır. Açe'den bir heyet hemen Singapur'a doğru yola çıkmıştır. Ayrıca Açe Sultanı Muhammed Davud Şah Singapur'da bulunan Arap kökenli Müslüman lider Seyyid Muhammed el-Sakkaf'a bir mektup yazarak, Açelilerin içinde bulundukları sıkıntılı durumu halifeye iletmesi için gemi kaptanı Osman Paşa'ya vermesini istemiştir. Ancak Açe'den yola çıkan bu heyet Singapur'a gelmeden önce gemi buradan ayrılmıştır. Ertuğrul Fırkateyni'nin bu yolculuğu sırasında Hollanda sömürge yönetimindeki diğer bölge Müslümanları geminin kendi limanlarına da gelmesini çok istemişler, geminin Hollanda sömürge bölgelerinde

¹⁰³ *Sabah*, Nr: 201, 7 Mart 1306 (19 Mart 1890), ss. 2-4; *Tercüman-ı Hakikat*, Nr: 3535, 7 Mart 1306 (19 Mart 1890), s. 3.

¹⁰⁴ Göksoy, Japonya'ya Bir..., s. 68.

bulunan Endonezya limanlarına uğrama ihtimali dâhilinde çıkan söylentiler yayılmıştır. Fakat Singapur'dan sonra direk Japonya'ya yol alınması Osmanlı'ya “gönülden bağlı olan” bölge halkının halifenin temsilcisi olan gemiyi görememeleri son derece üzülmelerine neden olmuştur. Açe sultanının Hollanda idaresini istememesinden kaynaklı problemler varken Osmanlı'nın savaş gemisinin buraya uğraması yanlış anlaşılmalara yol açabileceği ve Hollanda ile bir çatışmaya neden olabileceği için buraya uğramamış olması muhtemeldir.¹⁰⁵

Sabah gazetesinin aktardığı üzere, Singapur'dan ayrılan gemi Mart sonunda Hong Kong'a hareket etmiş ve Singapur Boğazının doğusundaki Hörsbarg veyahut Hedrebang'ı geçtikten sonra Saygon'a gelmiştir.¹⁰⁶ 28 Mart 1890'da Osman Paşa, Saygon'a ulaştıklarını İstanbul'a gönderdiği bir telgrafla bildirmiştir. Bu telgrafta; Pek şiddetli değilse de daima kuzey rüzgârlarının esmekte olduğundan, birkaç zaman zarfında kömür alınarak yola devam edileceği haber verilmiştir. Fırkateyni Siyam Körfezi Boğazını geçerek Fransız müstemlekatından olan Saygon'a ulaşmasında bahar mevsiminde kuzey rüzgârları geminin yelken ve makine ile hareketine uygun olmasıyla bu ana kadar Singapur'da oluşan bu sakin hava yola çıkmaya zemin hazırlamıştır.¹⁰⁷ Nisan ayında Saygon'dan Hong Kong'a yönelerek yola devam edilmiş 28 Nisanda Hong Kong'a ulaşılmıştır.¹⁰⁸ Bu uzun yolculuktan sonra 7 Haziran 1890'da Japonya'ya ulaşmıştır. Japonların sıcak karşıladığı gemi, üstüne düşen görevi yerine getirmiştir. Üç ay boyunca elli kişilik askeri bandosuyla halka çeşitli konserler vermiştir. Ancak gemi dönerken Eylül 1890'da Japonya açıklarında batmıştır.¹⁰⁹

Tercüman-ı Hakikat gazetesine göre, Ertuğrul Fırkateyni'nin uğradığı limanlarda gördüğü yoğun ilgi buradaki Müslümanların halifeye bağlılıklarının bir ifadesiydi. Bu dönemde İkinci Abdülhamid Osmanlı Devleti'nin padişahı olduğu gibi maddi bir bağlantısı olmayan bütün Müslümanların halifesi idi, Müslümanların manevi anlamda başvuracakları kişiydi. Bölge halkı, hilafet makamına olan manevi bağlarını her zaman açıkça bildirmişlerdi. Bunun en büyük kanıtı Ertuğrul Fırkateyni'nin uğradığı limanlarda ve Singapur'da bulunduğu sırada Müslümanların yaptıklarıydı. O döneme kadar Singapur'da görülmeeyen ancak Ertuğrul gemisinin

¹⁰⁵ Göksoy, Japonya'ya Bir..., s.68.

¹⁰⁶ *Sabah*, Nr: 283, 23 Şevval 1307 (12 Haziran 1890), ss. 3-4.

¹⁰⁷ *Sabah*, Nr: 229, 4 Nisan 1306 (16 Nisan 1890), s. 2.

¹⁰⁸ *Sabah*, Nr: 297, 13 Haziran 1306 (25 Haziran 1890), s. 3.

¹⁰⁹ Göksoy, Japonya'ya Bir..., s. 66.

gelişyle birlikte buralarda görülen Osmanlı bayrağı ve geminin gördüğü ilgi, Osmanlı Devleti'nin buradaki halkın nezdinde sahip olduğu nüfuzunun ve gücünün bir işaretiydi.¹¹⁰ Nitekim Fırkateyni'nin uğradığı limanlarda “mazhar olduğu hüsn-i kabul” ve Müslüman halk tarafından gösterilen rağbet, geminin gönderilmesinin önemini ortaya koymaktaydı.¹¹¹

Dönemin öne çıkan gazetelerinde çıkan haberlere göre her fırsatta Osmanlı Devleti'ne bağlılıklarını kanıtlayan Singapur Müslümanları Ertuğrul Fırkateyni ile yakından ilgilenmiştir. Singapur Müslümanları Osmanlı topraklarından gelen her misafire yoğun ilgi göstermiş, bu bağlamda 1901 yılında Çin'e gitmekte olan ve Singapur'a uğrayan Nasihat Heyeti de büyük bir ilgiyle karşılanmıştır.

1.3. NASİHAT HEYETİ

Sultan İkinci Abdülhamid bazı dönemlerde Çin'e temsilciler göndermiştir. Gönderilen bu araçlarla ülke dışındaki Müslümanların Osmanlı padişahı olan halifeye bağlılıklarını sağlamak amaçlanmıştır. Bu bağlamda Mirliwa Enver Paşa Başkanlığında 1901 yılında Çin'e gönderilen heyetin Singapur'a uğraması önemlidir.¹¹² Bu heyette başkan Mirliwa Enver Paşa'ya yaverlerinden Kolağası Nazım Bey eşlik etmiştir. Ayrıca ilmiye, mülkiye ve askeriye'den dört kişi, tercümanlık için Enderun'dan iki Çinli Müslümanın seçilmesine karar verilmiştir. Yine cami hocalarından Mustafa Şükrü Efendi ile fetvahaneye görevlisi Naib Tahir Efendi heyete dâhil edilmiştir. Nisan 1901'de İstanbul'dan ayrılan heyet yolda Müslüman bölgelerde molalar vermiştir.¹¹³

Mirliwa Enver Paşa Başkanlığındaki bu Nasihat Heyeti, Singapur'a da uğrayarak burada bir süre kalmıştır. Singapur Müslümanları 10 Mayıs 1901'de Singapur'a gelen heyete büyük ilgi göstermiş, buradaki Müslümanlarla görüşen heyet halkla yakın temaslar kurmuştur. Singapur halkı toplanarak heyetin kaldığı otele gelmiş, burada Osmanlı heyetini ziyaret etmişlerdir. Heyet Singapur'dayken Cuma namazı esnasında minarelere Türk bayrağı çekilmiş ve bu durum bir gelenek haline getirilmiştir. Singapur'dan ayrılma vakti geldiğinde Singapurlular heyeti

¹¹⁰ *Tercüman-ı Hakikat*, Nr: 3523, 21 Şubat 1305 (5 Mart 1890), ss. 3-4.

¹¹¹ *Tercüman-ı Hakikat*, Nr: 3475, 27 Kanun-ı Evvel 1305 (8 Ocak 1890), ss. 1-3.

¹¹² İhsan Süreyya Sırma, “Sultan II. Abdülhamid ve Çin Müslümanları”, *İstanbul Edebiyat Fakültesi, İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, Cilt: VII, Sayı: 3-4, İstanbul, 1979, s. 200.

¹¹³ Eraslan, ss. 382-383.

marşlarla ve çok sayıda sandalla uğurlamıştır. Böylesine güzel bir şekilde ağırlanan heyet bu durumdan oldukça etkilenmiştir. Enver Paşa da böyle bir atmosferin ardından merkeze gönderdiği raporunda Singapur'da Osmanlı Konsolosluğunun en kısa sürede açılması gerektiğini yazmıştır.¹¹⁴

Güneydoğu Asya bölgesinin Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerinde başka bir gelişme de eğitim faaliyetleri çerçevesinde olmuştur. Aşağıda biraz daha ayrıntılı biçimde bahsedeceğimiz üzere, eğitim konusunda bölgeden Osmanlı mekteplerine öğrenci transferleri yapılmıştır. Bu konunun gündeme getirilmesinde Osmanlı Devleti'nin Batavya Konsolosluğu aktif rol almış, Osmanlı Devleti'nin bu öğrencileri İstanbul'da okullara kabul etmesini sağlamıştır. Öte yandan bu gelişme Güneydoğu Asya'da bulunan Müslümanları oldukça heyecanlandırmış ve umutlandırmıştır.

1.4. OSMANLI MEKTEBİNE ÖĞRENCİ KABULÜ

Bölgedeki Müslümanlar çocuklarını daha iyi bir eğitim almaları için Osmanlı okullarında okutmak istemiş ve bunun için başvurularda bulunmuşlardır. Özellikle Hollanda sömürge idaresinin hâkim olduğu Cava bölgesindeki Müslümanlar bu konuda Osmanlı Devleti'nden yardım istemişlerdir. Bölge Müslümanlarının bir tehlike arz etmesini istemeyen Hollanda sömürge idaresi, Cava'da eğitim faaliyetlerini kısıtlamıştır. Buradaki Müslümanların içinde bulundukları bu sıkıntılı durum Osmanlı Batavya Konsolosluğu tarafından Sultan İkinci Abdülhamid'e bildirilmiş ve bölgeden İstanbul'daki okullara öğrenci kabul edilmiştir.¹¹⁵

Bu konuda, Osmanlı arşiv belgelerinde bazı önemli bilgiler sunulmaktadır. Bu bilgilere göre, Batavya Müslümanlarının çocuklarından İstanbul'a gönderilenlerden üçü Mekteb-i Sultani'ye ve biri Mekteb-i Mülkiye'ye kaydedilmiştir. Bu öğrencilerin ücretsiz olarak kayıt ve kabulleri padişah iradesiyle 12 Nisan 1898 tarihinde muhasebeye gönderilmiştir. Temmuz ayında buna dair Hariciye Nezaretinden alınan yazıda çocuklardan dördünün kabul edildiği ifade edilmiştir. Batavya Başkonsolosluğunun 8 Haziran 1898 tarihinde okula kabul edilen öğrencilerin bilgilerini açıkladığı yazısında, bunların bölgenin önde gelenlerinin çocukları olduğu anlaşılmaktadır.¹¹⁶

¹¹⁴ Uçar, s. 324

¹¹⁵ Eraslan, s. 353.

¹¹⁶ BOA, BEO, 1166/87419, 9 Ra 1316 (28 Temmuz 1898).

Osmanlı Devleti'nin bölgedeki eğitim faaliyetleri yerli halk tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Buna delalet eden, Batavya Başkonsolosluğunun 17 Mayıs 1898 tarihli yazışmasına göre, bölge halkı eğitim faaliyetlerinden dolayı Osmanlı Devleti'ne teşekkür etmiştir. Buna dair bir belge de Batavya Başkonsolosluğunun İstanbul'a gönderdiği 6 Haziran 1898 tarihli bir yazıdır. Yazıda, okula kabul edilen öğrencilerin aileleri tarafından padişaha hitaben yazılan, aşağıdaki teşekkür mektubu mealen sunulmuştur.

Onun en küçük kölelerinden teşekkür ile...

Müslümanların halifesi olan ve muvahhidlerin sultanı olan yüce halife ve saygın sultan olan sultanoğlu sultan olan Abdülhamid han'a

Allah Teâla onun hayatı ve yaşamıyla bizi faydalandırsın. Onu bizim için bir övünç kılsın. Bütün Müslümanlar için hazine kılsın. Ve düşmanları üzerine onu muzaffer kılsın. Ve günler gittikçe asırlar boyunca onun hilafeti baki kalsın. Bütün sevinçler ve mutluluklarla, ferah ve neşeyle daha fazla olan ondan dolayı ki Allah-u Teâla bizi ihsanla lütfetmiştir. Dünyada Allah'ın gölgesinin varlığıyla bize ihsan eden Allah'a hamd olsun. Resulullahın ümmeti üzerine şefkatli, rahmetli resulullahın halifesi müminlerin emiri.

Yüce ve şahane medreselere Öğrencilerimizi talep ve kabul etmesi onun değerli faziletli özelliklerinden ve onun çok lütuflarındandır. Ve yüce yeteneklerinin iyiliklerindendir. Bunun nedeni onları uykularından kaldırmak ve gayretlerinden kurtarmak içindir. Onlara faydalı ve tarihi bir eğitimi vermekle ve onların rüşd ve kazançlarında onları geliştirmekle bize bizim babalarımızdan daha rahmetli olan kimsesin. Biz eğer ona (Abdülhamid'e) ruhlarımızı feda etseydik buda az gelirdi.

Biz hep Allah'u Teâla'ya ellerimiz uzanarak yalvaran şekildeyiz. İhlasla doğru sevgiyle bizim dualarımızı kabul etmesi ricasıyla... ,Şöyle ki bizim için hilafetin tahtasını uzatsın ve devamlı kılsın. Ve halk için onu bir hazine kılsın. Ve İslam için bir sığınak kılsın. Yani özel ve genel anlamda herkes için bir barınak kılsın. Ve ümmet için peygamberi düşmandan koruyan mağara gibi bir mağara kılsın. Ve ona yardım etsin.

Resulullah'ın bereketiyle ¹¹⁷

Mektuptan anlaşılaacağı gibi, okula kabul edilen öğrencilerin velileri bu teşekkür yazılarında Osmanlı Devleti Padişahı ve Halife Sultan İkinci Abdülhamid'i bütün Müslümanların lideri olarak tanımlamış, halifeliğin devamını İslam ahalisinin sığınacağı bir liman olarak görmüşlerdir. Ayrıca Sultan İkinci Abdülhamid'in büyüklüğünün vurgulandığı bu satırlarda, Osmanlı Devleti'nin eğitim kurumları da üstün nitelikli olarak görülmüş ve bu kurumların önemine işaret edilmiştir. Nitekim mektupta Osmanlı mekteplerinde bölge halkının çocuklarının büyük faydalar göreceğine değinilerek onların padişah tarafından bu mekteplere kabul edilişi bir lütuf olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda eğitim faaliyetlerinin, bölge halkının Osmanlı padişahına olan bakış açılarını olumlu yönde şekillendirmede mühim bir rol oynadığı söylenebilir.

¹¹⁷ BOA, BEO, 1166/87419, 9 Ra 1316 (28 Temmuz 1898).

Batavya Başkonsolosluğunun, Güneydoğu Asya bölgesiyle Osmanlı arasındaki ilişkilerin gelişmesi noktasında, özellikle eğitim faaliyetleri aracılığıyla önemli bir rol üstlendiği görülmektedir. Bölge halkının eğitim konusundaki sıkıntılarını Osmanlı hükümetine aktararak İstanbul'a imkânlar dâhilinde öğrenci yönlendirmiştir. Müslüman ailelerin çocuklarının İstanbul'daki okullara kabul edilmesinin onların Osmanlıya olan bağlılığını güçlendireceğini düşünmüştür. Zira merkeze gönderilen raporlardan, bu öğrencilerin kabulünün diğer bölgelerde de olumlu etkilerinin görüldüğü belirtilmiştir.

Bu raporlardan biri olan, Batavya Başkonsolosluğunun 7 Haziran 1898 tarihinde merkeze gönderdiği bir yazıya göre, Osmanlı okullarına kabul edilen öğrencilerin belli olmasının ardından bölgede büyük bir heyecan yaşanmıştır. Bu durum çevrede iyi bir etki meydana getirmiştir. Singapur, Sumatra, Malaka ve Cava Adalarındaki itibarlı kişiler, evlat ve torunlarının Osmanlı okullarına kabul edilmeleri için ricada bulunmuşlardır.¹¹⁸

3 Aralık 1898 tarihli Hariciye Nezaretinden Sadarete gönderilen bir yazıda ise Singapur ve Cava İslam ahalisinin seçkin kişilerinin Osmanlı okullarında eğitim almaları için gönderecekleri çocukların sayısının incelenerek bildirilmesi istenmiştir. Batavya Konsolosluğu başvurularla çocukların sayısının otuz kişiye vardığı ve bazılarının gelişlerini hızlandırmak istediklerini merkeze iletmış fakat Maarif Nazırı tarafından okulların kayıt kabul zamanının geçmiş olduğu, ayrıca okullarda boş yer bulunmadığı ifade edilmiştir. Bu sebeple Batavya Konsolosluğuna cevaben adı geçen çocukların İstanbul'a gelişlerinin ertelenmesi gerektiği bildirilmiştir.¹¹⁹ Bölgenin ileri gelenlerinin çocuklarını tüm zorluklara rağmen Osmanlı mekteplerinde okutmak istemeleri halifenin dini ve siyasi nüfuzunu güçlendiren bir gelişme olarak görülmüştür.¹²⁰

Osmanlı Devleti ve bölge halkı arasında diğer bir yaklaşma vesilesi de konsolosluk faaliyetleri çerçevesinde meydana gelmiştir. Bu bağlamda öncelikle bölgede bir konsolosluk teşkili ihtiyacının ortaya çıkış sebeplerini incelemek gerekmektedir.

¹¹⁸ BOA, BEO, 1166/87419, 9 Ra 1316 (28 Temmuz 1898).

¹¹⁹ BOA, BEO, 1166/87419, 9 Ra 1316 (28 Temmuz 1898).

¹²⁰ Yurdakul, s. 38.

1.5. SİNGAPUR'A KONSOLOSLUK AÇILMASI TALEPLERİ

Singapur Müslümanları farklı zamanlarda Osmanlı Devleti'ne yazılar göndererek konsolosluk talebinde bulunmuştur. Buradaki halk her seferinde padişaha sadakatlerini bildirmiş, memleketlerinde Osmanlı Devleti'nden bir konsolos bulundurulmasını arzu etmiş ve bu amaçla sıkça mektup göndermiştir. Bu mektuplardan bazılarını yayınlayan *İkdam* gazetesi 14 Ocak 1898 tarihli nüshasında, Singapur Müslüman halkının İslam halifesine sadık olduklarının altını çizerek, Singapurluların Osmanlı Devleti'nden buraya bir konsolos bulundurulmasına müsaade edilmesini arz ettikleri mektubu yayınlamıştır.¹²¹ Gazete 16 Ocak 1898 tarihli nüshasında, Singapur Müslümanlarının memleketlerine bir konsolos atanması için padişaha gönderdikleri bu mektuba karşılık, isteklerinin sebepleriyle birlikte padişaha iletilmiş olduğunu ve bu taleplerin önemle dikkate alındığını belirtmiş, padişahın en kısa zamanda Singapur'a bir konsolos atanması için emir vereceğini yazmıştır.¹²²

Yine *İkdam*'ın 21 Haziran 1898 tarihli nüshasında aktardığı üzere, Osmanlı Devleti'ne uzak memleketlerden olan Singapur'da yaşayan Müslüman halkın haklarının gözetilmesi ve içinde bulundukları durumun düzeltilmesi için padişahın buraya konsolos atamasını tekrar ricada bulundukları görülmektedir. Singapurlular, Osmanlı Devleti tarafından gönderilecek olan bir temsilcinin kendileri için büyük bir fayda sağlayacağını düşünerek, buraya bir konsolos atanmasını istemişlerdir. Bunu talep ederken, İslamiyet hakkında bilgilerini genişletmek ve oralarda bulunan yüzlerce İslam halkının menfaatlerini muhafaza etmek amacına dikkat çekmişlerdir.¹²³

Osmanlı arşiv kayıtlarında bulunan bazı belgelerde, bu talepleri içeren ve farklı isimler tarafından gönderilen mektupların olduğunu görmekteyiz. Abdullah bin Mehmed isimli şahsın Singapur'a Osmanlı Şehbenderliği (konsolosluk) açılması talebini içeren mektubu bu mektuplardan biridir. Umur-ı Şehbenderi Müdüriyetinden 30 Aralık 1897 tarihli ve 75 numaralı olarak Hariciye Nezaretine gönderilen yazıda görüldüğü üzere Osmanlı vatandaşı olduğunu belirten Abdullah isimli kişi, yazdığı bu mektupta, Singapur'un öneminden dolayı burada bir konsolosluk kurulmasını

¹²¹ *İkdam*, Nr: 1257, 14 Kanun-ı Sani 1898 (14 Ocak 1898), s. 1.

¹²² *İkdam*, Nr: 1259, 16 Kanun-ı Sani 1898 (16 Ocak 1898), s. 1.

¹²³ *İkdam*, Nr: 1416, 21 Haziran 1898, s. 1.

istemektedir. 1 Temmuz 1896 tarihli bu mektubunda mealen şu ifadelere yer vermiştir;

*Kalküta'dan Singapur'a vardığımda ümitsizlik ve kederlendirici şekilde şaşkınlık verici şeyler gördüm. Bura halkı genellikle Müslüman ancak dilleri farklı olduğundan şimdiye kadar aralarında bir lider ve diğer İslâm ülkelerinde olduğu gibi bir medrese ve gürebâ misafirhanesi tesis etmemişlerdir. En acısı da yabancı devletlerin elçiliklerinde milli bayrakları dalgalandığı halde Osmanlı bayrağı yoktu. Sadece Singapur'da Osmanlı vatandaşı iki yüzden fazladır. Bunlar Mekke, Medine, Bağdat ve Anadolu'dan ticaret amacıyla gelmiş ve burada kalmışlardır. Singapur'a bir fahri şehbender tayin buyrulduğu takdirde maddi ve manevi birçok fayda sağlayacağını bir vecibe kabul ediyorum. Çünkü bendeleri Osmanlı vatandaşı ve Basra Vilayetine tâbi "Elihsâ" kasabası halkından olup hazreti hilâfet-penâhiye Hindistan eski valisi "Lord Dofrin" tarafından takdim ve irsal kılınan hediye-i bin üç yüz senesi Ramazanında der-saâdete gelmiş ve hediye-i mezkûreyi hazreti hilâfet-penâhiye arzu takdim eylemiş olan Abdullah bin Mehmed kulları olduğumu dahi arz u beyan eylerim...*¹²⁴

Mektuptan anlaşılacağı üzere, Abdullah bin Mehmed, Singapur'da yabancı devletlerin bayrakları dalgalanırken, Osmanlı Devleti'nin bayrağının olmamasının bölge halkı için üzüntü verici olduğunu vurgulamış, Mekke, Medine, Bağdat ve Anadolu'dan ticaret amacıyla Singapur'a gelmiş ve burada kalmış iki yüzden fazla Osmanlı vatandaşı olduğuna da değinerek burada bir konsolosluk açılması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca konsolosluğun maddi ve manevi anlamda çokça fayda sağlayacağını ifade etmiştir. Osmanlı arşiv kayıtlarından elde edilen, Singapur'da bir Osmanlı Konsolosluğu açılmasının neden gerekli olduğuna dair ifadeler içeren bu mektup üzerine, Londra Sefaretinin görüşünün alınarak gereğinin yapılması istenmiştir.¹²⁵

Londra Sefaretinin Osmanlı ile Güneydoğu Asya bölgesi arasındaki münasebetlerde aktif rol almaya başlaması 1881'den itibaren olmuştur. Londra Sefiri Musurus Paşa, Singapur ve diğer bölgeler hakkındaki olayları İstanbul'a bildirerek buradan aldığı talimatları da bölgeye aktarmıştır.¹²⁶ Bu bağlamda Osmanlı arşiv belgelerinde, Singapur'da açılacak olan konsolosluk için Londra Sefaretinin görüşüne sıkça başvurulduğu görülmektedir. Bu belgelerden biri olan İngiliz sömürge yönetimi altındaki Singapur'la ilgili İstişare Odasının 9 Şubat 1886 tarihli mütalaanamesinde de bu konuya değinilmiştir. Mütalaaname'de, İngiltere hükümetinin Singapur'a bir Osmanlı Konsolosu tayinine itiraz etmeyeceği hakkında Londra'dan bir yazı geldiği belirtilmiş, Osmanlı Devleti de bu konuda bir zorluk

¹²⁴ BOA, HR. SFR.3, 473/8, 8 Ocak 1898.

¹²⁵ BOA, HR. TH, 205/101, 30 Aralık 1897.

¹²⁶ Eraslan, s. 347.

çıkarmazsa İngiltere hükümetinin Singapur'a bir konsolos tayin edilmesine itiraz etmeyeceği belirtilmiştir. Belgeye göre, Lord Sampori tarafından bu konuda bir teklif yapılmış, bu teklifin Osmanlı Devleti'nce faydalı olup olmayacağı konusunda bir karar verilmesi ve uygun karşılandığı takdirde konsolosluğun açılması istenmiştir.¹²⁷

Ayrıca, Osmanlı arşiv belgelerinde, Osmanlı Devleti'nin Batavya Konsolosluğundan da Singapur'a bir konsolos atanmasıyla ilgili sıkça yazılar gönderildiği görülür. Bu yazılar, burada bir konsolosluğun açılmasını gerektiren nedenleri açıklaması bakımından önem taşımaktadır.

Bu belgelerden biri olan, Batavya Konsolosluğunun 28 Ocak 1896 tarihinde Hariciye Nezaretine gönderdiği mektubunda bildirdiğine göre, Aksâ-yı Şark'tan Avrupa'ya gitmek üzere Malaka ve Sonda boğazlarından geçen vapurlar çoğu zaman Batavya'ya uğrayarak gerek gemilerin sevk işlemleri gerekse yolcuların evrak düzenlemeleri için buradaki konsolosluğa başvuru yapmaktaydı. Fakat Malaka Boğazından geçen gemilere merkez olan Singapur'da Osmanlı Devleti'ni temsil eden bir memur ve konsolos yoktu ve o yolla giden gemi ve yolcuların açıklama yapılan yazılı evraktan yoksun kalması ve haklarında işlem yapılamaması nedeniyle Singapur'da bir konsolosluk açılması fayda sağlayacaktı. Ayrıca Singapur'da pek çok Müslüman mevcut bulunduğu için buradaki halk, Singapur'da "hilafet kübra-i İslamiye" tarafından bir memur bulundurulmasını çok istemekteydi. Önceden olduğu gibi fahri bir şehbenderlik tesisinin maddi ve manevi açıdan iyi ve faydalı olacağı düşünülmekteydi.¹²⁸ Batavya Konsolosluğundan gelen yazıda ayrıca, Singapur'da bir fahri şehbenderliğe lüzum olup olmadığının araştırılması ve haber verilmesi için, her şeyden önce, en başta, Londra sefaretinden bilgi istenilmesi gerektiği belirtilmektedir.¹²⁹

Batavya Başkonsolosluğunun 17 Mayıs 1898 tarihli bir başka yazısından anlaşıldığı kadarıyla, Başkonsolosluk, Hariciye Nezaretine Singapur'a konsolos tayini hakkında yazılar göndermeye devam etmiş ve bu yazılarda, Uzakdoğu ticaretinin tek transit yerinin Singapur olduğunu vurgulamış ve buradaki çeşitli cemaatlere mensup Osmanlı vatandaşlarının çokluğuna değinmiştir. Ayrıca Singapur, gerek Süveyş Kanalı yoluyla Avrupa'ya giden ve aylık ortalaması yüze varan nakliye ve posta vapurlarından dolayı, gerekse bütün Malezya adalarına, Malaka ve

¹²⁷ BOA, HR. TO, 369/88, 9 Şubat 1886.

¹²⁸ BOA, HR. SFR.3, 460/21, 30 Nisan 1896.

¹²⁹ BOA, HR. TH, 169/137, 28 Ocak 1896.

çevresine yakınlığı dolayısıyla önemli bir noktadaydı. Ticari işlerden ziyade milli meseleler noktasından bakınca da, kırk bini aşkın Müslüman nüfusundan dolayı, burada bir konsolosluk açılması zaruriydi. Bu nedenlerden dolayı burada bir şehbenderlik açılması gereğini vurgulayan Batayva Başkonsolosu, Singapur Konsolosluğuna bir de isim önermiştir. Bu isim, daha önceki bölümlerde bahsi geçen Sakkaf ailesinden olup, Bataya Başkonsolusu'na göre bölgede herkesin takdirini kazanmış, padişahın mazhariyetlerine nail olmuş seyyidlerden Mehmet es-Sakkâf'ın amcazadesi, İngiliz ve Malay ve diğer diller hakkında bilgisi bulunan Abdülkadir es-Sakkâf Efendi idi.¹³⁰

Başbakanlık Osmanlı arşivi belgelerinden, Singapur konsolosluğu görevine bazı isimlerin de bizzat kendilerinin talip olduğu görülmektedir. Bu isimlerden biri de Elmas tüccarı Mehmed bin Kasım Mansur'du. Mansur'un Singapur fahri konsolosluğuna tayin edilme isteğini içeren 11 Ocak 1898 tarihli dilekçesi, Hariciye Nezaretine gönderildikten sonra, 18 Mart 1898'de Londra Sefaretine yollanan bir yazıda, bu kişinin memurluk için uygun olup olmadığının, gerekli nitelikleri taşıyıp taşımadığının araştırılması istenmiştir.¹³¹ Osmanlı hükümeti tarafından yapılan açıklamada, Osmanlı Devleti Batavya'ya yakın zamanda bir konsolos gönderdiği için Singapur'a açılması talep edilen konsolosluk için ayrıntılı bir araştırma yapılması ve ona göre karar verilmesi gerektiği belirtilmiştir.¹³²

Umur-ı Şehbenderi Müdürü tarafından kaleme alınan 30 Ekim 1899 tarihli yazıya göre, Sidney Fahri Konsolosu Halil Nasur Efendi, Singapur Fahri Başkonsolosluğuna tayin edilme talebinde bulunan bir diğer isimdi. Halil Nasur Efendi 30 Haziran 1898 tarihinde bu talebini içeren bir yazı yazmıştır. Yazısında, Halil Nasur Efendi, Kalküta'da ikamet etmek istemesinden dolayı kendi yerine bölgenin ileri gelen tüccarlarından İsmail Makbul Efendi'nin fahri konsolos olarak seçilmesini, kendisinin ise Singapur fahri konsolosluğuna getirilmesini istemektedir. Umur-ı Şehbender Müdürlüğü, Halil Nasur Efendi'nin bu talebi üzerine Singapur ile Kalküta'da yaşayan Müslümanların çokluğu nedeniyle Halil Efendi'nin Singapur fahri konsolosluğuna tayininin faydalı olacağı ve onun yerine de bir diğerinin tayininin gerekliliğine dikkat çekmiştir. Ancak bu fahri konsolosluğa Halil Nasur Efendi'nin memuriyetinin uygunluğunun etraflıca düşünerek incelemek gerektiği ve

¹³⁰ BOA, HR. SFR.3, 473/20, 18 Nisan 1898.

¹³¹ BOA, HR. TH, 206/79, 11 Ocak 1898.

¹³² BOA, HR. SFR.3, 473/20, 18 Nisan 1898.

padişah emrine göre hareket edileceği açıklanmıştır. Halil Nasur Efendi'nin Singapur Konsolosluğuna atanma talebi karşısında Londra Sefaretinden gönderilen 21 Eylül 1898 tarihli yazıda, bu konuda şimdilik bazı tereddütler çıktığından gerek görülmediği belirtilmiş; bunun üzerine Halil Nasur Efendi'nin talebi Osmanlı Hükümeti tarafından reddedilmiştir.¹³³

Singapur Konsolosluğu görevi için öne çıkan üçüncü isim Necib Bey olmuştur. Fakat Necib Bey'in durumunun önceki isimlerden farklı olduğu görülmektedir. Bu görevi kendisi talep etmemiş, aşağıda bahsedeceğimiz, *İkdam* gazetesinde ayrıntılı bir biçimde sunulan gelişmeler sonucu adaylığı Hariciye Nezareti tarafından gündeme getirilmiştir.

İkdam gazetesinin 10 Şubat 1899 tarihli nüshasında açıklandığı üzere, “hilâfet makamına manevi irtibatları bulunan Singapur İslam ahalisi,” burada konsolosluk açılması isteklerini bir dilekçe ile padişaha sunmuşlardır. Singapur'da Müslüman halkın çokluğu ve burada bulunan Osmanlı tebaasının işlerinin belli bir düzen altına alınması nedeniyle Singapur'a bir konsolos atanması uygun görülmüş ve Hariciye Nezareti de bu konsolosluk görevine Necib Bey'i seçmiş ve Sadarete bildirmiştir. Fakat Necib Bey başka bir yere seçilmiş olduğundan, padişah Hariciye Nezareti'nden Singapur'a bir başka kişinin seçilmesini istemiştir.¹³⁴

Ayrıca 2 Ocak 1899 tarihinde Hariciye Nezareti'nin Sadarete gönderdiği bir yazıda da Singapur'da bir konsolosluk açılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Söz konusu yazıda; Singapur'un, Uzakdoğu yolu üzerinde bulunması ve ayrıca çok sayıda Müslümana ev sahipliği yapması nedeniyle mühim bir bölge olduğuna dikkat çekilmiştir. Ayrıca Londra Sefaretinin de konuyla ilgili olarak birçok kez talepte bulunduğu değinilmiş ve Singapur'da bir konsolosluk açılmasıyla maddi anlamda da kazançlar elde edileceği belirtilmiştir. Yazıya göre, hasılat ne kadar az olursa olsun hiçbir şey talep etmemek şartıyla üç bin kuruş maaş, 2 bin kuruş tahsisat ve 500 kuruş ev kirası tahsisıyla Necib Bey'in tayini uygun bulunmuştur.¹³⁵

İvranya (günümüzde Sırbistan sınırları içinde bulunan Vranje) Konsolosluğu görevini yapmakta olduğu anlaşılan Necib Bey'den, 25 Aralık 1898 tarihinde gönderilen bir yazıyla, mevcut görevine devam etmesi istenmiştir. Ancak Umûr-ı Şehbender Müdüriyeti Vekâleti, yaptığı müzakereler sonrasında, donanımı ve

¹³³ BOA, HR. TH, 234/65, 30 Ekim 1899.

¹³⁴ *İkdam*, Nr: 1650, 10 Şubat 1899, s. 1.

¹³⁵ BOA, BEO, 1258/94278, 7 N 1316 (19 Ocak 1899)

bilgisinden dolayı Necib Bey'in Singapur Başkonsolosluğuna dâhil edilmesinin yerinde olacağını belirtmiştir. Ayrıca, maaş ile ev kirasının verilmesi şartıyla durumun değerlendirilmesini istemiştir. 18 Ocak 1899'da Sadareten Hariciye Nezaretine gönderilen yazıda ise 2 Ocak 1899 tarihli bir tezkire ile Necib Bey'in Singapur'a tayin edildiği bildirilmiş olmasına rağmen, İvranya'daki görevine devam etmesine de kararı verildiği çünkü Singapur'da kurulacak konsolosluğun henüz hazır olmadığı belirtilmiştir.¹³⁶

Dönemin gazetelerine göre, Osmanlı Devleti tarafından memleketlerine bir konsolos tayin edileceğini duyan Singapurlular büyük bir sevinç yaşamışlardır. *İkdam*'ın 22 Şubat 1898 tarihli nüshasına göre, Singapur İslam ahalisi Cuma namazı sonrası bu karardan dolayı padişaha dualar etmişlerdir.¹³⁷ Konuyla ilgili diğer bir dönem gazetesi olan *Tercüman-ı Hakikat* ise 19 Mart 1898 tarihli nüshasında, 18 Şubat 1898 tarihinde Singapur'dan yazıldığını belirttiği mealen şu ifadelere yer verilmiştir;

*Padişah tarafından İstanbul'dan Singapur'a bir konsolos atanacağı haberi duyulunca gerek Singapur'da gerekse çevre illerde bulunan Müslümanlar için bir müjde gibiydi. Bu haberi duyan Müslümanlar padişaha dua ettiler ve dünyanın değişik yerlerindeki Müslümanlara sahip çıktığı ve onları himaye ettiğinden dolayı, kendilerinin sahipsiz olmadığını anladılar. Bu haber üzerine birbirlerini tebrik ettiler. Singapur konsolosluğu yeni tesis edilecek bir konsolosluk olduğu için şehrin en güzel yerine kurulmasını, bunun Osmanlı Devleti'nin şanına yakışır olmasını, buraya atanacak konsolosun Osmanlı Devleti'ni temsil ettiği için onun bilgili, tecrübeli, donanımlı olması, buradaki Müslüman halka hizmet etmesi en büyük istekleridir. Singapur, coğrafi yapısı itibari ile Cava, Sumatra, Siyam ve sair yerlerle irtibatlı olduğu için ticaret merkezi sayılır. Bunlar dışında, Mekke, Medine, Yemen, Hadramut, Irak ve sair halkından olan Osmanlı Devleti tebaasından binlerce nüfus bulunduğu gibi diğer memleketlerdeki Müslümanlardan oluşan birçok nüfus vardır. Bunların hepsi şimdiye kadar kimsesiz ve korumasız kaldıkları halde orada bir konsolosluğun tesisi ile rahata erecekleri ve hak ve hukuklarını temin etmek üzere bir konsolos tayini buradaki Müslümanları mutlu edecektir. Cenâb-ı hak dünya durdukça onun gölgesi durumunda olan hilâfetini daim buyursun.*¹³⁸

Yazıya göre, Singapurlular için şehirlerinde bir Osmanlı konsolosluğunun açılması, Osmanlının toprakları dışında olsalar da Osmanlı Devleti tarafından kendilerine sahip çıkılması ve himaye edilmeleri anlamına gelmektedir. Bu yüzden bölge halkına göre, Osmanlı Devleti'ni temsilen açılacak bu konsolosluğun, devletin gücünü ve şanını her açıdan temsil edebilecek bir donanıma sahip olması gerekiyordu.

¹³⁶ BOA, BEO, 1258/94278, 7 N 1316 (19 Ocak 1899)

¹³⁷ *İkdam*, Nr: 1296, 22 Şubat 1898, s. 1.

¹³⁸ *Tercüman-ı Hakikat*, Nr: 6067, 19 Mart 1898, s. 2.

Ayrıca yazıda, konsolosluk meselesi üzerinden Singapur Müslüman halkı ile Osmanlı Devleti arasındaki birleştirici bağ olan halifelik kurumu öne çıkartılmış ve padişahının halifelik özelliğine vurgu yapılmıştır. Kısaca, bölgedeki Müslüman halk, o güne dek koruyamadıkları haklarının tüm Müslümanların lideri olarak kabul ettikleri halife padişah tarafından gönderilecek temsilci aracılığıyla korunacağını ifade ederek bu konsolosluğa ayrı bir anlam yüklemişlerdir. Bu yüzdendir ki, Singapur’da bir Osmanlı konsolosluğu açılacağı haberini duyunca son derece memnun olmuşlardır.

İKİNCİ BÖLÜM

1901-1908 DÖNEMİ OSMANLI SİNGAPUR İLİŞKİLERİ

Osmanlı Devleti ile Singapur arasındaki ilişkiler 1901 yılında Ataullah Efendi'nin Singapur'a Osmanlı Devleti Başkonsolosu olarak gitmesiyle yoğunluk kazanmıştır.

Osmanlı Devleti bölgede 1880 yılında Singapur'un tanınmış Sakkaif ailesinden bir temsilci bulundurmuş ise de bu temsilciden sonra Ataullah Efendi'nin atanmasına kadar Singapur'a bir konsolos göndermemiştir. Bunda Hollanda tarafından İngiltere'ye yapılan baskılar da etkili olmuştur. Diğer taraftan Osmanlı Devleti'nin mali açıdan sıkıntılı bir süreçte olması da önemli bir faktör olarak ortaya çıkmıştır. 1882 Muharrem Kararnamesi ile meydana gelen maddi bunalımların getirdiği bir durum olarak Singapur'a Konsolos olarak atanmak isteyenlere Osmanlı'dan maaş talep etmemeleri şartı getirilmişti. Osmanlı Devleti'nin bölgeyle daha sıkı bağlar kurmasının önündeki bazı engeller arasında Singapur'a olan mesafenin uzaklığı da rol oynamıştır.¹³⁹ İngiltere 1897 yılında Hollanda'nın Batavya'da Osmanlı Konsolosluğu açılmasına izin vermesini örnek göstererek Singapur'da muvazzaf bir Türk Konsolosluğunun açılması konusundaki olumsuz tavrına son vermiştir.¹⁴⁰ Bu gelişmeler ekseninde 1901 yılında Osmanlı Devleti'nin ilk muvazzaf konsolosluğu açılmıştır.

2.1. SİNGAPUR'DA İLK MUVAZZAF OSMANLI KONSOLOSLUĞU

Hariciye Nezareti İntihab-ı Memurin Komisyonunun (Memur Seçim Komisyonu) 25 Mart 1901 tarihinde Sadaret makamına bildirdiği kararında, Singapur'un öneminden bahsedilmiş, buraya bir başkonsolosluk açılması gerektiği ve bu göreve Ahmed Ataullah Efendi'nin getirilmesinin faydalı olacağı belirtilmiştir. Bu karara göre, Singapur Hindçini'nin en önemli ziraat ticareti noktası ve Aksâ-yı Şark yolunun en işlek iskelesi olarak, sakinlerinin büyük bir kısmının Müslüman ve bir kısmının da Osmanlı vatandaşı Araplardan meydana gelmesi burada bir konsolosluk bulundurulmasını elzem hale getirmiştir. Diğer yandan, bu konsolosluk tesisi Singapur'un Osmanlı Devleti'ne olan manevi bağlarını kuvvetlendirmekle ticaretin Osmanlı ülkesiyle kolaylık sağlamak, buradaki Müslüman halkın hukuk ve

¹³⁹ Uçar, s. 322.

¹⁴⁰ Seben, s. 10.

menfaatlerini muhafaza etmek için de gereklidir. Kararda ayrıca, uzun süredir boş bulunan ve kimsenin atanmadığı fahri konsolosluğun uygun şekilde başkonsolosluk olarak kurulmasıyla ilgili pek çok defa dilekçeyle talepte bulunulduğuna değinilerek, bölge Müslümanlarının uzun süredir istedikleri bu talebin göz önüne alınarak değerlendirilmiş olduğu vurgulanmıştır.¹⁴¹

Hariciye Nezareti Memur Seçim Komisyonunun bu kararında, Singapur Başkonsolosluğuna, Osmanlı Devleti'nin Ümidburnu'nda açtığı Mekteb-i Osmanide Müdür olarak görev yapan Ahmed Ataullah Efendi'nin getirilmesi münasip görülmüştür. Ümidburnu'ndaki bu okulda Müslüman çocuklarının eğitim gördüğü, bunun da manevi bağları güçlendirdiği açıktır. Bunda önemli bir rol almış olan Ataullah Efendi Singapur Başkonsolosluğu için uygundur. Ayrıca, Hacı Ataullah Efendi de kendisine tahsis edilecek maaş ile Singapur Başkonsolosluğunu kabul edeceğini ifade etmiştir. Bununla birlikte, Ataullah Efendi Ümitburnu'ndaki görevinden almakta olduğu 2800 kuruş maaşın devam etmesini istemiştir. Ataullah Efendi'nin hasılat gerçekleşmediği takdirde devlet tarafından tahsisat adına bir şey talep etmemek şartıyla, hasılattan 3000 kuruş ayrılması ve yine buradan 1000 kuruş ev kirası verilmesiyle Singapur Başkonsolosluğuna şimdilik vekâleten tayininin yapılması uygun görülmüştür. Bununla birlikte, babası daha önce uzun süre Singapur'da Osmanlı Devleti adına fahri konsolos sıfatıyla bulunmuş ve kendisi de orada yetişmiş olan Seyyid Hamid Efendi'nin de şimdilik fahri olmak üzere Singapur Başkonsolosluğu Kançılarlığına tayini uygun bulunmuştur. Seyyid Hamid Efendi'nin Singapur'daki bu göreve getirilmesinde, buranın halkına ve diline aşina olmasının yanında, bu başkonsoloslukta bir görev almak istemesi de etkili olmuştur. Hariciye Nazırı 30 Mart 1901 tarihinde bu meseleyi Sadaret makamına arz etmiştir.¹⁴² Buna karşılık, Sadaret Mektûbi Kaleminden Hariciye Nezaretine 5 Mayıs 1901 tarihinde gelen yazıya göre, 27 Nisan 1901'de Sultan İkinci Abdülhamid onayıyla Singapur'da muvazzaf bir başkonsolosluk teşkili ile Ataullah Efendi Başkonsolosluk Vekâletine, Seyyid Hamid Efendi ise fahri olarak Başkonsolosluk Kançılarlığına tayin edilmiştir.¹⁴³ Bu tayinler dönem gazetelerinde de haber olarak yayınlanmıştır. *İkdam*

¹⁴¹ BOA, İ.HR, 371/22, 8 M 1319 (27 Nisan 1901).

¹⁴² BOA, İ.HR, 371/22, 8 M 1319 (27 Nisan 1901).

¹⁴³ BOA, BEO.1655/124078, 16 M 1319 (5 Mayıs 1901).

ve *Tercüman-ı Hakikat* gazeteleri 12 Mayıs 1901 tarihli nüshalarında bu atamaları bildirmişlerdir.¹⁴⁴

Singapur'da açılan bu başkonsoloslukla ilgili olarak *İkdam* gazetesi kendine önemli bir pay çıkarmıştır. Gazetenin 14 Mayıs 1901 tarihli nüshasına göre, *İkdam*'ın Singapur'da bir konsolosluk bulundurulmasıyla ilgili yaptığı haberler konsolosluğun açılmasına önemli katkılar sunmuştur. Singapur'da Müslümanların çokluğu sebebiyle Osmanlı hükümeti tarafından Singapur'a bir konsolos gönderilmesinin uygun olacağı daha önceki nüshalarında yazılmış, bu yazılar dikkate alınarak sonradan Singapur'a bir başkonsolos vekili tayin edilmiştir. Haberde, yazılarının bu şekilde kabul görmesinin ikinci bir istekte bulunmasına cesaret verdiğini açıklayan gazete, Osmanlı hükümetinin bazı yerlerde konsolosluklar meydana getireceğini önceden yazmış olduğunu belirterek, bu konsolosluklardan birinin Filipin Adalarında tesis olunmasını arzu ve temenni ettiğini belirtmiştir. Gazetenin yazısına göre, bu adaların nüfusu sekiz milyon civarında olup, bunun bir buçuk- iki milyonu Müslüman halktan ibarettir, Singapur Müslüman halkı için olduğu gibi, bura İslam ahalisi için de bir konsolos tayin edilmesi gereklidir. Gazete, Osmanlı Devleti'nin hilafet makamına manevi bağları bulunan Manila veya diğer münasip bir belde de bir konsolos bulundurulmasının münasip olacağını da ifade etmiştir.¹⁴⁵

Diğer bir gazete olan *Tercüman-ı Hakikat* ise Singapur Müslüman halkının sürekli talep ettikleri Osmanlı Konsolosluğu görevine Ahmed Ataullah Efendi'nin padişah tarafından atandığını duyunca büyük bir mutluluk yaşadıklarını belirtmiştir. Gazetenin 11 Mayıs 1901 tarihli nüshasında aktardığı üzere, Ataullah Efendi'nin atama haberiyle hemen bütün Singapur Müslüman halkı secdeye kapanarak padişaha uzun ömür ve refah dileyerek, ona bağlılıklarını bildiren bir teşekkür metni düzenlemişlerdir.¹⁴⁶ Bu tür haberlere göre, Singapur Müslümanlarının bu mutlu haber karşısında gösterdikleri tepkiler, bölge halkının bu temsilciyi içten ve samimi duygularla beklediğine işaret etmektedir.

Diğer yandan memuriyet yerine gitmeye hazırlanmış olan Ataullah Efendi yol masrafı için gerekli paranın ödenmesine dair bir dilekçe vermiştir. Ataullah Efendi Singapur'un Batavya derecesinde uzak mesafeye ve Batavya'ya tayin edilen konsoloslara maaş ve ayrılan paranın iki misli harcırah verilmesi usulü durumundan

¹⁴⁴ *İkdam*, Nr: 2471, 12 Mayıs 1901, s. 1; *Tercüman-ı Hakikat*, Nr: 7203, 12 Mayıs 1901, s. 1.

¹⁴⁵ *İkdam*, Nr: 2473, 14 Mayıs 1901, s. 1.

¹⁴⁶ *Tercüman-ı Hakikat*, Nr: 7202, 11 Mayıs 1901, s. 1.

dolayı kendi maaş ve tahsisatının da iki misli olmak üzere verilmesi gerektiğini belirtir. 25 Mayıs 1901’de Hariciye Nazırı tarafından Sadarete gönderilen bir evrakta bu dilekçenin muhasebeye havale edildiği belirtilerek, 11600 gidiş masrafı için verilen paradan yüzde beş indirilecek kalan 11020 kuruşun ödeme hususunun resmi yerlerden izni için gerekli yerlere danışılacağını ifade etmiştir. Hariciye Nezaretinin 3 Haziran 1901 tarihli yazısından Ataullah Efendi’nin talebi yönünde 11020 kuruş olarak düzenlendiği anlaşılmaktadır.¹⁴⁷ Ataullah Efendi’nin maaşının bu şekilde düzenlenmesi dönemin basınına da yansımış, *İkdam* gazetesi 7 Temmuz 1901 tarihli nüshasında, Batavya Konsolosluğuna kıyasla belirlenen bu meblağın padişah iradesiyle oluşturulduğunu ifade etmiştir.¹⁴⁸ *İkdam*, Ataullah Efendi’nin Singapur’a atanma sürecini yakından takip etmiş, 29 Temmuz 1901 tarihli haberinde de Singapur’a tayin olunan Ataullah Efendi’nin görevine başladığını okuyucularına duyurmuştur.¹⁴⁹

2.2. AHMED ATAULLAH EFENDİ’NİN BİYOGRAFİSİ VE SİNGAPUR ÖNCESİ FAALİYETLERİ

Osmanlı arşivinde bulunan, Ataullah Efendi’nin sicil dosyası bize bazı bilgiler vermektedir. Ataullah Efendi’nin Tercüme-i Hâl Varakasına göre, Ataullah Efendi, Hacı Ebubekir bin Ömer Efendi’nin oğludur. Ebubekir Efendi Süleymaniye Sancağı dâhilinde Şehrizar hanedanından Emir Süleymanzâdelerden ve ilim ile faziletçe üstün olan âlimlerden bir kişi olup, 1862 yılında diyanet işleri dairesinin seçimi ve tayini ile dini emirleri Güney Afrika Ümidburnu Müslüman ahalisi nezdinde yayma ve oradakileri bilgilendirme vazifesiyle Ümidburnu’na gönderilmiştir.¹⁵⁰

Fotoğraf 2: Ahmed Ataullah Efendi

Kaynak:http://photos.geni.com/p13/59/70/88/2a/5344484004b3f9bc/ahmet_ataullah_effendi_original.jpg

¹⁴⁷ BOA, İ.HR, 372/9, 14 Ra 1319 (1 Temmuz 1901).

¹⁴⁸ *İkdam*, Nr: 15532, 7 Temmuz 1901, s. 3.

¹⁴⁹ *İkdam*, Nr: 15554, 29 Temmuz 1901, s. 3.

¹⁵⁰ BOA, HR. SAİD, 9/1, 2 S 1319 (21 Mayıs 1901).

Ataullah Efendi 8 Zilhicce 1281 (4 Mayıs 1865) hicri tarihiyle Cuma günü Ümidburnu'nda Kap şehrinde doğmuştur. İlk ilmi bilgilerini, Ümidburnu'nda babasının yanında öğrenerek buradan Mekke'ye gitmiş, sonradan Cami'ül-Ezher'e (Mısır'da en büyük üniversite) giderek üç sene dini ilimler ve fıkıh dersleri almış, "Mültekal-Ebhûr" a (İslam fıkına ait ünlü eser) kadar ders görerek diplomalar almıştır. Daha sonra Ümidburnu'na dönerek burada eğitimine İngiliz ve Felemenk (Hollanda) dilleri üzerine olan "Sent Alvisint Broters" ve "Meklâhlan Akademi" adlı okullarda devam etmiştir. Bu okullarda, matematik, coğrafya, genel tarih, ekonomi, siyaset, ticaret, devletlerarası ilişkiler, hesap ve ziraat bilgisi ve çiftçilik derslerini okuyarak diploma almıştır. Ahmed Ataullah Efendi'nin sicil kayıtlarında bulunan bu diplomalar mealen aşağıdaki gibidir;

İngiliz okulundan tasdiknâme

Ümidburnu'nda Kap şehrinde Sayres ve Botyongirah sokağında 7 numarada bulunan Meklahlan adlı okulumuz mezunlarından olan Ahmed Ataullah Efendi 1883'ten 1885 senesine kadar mektebimize devam ederek bu şehadetnameyi(diploma) almaya hak kazanmıştır.

Okul Muallimi Conki Sabres

Okul Muallimi Ay es Mek Lahlan

Felemenk Okulundan tasdiknâme;

Ataullah Efendi 1882 Martından sene sonuna kadar Ümidburnu'nda "Sent alavis sükûl" adlı okulumuza devam etmiş, verilen derslere çalışarak mezun olmuştur. 13 Mart 1883

Okul Baş Muallimi Foster.¹⁵¹

Böylesine iyi bir eğitim alarak Türkçe, Arapça, İngilizce ve Felemenkçe dillerini konuşup yazabilen, ayrıca Urdu dilini de konuşabilen Ataullah Efendi'nin yazmış olduğu bazı eserler bulunmaktadır. Mısır'dan dönüşünde İlmihali, Felemenk diline tercüme edip yazmıştır. *Tuhfetü'l-İhvan* (Kardeşlerin Armağanı) adlı eserinde ise Ümidburnu'nun genel durumundan bahsetmiş ve oradaki Müslümanların ilerleme derecelerini anlatmıştır. Ataullah Efendi'nin devlet işlerinde görev alması ise, 12 Ekim 1885 yılında 22 yaşındayken Ümidburnu'nda Kap şehrinde babasının medresesinde ahali tarafından verilen tahsisat ile iki sene öğretmenlik hizmetinde bulunmasıyla başlamıştır. Ataullah Efendi'nin bu çalışmaları dikkat çekmiştir. Bölgedeki Müslüman halkın beğenisi ve Londra Sefaretinin arzusunu bildirmesi üzerine 1 Kasım 1887 tarihinde Ümidburnu'ndan altı yüz elli mil (1.046,0736 km)

¹⁵¹ BOA, HR. SAİD, 9/1, 2 S 1319 (21 Mayıs 1901).

dâhilinde bulunan Kimberley şehrinde hükümetin kurduğu Mektebi Osmani öğretmenliğine ayda 2500 kuruş maaşla tayin olunmuştur.¹⁵²

31 Ekim 1884'te Ümidburnu'nda Kimberley şehrinde açılan bu Mektebi Osmani öğretmenliğine atanan Ataullah Efendi'nin 2500 kuruş olan maaşının Mart 1897 tarihinde %10'u indirilerek 2250 kuruşa düşürülmüştür. 14 Eylül 1899 tarihinde ise maaşına 550 kuruş zam yapılarak 2800 kuruşa yükseltilmiştir. Osmanlı arşiv vesikalarına göre, Sicil-i Ahval İdaresinden 17 Ekim 1900 tarihinde Hariciye Nezaretine gönderilen yazıda da bu konuya değinilmiştir. Bu yazıda, Ümidburnu'nda Kimberley şehri Mekteb-i Osmani muallimi Ataullah Efendi'nin 31 Ekim 1887'de tayin edildiği ve yukarıda bahsi geçen maaşının yapılan geciktirmeyle indirildiği, sonra bu maaşa zam yapıldığı yazılıdır.¹⁵³ Dönem gazetelerinden *İkdam*'ın da 7 Nisan 1899 tarihli nüshasında bu konuya yer verdiği görülmektedir. Gazete haberine göre, Sultan İkinci Abdülhamid tarafından maaşına zam yapılan Ataullah Efendi, ayrıca görevini layıkıyla yapıp görevinin değerini bilen biri olduğu için tebrik edilmiştir.¹⁵⁴

Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgelerinden anlaşıldığı kadarıyla, Ataullah Efendi, Kimberley'de İslam mektebi müdürüken yapmış olduğu başarılı çalışmalarından dolayı Sultan İkinci Abdülhamid tarafından çeşitli nişan ve rütbelerle ödüllendirilmiştir. Kendisine 25 Haziran 1889 tarihinde müftülük unvanıyla İstanbul müderrisliği, yine adı geçen tarihte üçüncü rütbeden bir kıta Mecidi Nişanı, 26 Haziran 1889 tarihinde müftülük unvanıyla İstanbul Müderrisliği derecesi tevcih edilmiştir. Yine aynı tarihte İslam Mektebi Müdürü ve İslam âlimi olarak nitelendirilen Ataullah Efendi'ye vazifesini yerine getirme hususunda gözle görülmüş olan gayretle çalışmasından dolayı üçüncü rütbesinden Mecidi Nişanının bir kıtası verilmiştir. Padişah İkinci Abdülhamid'in Ataullah Efendi'ye iltifatları devam etmiş, Ümidburnu'nda bulunan Ataullah Efendi'ye ehliyet ve iktidarı yönüyle 27 Aralık 1894 tarihinde Nişanı Ali-i Osmaninin dördüncü rütbesinden bir kıtası verilmiştir. Ayrıca 16 Şubat 1900'de bir derece terfi olunarak müderrislere verilen müftülük unvanına nail olmuştur.¹⁵⁵

Ataullah Efendi Güney Afrika'da bulunduğu süre içerisinde sadece Kimberley'de değil Afrika'nın çeşitli bölgelerinde de bulunmuş ve buralardaki

¹⁵² BOA, HR. SAİD, 9/1, 2 S 1319 (21 Mayıs 1901).

¹⁵³ BOA, HR. SAİD, 9/1, 2 S 1319 (21 Mayıs 1901).

¹⁵⁴ *İkdam*, Nr: 1706, 7 Nisan 1899, s. 1.

¹⁵⁵ BOA, HR. SAİD, 9/1, 2 S 1319 (21 Mayıs 1901).

Müslümanlarla yakınlık kurarak önemli aktivitelerde yer almıştır. Ataullah Efendi, Güney Afrika'da uzun yıllar Osmanlı Devleti'ni temsilen görev yapmış olan babası Ebubekir Efendi'nin 1880'de ölümünden sonra en büyük oğlu olarak ailesinin de sorumluluğunu almış ve aynı zamanda bu bölgede Müslümanlar için oldukça yararlı faaliyetlerde bulunmuştur. Ataullah Efendi Kimberley'de bulunduğu dönemde 1893'te Cape'li saygın bir aile olan Dr. Abdurrahman'ın kızı olan Muhsine Hanımla evlenmiştir. Aynı yıl kendisine Cape hükümeti parlamentosuna üye olması için Kimberley Müslümanları adına birçok teklif gelmiş, Ataullah Efendi de Müslümanlar için daha iyi işler yapabilme gayesiyle bu teklifi kabul etmiştir. Fakat İngilizlerin ve beyaz siyasetçilerin çabaları sonucu parlamentonun anayasada değişiklik kararı vermesi ve yeni bir seçim kanununun kabul edilmesi sonucu Ataullah Efendi saf dışı bırakılmıştır. Bunun üzerine Ataullah Efendi Kimberley'de öğretmenlik görevine devam etmiştir.¹⁵⁶

Ahmed Ataullah Efendi 1894 yılı sonlarında İstanbul'u ziyaret etmiş bu ziyareti sırasında İkinci Abdülhamid tarafından Yıldız Sarayında ağırlandı.¹⁵⁷ 1895 yılında padişah tarafından Ümidburnu'nda bulunan yirmi iki camiye hediye edilen levha ve seccadeler ile bir takım kitapların buraya sevk edilmesi için Ataullah Efendi görevlendirilmiş ve kendisine hazineden 40 lira yol parası verilmiştir.¹⁵⁸ Ataullah Efendi 1895'de İstanbul dönüşü bir süre İngiltere'de kalmıştır. Burada Londra İslam Cemiyeti ve Liverpool İslam Cemiyeti liderleriyle temas kurmuştur. Aynı yıl Ümidburnu'na dönen Ataullah Efendi buradaki Müslümanlar tarafından büyük bir sevinçle karşılanmış ve halifenin yanından gelen Ataullah Efendi'yi görmeye gelmişlerdir. Padişahın gönderdiği hediyeler olan levhalar bölgedeki imamlara verilmiştir.¹⁵⁹

Afrika'nın birçok tarafına, Londra, Viyana, Liverpool, Zengibar, Bombay, Kalküta, Bengal, Hicaz ve Suriye taraflarına seyahat etmiş olan Ataullah Efendi İngilizlerle Transvaalılar arasında savaş belirtileri hissedilir edilmez, 1898 yılı sonlarında ailesi ile beraber İstanbul'a gelmiştir.¹⁶⁰

Ataullah Efendi İstanbul'dayken dönemin gazetelerinden *İkdam* gazetesini ziyaret etmiş ve bu sırada kendisiyle bir mülakat gerçekleştirilmiştir. Gazetenin 22

¹⁵⁶ Uçar, s. 276-304.

¹⁵⁷ Uçar, s. 312-313.

¹⁵⁸ BOA, HR. SAİD, 9/1. 2 S 1319 (21 Mayıs 1901).

¹⁵⁹ Uçar, s.309-313.

¹⁶⁰ BOA, HR. SAİD, 9/1. 2 S 1319 (21 Mayıs 1901).

Kasım 1898 tarihli nüshasında, bu mülakat çerçevesinde Ataullah Efendi'nin Güney Afrika'daki çalışmalarının yanı sıra kişisel özellikleri ve ailesi hakkında önemli bilgilere rastlanılmaktadır.

Ümidburnu'nda bulunan Kimberley şehrindeki Mektebi Osmani Müdürü Ataullah Efendi için "okuyucular onu bilir" diyerek Ataullah Efendi'nin tanınmış biri olduğuna dikkat çeken *İkdam*, Osmanlı gazetelerinin Ataullah Efendi'nin Güney Afrika'da İslam âlemine yaptığı hizmetleri takdir ile anarak, Osmanlı okuyucularına tanıttırdığını aktarmıştır. Ataullah Efendi'yle alakalı bilgi vermeye devam eden gazete haberine göre, Ataullah Efendi 1898 yılı sonlarında Kimberley'den İstanbul'a gelmiş, gelirken aile fertlerini de yanında getirmiştir. Böylece daha önce İstanbul'a hiç gelmemiş olan eşi ve yedi yaşında olan Mehmed Fuad, beş yaşında olan Mehmed Rüşdü Efendi ismindeki oğulları ile dokuz yaşındaki kızları Rukiye Hanım da beraberinde İstanbul'a gelmişlerdir. Ataullah Efendi'nin İstanbul'a geleceği haberini yakın zaman önce gazete ve yakın dostlarından aldığını ifade eden *İkdam*, Kasım 1898'de İstanbul'a gelmiş olan Ataullah Efendiyle mülakat yapma şansı elde ettiği için kendisini daha iyi anlatma imkânı yakalamış ve Ataullah Efendi'yi şu şekilde tarif etmiştir: "Kısaya yakın orta boylu, balıketli, kumral saç ve sakallı, kumral ve parlak gözlü, alnında nur parlayan, zeki ve sarıklı bir zattır. 32 yaşında olduğu halde gayet güzel Arapça konuştukları gibi Türk, İngiliz, Hollanda ve Hind aksanlarına da vakıf erbâb-ı ilim ve kemaldendirler."¹⁶¹

Gazete haberine göre, Ataullah Efendi'nin İstanbul'a geliş maksadı Osmanlı Devleti'ni ziyaret etmenin yanı sıra oğullarını askeri mektebe koymaktır. Buradaki amacı İslam için kılıç yoluyla da hizmet etmelerini istemesidir. Çocuklarını Türkçe öğrenmeleri için mektebi ibtidai'ye devam ettirmekte olan Ataullah Efendi'nin bu duyarlılığı takdire şayan bulunmuştur. Gazete haberine göre Ataullah Efendi Müslüman halka faydalı olmak adına yaptığı çalışmalarında, çocuklarını da Osmanlı Devleti'ne bağlı ve İslam dünyasına yararlı çocuklar olarak yetiştirmeyi amaçlamıştır.¹⁶²

Yapılan mülakatın kâh Türkçe kâh Arapça devam ettiğini belirten gazete, bu mülakat esnasında Ataullah Efendi'nin zekâsına ve ifadesindeki düzgünlüğe hayran kaldığını belirtmiştir. İki saat kadar süren sohbette Ataullah Efendi'den Güney Afrika'daki Müslümanlar ve diğer hususlarda bilgiler alınmıştır. Bu bilgilere göre,

¹⁶¹ *İkdam*, Nr: 1570, 22 Teşrin-i Sani 1898 (22 Kasım 1898), s. 2.

¹⁶² *İkdam*, Nr: 1570, 22 Teşrin-i Sani 1898 (22 Kasım 1898), s. 2.

Kaptavn, Kimberley, Bombay, Vester adlı şehirlerde yirmi kadar köyde İslam halkı olup, bunların sayısı elli bin nüfusa çıkmaktadır. Ümidburnu müstemlekesi dâhilinde yirmi iki adet cami bulunmaktadır. Bundan dört sene önce Osmanlı padişahından camiye gayet güzel bir hat halı ile “innemel-mü’minûne ihvetûn” (müminler ancak kardeşirler) levhası, yirmi tane büyük yazıyla yazılmış Kur’an ve yirmi iki adet büyük seccade hediye ederek göndermiştir. Daha önce bahsi geçtiği üzere bu hediyeleri Ataullah Efendi 1895’te İstanbul’dan getirerek teslim etmiştir. Bundan başka Transval’in merkez idaresi olan ve intizam ve mükemmeliyeti itibariyle Paris’in ikizi olarak anılan Johannesburg’da beş bini Osmanlı, on bini Hindi ve iki bini Malayi olmak üzere on yedi bin İslam ahalisi ve dört adet cami mevcut olup beş vakitte ezan okunmaktadır.¹⁶³

Felemenk sömürgelerinden olan Natal kıtasında ise elli bin Müslüman nüfusu vardır. Güney Afrika Müslümanları genellikle halifeye büyük bir kalbi muhabbet beslemekte ve Osmanlı padişahlarının doğum ve tahta çıktıkları zaman büyük kutlamalar yapmaktadırlar. Ayrıca, Müslüman halk hac görevini yerine getirmekte ve hepsi fes giymektedirler. Oralarda Müslüman kadınlar bundan otuz yedi sene önce Avrupa kadınları gibi tesettürsüz gezmekteyken ondan sonra İslam’ın emrettiği tesettüre riayete başlanmış ve kadınlar yalnızca başlarına bir örtü almışlardır. Yerli halk yakışıklı ve güzel değilken daha sonra dışarıdan gelenlerle evlenmelerinden dolayı oldukça yakışıklı ve güzel insanlar görülmüştür. Halk çalışkan, mütevazı ve zorluklara dayanıklı olup bundan birkaç yıl önce başlarını öne eğerek gezdikleri halde, Ataullah Efendi’nin irşatlarıyla bugün başlarını kaldırarak gezmekte oldukları hükümet dairelerinde ve mahkemelerde hukuku savunmaya alışmış oldukları bilinmektedir. Ataullah Efendi bölgede böylesine güzel tesirler bırakmış ve bölge Müslümanlarının kendi haklarını savunmalarında yol gösterici olmuştur.¹⁶⁴ Gazetede, Ataullah Efendi zekâsıyla ön plana çıkarılmış, düzgün hal ve tavırlar içinde, donanımlı biri olarak gittiği yerlerde bulunan halkı etkileyen, etrafındakileri yönlendirmeyi başarmış biri olarak tasvir edilmiştir. Ayrıca, Osmanlı Devleti’nin Panislamizm politikasına paralel olarak, Ataullah Efendi’nin görev aldığı ve gezdiği yerlerdeki Müslüman ahali hakkında da bilgiler verilmiştir.

Ataullah Efendi Güney Afrika’daki on yedi yıllık hizmeti süresince Malezyalı, Hintli ve Ümitburnu’ndaki Müslümanlar arasındaki eğitim seviyelerini

¹⁶³ *İkdam*, Nr: 1570, 22 Teşrin-i Sani 1898 (22 Kasım 1898), s. 2.

¹⁶⁴ *İkdam*, Nr: 1570, 22 Teşrin-i Sani 1898 (22 Kasım 1898), s. 2.

geliştirmek adına çalışmıştır. Güney Afrika'daki diğer birçok faaliyete ve kuruluşa büyük bir ilgi göstererek sosyal ve ahlaki reformlar uğruna birçok şey yapmıştır.¹⁶⁵ Güney Afrika'daki faaliyetlerinden sonra 28 Nisan 1901'de padişah emriyle Singapur'a atanmıştır. Ataullah Efendi'ye vazifesini fayda verici ve iyi çalışmalarından "Allah'ın rızasına uygun" işlerinden dolayı 5 Ağustos 1901 de gümüş liyakat madalyası verilmiştir.¹⁶⁶ Bu durum Ataullah Efendi'nin bölgede Osmanlı Devleti adına bir temsilci olarak vazifesinin yanında bir de dini faaliyetlerde bulunduğunu göstermektedir. Nitekim bu faaliyetler tanımlanırken, "Allah rızasına uygun" ifadesine yer verilmesi de, faaliyetlerinin dini niteliğine işaret etmektedir.

2.3. AHMED ATAULLAH EFENDİ'NİN SİNGAPUR'DAKİ FAALİYETLERİ

Ataullah Efendi Singapur Başkonsolosluğuna atandıktan sonra yola çıkmak için hazırlıklara başlamıştır. *İkdam* gazetesinin 15 Ağustos 1901 tarihli nüshasında, Ahmed Ataullah Efendi ve Hamid Efendi'nin görev yerlerine gitmek için bir vapurla yola çıkacaklarını ifade etmiştir.¹⁶⁷

Ataullah Efendi görev yeri olan Singapur'a giderken Ekim 1901'de yol üzerinde bulunan Seylan Adası'nın Kolombo şehrine uğramıştır. Seylan Müslümanları padişaha bağlılıkları ve sadakatlerinin bir göstergesi olarak İstanbul'dan gelen Ataullah Efendi'ye büyük bir ilgi göstermişlerdir. Bu yoğun ilgi *İkdam* gazetesinin 9 Kasım 1901 tarihli nüshasında yer almıştır. Gazeteye Kolombo'dan gönderilen bir mektupta "muhteşem" karşılamının ayrıntıları verilmiştir. Buna göre, vapurun Seylan'a gelmesiyle beraber buranın önde gelen itibarlı kişileri ve Müslüman tüccarları taşıyan yüzlerce sandal Ataullah Efendi'yi karşılamak için gelmiştir. Seylan İslam ahalisi hilafetin merkezinden gelen yetkiliyi saygıyla karşılamışlardır.¹⁶⁸

Ahmed Ataullah Efendi'yi karşılamaya gelenler arasında, Osmanlı Devleti'nin Seylan Konsolosu Hüseyin Efendi, Şeriat Hâkimi (Hâkim-i Şer'i) Hayreddin Misbah Efendi, Seylan'da Urdu diliyle yazılmış *Urvetül-Lisan* gazetesi sahibi Mösyö Eliyot ve Seylan Müslümanlarından elli kişi yer almıştır. Böylesine önemli kişilerin de aralarında bulunduğu bu kalabalık grubun muhteşem karşılamasından sonra Ataullah Efendi ufak bir vapura binip karaya çıkarak

¹⁶⁵ BOA, HR. SFR.3, 508/69, 24 Ekim 1901.

¹⁶⁶ BOA, HR. SAİD, 9/1. 2 S 1319 (21 Mayıs 1901).

¹⁶⁷ *İkdam*, Nr: 2566, 15 Ağustos 1901, s. 3.

¹⁶⁸ *İkdam*, Nr: 2652, 9 Kasım 1901, s. 1.

Metropol Oteline gitmiş ve orada şerefine yüz yirmi kişilik kalabalık bir ziyafet verilmiştir. Yemeğin sonunda Müslüman ahaliyi temsilen Gulam Celaleddin el-Mağribi Molay tarafından bir açılış konuşması yapılmıştır. Daha sonra Ataullah Efendi konuşma yaparak mealen şunları söylemiştir;

Sultan Abdülhamid Han Hazretlerinin selamlarını cümlenize tebliğ ve tebşir eder, kendilerine gece gündüz dua etmenizi tavsiye ederim.

Singapur'a gideceğim sırada yol üzerinde Seylan Müslümanları tarafından mazhar olduğum bu kadar samimi bir hüsn-i kabulden dolayı teşekkür ederim. Dinimizin hâmi olan halifemize muhabbet-i kâmilinizi görmekle müftechir ve İslam halifesinin şehbenderi sıfatıyla mazhar olduğum bu hürmetten dolayı müteşekkirim. Memleketinizin servet-i sâ mân ve refah ve ümrânından dolayı hepinizi tebrik ederim. Size en birinci edeceğim nasihat çocuklarınızın terbiyesine ihtimam için mektepler açmanızdır. Bugün milletler ve kavimler arasında mücadeleler silahla değil, ticaret ve sanayi ile oluyor. Müslümanların vazifesi ticarete sa'y etmektir(çalışmaktır). Padişah hazretleri memalik-i şahanelerinde sanayi ve ticaret mektepleri küşad eylediler. Yüce hükümdar muhterem Padişahımız Sultan Abdülhamid han hazretlerinin kıymettar olan ömür ve afiyet hümayunlarının devamına duacı olmanızı tekrar tavsiye ederim.¹⁶⁹

Ataullah Efendi konuşmasında, görev yeri olan Singapur'a doğru yolculuk yaptığı esnada yol güzergâhında olan Seylan'a uğrayarak burada gördüğü güzel ve sıcak karşılamadan dolayı bölge halkına teşekkürlerini sunmuştur. Ataullah Efendi'nin bu anlamlı konuşmasından sonra söz alan Kadı Hayrullah Sadık Efendi, Singapur Müslümanlarının Ahmed Ataullah Efendi gibi Avrupa ve Asya durumuna vakıf ve yetenekli bir konsolosa sahip olduklarından dolayı tebrike şayan olduklarını söylemiştir. Kadı Hayrullah Sadık Efendi'nin bu sözlerinden Ataullah Efendi'nin oldukça donanımlı biri olduğu anlaşılmaktadır.

Singapur Başkonsolosu Ahmed Ataullah Efendi'nin Seylan Adasında bulunduğu süre içerisinde bölge Müslümanları tarafından gördüğü ikram ve hürmet artarak devam etmiş ve kendisi için çeşitli ziyafetler düzenlenmiştir. *İkdam* gazetesinin 24 Kasım 1901 nüshasında aktardığı üzere, Seylan'da bulunan Ataullah Efendi şerefine bölgenin önde gelen Müslüman tüccarlarından Hacıyar Efendi tarafından mükellef bir ziyafet verilmiş, Osmanlı Devleti'nin Seylan Konsolosu Abdülmecid Efendi ve İslam ahalisinin önde gelenlerinden birçok kişi de burada bulunarak kendisine eşlik etmiştir¹⁷⁰ Bu ziyafetlerin yanı sıra Ataullah Efendi Kolombo'ya vardığından beri; önde gelen Müslüman tüccarlar, Araplar ve Türk imamlar ona ziyarette bulunmuşlardır. Bölgedeki Kandy şehrinin Müslümanları da Ataullah Efendi'yi halka açık bir akşam yemeğinde ağırlamaya niyetlenmiştir.

¹⁶⁹ *İkdam*, Nr: 2652, 9 Kasım 1901, s. 1.

¹⁷⁰ *İkdam*, Nr: 2667, 24 Teşrin-i Sani 1901 (24 Kasım 1901), s. 3.

Kolombo’da Ataullah Efendi’ye danışmanı Hamid Efendi ve Fransız sekreteri Celaleddin Bey eşlik etmiştir. Ataullah Efendi ve yanındakiler Seylan Müslümanlarına Singapur’a giden ilk buharlı vapur ile Kolombo’dan ayrılacaklarını söylemişlerdir.¹⁷¹

Ataullah Efendi Kolombo’da Müslüman halktan gördüğü yakınlık ve ilgi neticesinde yoğun bir zaman geçirirken, bu sırada bölge basını da onunla ilgili bazı haberler yapmıştır. Seylan’da yayınlanan *Seylan Standard* adlı gazetede yapılan bir haber buna örnek olarak gösterilebilir. *Sabah* gazetesinin 20 Kasım 1901 tarihli nüshasında yer verilen bu haberde mealen şu ifadeler yer almıştır:

*Saltanat-ı Seniyyenin Singapur Başşehbenderi (Başkonsolosu) faziletli Ahmed Ataullah Beyefendi ve kumpanyası posta vapurlarıyla memuriyet yerine gitmek üzere Kolombo’da bulunmaktadır. Bu zat 1861 senesinde Osmanlı Devleti tarafından Ümidburnu’na gönderilmiş olan Ebubekir Efendinin oğlu olup, pederinin vefatıyla onun vazifesini kendisi ifa etmiş ve bilahare Kimberley’de bulunan mektebi Osmani muallimliğine tayin edilmiştir. Ataullah Efendi canibi Afrika’da vazifesini yaptığı uzun seneler boyunca Malay kavmine mensup İslam ahalisi ile diğer Müslümanlara pek mühim hizmet ibraz eylemiştir. Ataullah Efendi’nin Singapur’da ifa edeceği hizmetten çok istifade edilebileceği muhakkaktır.*¹⁷²

Buradan anlaşıldığı kadarıyla, Ataullah Efendi’nin daha önceki hizmet yeri olan Güney Afrika’da Müslümanlar adına yaptığı olumlu faaliyetleri, onun tanımında önemli bir rol oynamış ve yeni görev yeri olan Singapur’da da benzer faaliyetlerde bulunacağı öngörülerek hakkında güzel yorumlar yapılmıştır.

Bölgedeki yoğun programına devam eden Ahmed Ataullah Efendi Hamidiye Medresesini ziyaret etmiştir. Osmanlı arşiv belgelerine göre, burada Padişah Sultan İkinci Abdülhamid’din cülusunun 25. Sene-i devriyesi nedeniyle Hamidiye Camii kurucuları Ataullah Efendi’ye 22 Ekim 1901’de bir yazı takdim etmişlerdir. Bu yazıda, hem Sultan İkinci Abdülhamid’e hem de Ataullah Efendiye teşekkür edilmiştir. Bu teşekkür metni mealen şu ifadeleri içermektedir:

Hamidiye Cemiyeti – Singapur

Rabbimize hamdolsun. Allah’ın rahmani sırlarının tecellisi olan Resulullah’a salat ve selam olsun. Allah vergisi yeteneklerin kaynağı olan Resul’e hamdolsun. İrfan dairesinin yolunu tutan ve onun yolunu izleyenler onun değerli hüccetini tutan onun yolundan giden ve onun muhabbet servetini kazanmada başarılı olanlara da salatü selam olsun. Osmanlı Devleti hilafeti, güneşin ışıkları ışıdıkça onun ışıkları parlсын. Gök ve yeryüzü sağlam kaldıkça binalar sabit kaldıkça... Ey değerli zât bizim şehrimize geldiğiniz için çok mutluyuz. Biz sizinle şereflelendirildik, bereketlendirildik. Sizin gelmenizle mutluluğa kavuştuk. Ve son olarak açıklamak istiyoruz ki; Hamidiye

¹⁷¹ BOA, HR. SFR.3, 508/69, 24 Ekim 1901.

¹⁷² *Sabah*, Nr: 4325, 20 Kasım 1901, s. 2.

*medresesini ziyaret ederek bizim sevinçlerimizin ve mutluluğumuzun nedeni olduğunuz için son derece teşekkür ediyoruz. Onun kurallarını, kaidelerini, eğitimlerini iyi gördüğünüz için teşekkür ederiz. Ve sizin bunun için hatmettiğiniz hatmi şeriften dolayı da teşekkür ediyoruz. Tefsir ve tecvitle süslenen müzeyyen olan hatmi şerifi siz bağışlamışsınız. Biz çok memnun olduk çünkü siz önemimizi açıklamışsınız. Allahın gözü üzerinizde olsun. Onun celaletini bekasını uzatsın ve ümit dallarının yapraklarını büyütsün, onun amellerinin nurunu çoğaltsın diye Allah'a dua ediyoruz.*¹⁷³

Bu teşekkür metninden de anlaşılacağı gibi, Ataullah Efendi'nin Hamidiye Medresesini ziyaret etmesi burada büyük bir sevinç kaynağı olmuştur. Bölge Müslümanlarının Ahmed Ataullah Efendi aracılığıyla Osmanlı Devleti'ne olan yoğun bağlılık hislerine vurgu yapılmıştır.

Singapur Türk Başkonsolosu olarak bölgede bulunan Ataullah Efendi Hamidiye Medresesi ziyaretinden sonra Kolombo Moor Birliği Müslüman Cemiyetini ziyaret etmiştir. Konuyla ilgili Osmanlı arşiv belgelerinden elde edilen, Kolombo basınına ait bazı gazete kupürlerinden anlaşıldığına göre, 23 Ekim akşamı saat sekizde büyük Moor Birliği tarafından Kolombo New Moor Caddesi 104 numaradaki kendi loncalarında, Abdülmecid Efendi'nin konuğu olan Singapur Türk Başkonsolosu Ahmed Ataullah Bey adına bir kabul töreni verilmiştir. Ziyaretine duyulan minnet Arapça bir hitabetle takdim edilmiş, Ataullah Efendi de karşılık olarak uygun şekilde Cemiyet'in üyelerine teşekkür etmiştir.¹⁷⁴

Törende, W.M. Abdurrahman M.L.C. ve M.L.M.H. Zaynuddin Bey ve M.M.C. de dâhil olmak üzere birliğin hemen hemen tüm üyeleri bulunmuştur. Ataullah Efendiyle birlikte ise Kolombo Türk Konsolosu Abdülmecid Efendi, Kolombo'daki Türk Konsolosluğu Sekreteri Sinne Lebbe Marikar Hadjar Bey, Singapur Başkonsolosu Danışmanı Seyyid Hamid Efendi ve Başkonsolosun Fransız sekreteri Celaledin Bey gelmişlerdir. Bunlar dışında, New Moor Caddesindeki Caminin İmamı Seyyid Ukail ibn Seyyid Hasan, A.L. Abdulkерim Bey, O.T.M. Yusuf Hacıyar Bey ve daha birçok kişi törene katılmıştır. Büyük salon zevkli bir şekilde süslenmiş ve ışıktandırılmıştır. Davetliler loncalara girerken Birliğin Başkanı tarafından çiçek demetleri sunulmuştur. Herkes yerini aldıktan birkaç dakika sonra Başkan Abdülaziz Bey okuduğu konuşma metinde mealen şunları ifade etmiştir:

*Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.
hamd, bütün yaratıkların yaratıcısı ve sahibi olan Allah'a olsun. Salat ve selam da, O
yüce yaratıcının elçisi Hz. Muhammed'e olsun.
Kolombo Singapur Türk Başkonsolosu Saygıdeğer, Ahmed Attaoullah Bey'e.*

¹⁷³ BOA, Y.A.HUS, 422/55, 20 Ş 1319 (2 Aralık 1901).

¹⁷⁴ BOA, Y.A.HUS, 422/55, 20 Ş 1319 (2 Aralık 1901); BOA, HR. SFR.3.508/69, 24 Ekim 1901.

Moors Birliği'nin üyeleri olarak bizler, bu gece buradaki mevcudiyetinizle bizi onurlandırma lütfunuza olan sevincimizi ifade etmek ve her zaman hatırlayacağımız bu nazik davranışınıza olan samimi ve içten şükranımızı sunmak üzere müsaadenizi isteriz. Arabistan ve diğer Müslüman topraklardan gelip bu hoş adanın kıyılarına yerleşen atalarımızdan beri birkaç yüzyıl akıp gitmiş olsa da, bizim akrabalık ve kardeşlik duygumuz sona ermemiştir ve bu, Müslüman bir ülkeden gelen bir kardeşimize ev sahipliği yapmamız için bizi çok mutlu etmiştir. Mutluluğumuz; yüksek mevki ve hatırı sayılır başarı sahibi ve günümüzün en güçlü Müslüman hükümdarının temsilcisi bir beyefendi olan sizi karşılamakta sınırsızdır. Bu ada bir İngiliz sömürgesi haline geldiğinden beri Seylan Adasındaki Müslümanlar, mübarek dinlerinin gözetimi altında daha büyük bir özgürlüğün tadını çıkarıyorlar ve İngiliz Hükümeti'nin onlara sunduğu, fakat İngilizlerin varışından önce Seylan Adası'nı yönetenler tarafından yadsınan müsamahalar için son derece müteşekkirlere. Muvakkat hükümdarımız olan Majesteleri Kral VII. Edward'a bağlılığımız sabit ve şaşmaz olduğu halde, Türkiye'nin Majesteleri İmparator II. Abdülhamid Han Sultan'ı kutsal dinimiz İslam'ın halifesi olarak tanımakta ve yüce Allah'ın padişaha hikmet, saadet, ikbal, yardım ve galibiyet bağışlayarak Padişah'ı koruması ve ona uzun ömürler vermesi için dua etmekteyiz.

*Velhasıl, Majesteleri İmparator Padişah II. Abdülhamid Han'ın tahtının ayakucunda bulunmaktan memnun olduğumuzu hürmetlerle Sayın Başkanımıza istirham ediyoruz, mütevazı ve hürmetkâr selamlarımızla, Majestelerinin en itaatkâr ve alçakgönüllü kulu olarak kalmak için yakarışlarımızla.*¹⁷⁵

Bölge halkıyla Osmanlı arasındaki kardeşlik duygusuna vurgu yapılmış olan bu konuşma metninde, Osmanlı Devleti'ne dair kullanılan bazı ifadeler yerli halkın Osmanlı'ya bakış açısını ortaya koyması bakımından dikkat çekmektedir. Buna göre, buradakiler Osmanlı Devleti'ni dönemin en güçlü İslam devleti olarak görmekte, Padişah Sultan İkinci Abdülhamid'i ise İslam dininin halifesi olarak tanıyıp kabul etmektedirler. Bu ise Osmanlı Devleti dışındaki Müslümanların Osmanlı'ya hilafet makamı çerçevesinde bağlı olduğunu göstermektedir. Bütün bunlardan dolayıdır ki İngiliz sömürgesi olan Seylan'da bulunan bu Müslümanlar İkinci Abdülhamid'e bağlılıklarından dolayı son derece memnundurlar. Ayrıca bölgede bulunan Ataullah Efendi de buraya halife tarafından gönderilen mühim bir temsilci olarak kabul edilerek büyük iltifatlara mazhar olmuştur.

Başkan Abdülaziz Bey bu konuşma metnini okuduktan sonra konuşma sırası Başkonsolos Ataullah Efendi'ye devredilmiştir. Ataullah Efendi akışkan İngilizcesiyle yaptığı konuşmayla uygun bir şekilde karşılık vermiştir. Törenin sonucu olarak, tüm misafirlere hafif içecekler sunulmuştur. Birliğin sekreteri tarafından takdim edilen Fatiha duasıyla tören sona ermiştir.¹⁷⁶

Ataullah Efendi'nin katıldığı bu tören Osmanlı basını tarafından da yakından takip edilmiştir. *İkdam* gazetesinin 20 Kasım 1901 tarihli nüshasında, cemiyet

¹⁷⁵ BOA, Y.A.HUS, 422/55, 20 Ş 1319 (2 Aralık 1901); BOA, HR. SFR.3, 508/69, 24 Ekim 1901.

¹⁷⁶ BOA, Y.A.HUS, 422/55, 20 Ş 1319 (2 Aralık 1901); BOA, HR. SFR.3, 508/69, 24 Ekim 1901.

başkanı Abdülaziz Bey'in törende okuduğu metin yayınlanmıştır. Gazete, yayınladığı bu metni Seylan'daki Müslüman topluluğunun Ataullah Efendi'yi davet ettikleri törende "Seylan İslam Cemaati" adına kendisine verilen bir Teşekkürnâme olarak tanımlamıştır.¹⁷⁷ Yine bu törenle ilgili, *İkdam*, 14 Kasım 1901 tarihli nüshasında, Seylan'da yayınlanan *Seylan Standard* adlı gazeteden aktardığı bir haberde, Ataullah Efendi'nin İslam Cemiyetini ziyareti ve bu münasebetle Cemiyetin yaptığı hazırlıklar hakkında bilgiler sunmaktadır. Haberde, yapılan konuşmalara değinilmiş ve törende cemiyet üyelerinin büyük kısmının bulunduğuna dikkat çekilmiştir.¹⁷⁸

Ataullah Efendi Seylan'dayken bölgedeki başka bir şehir olan Galle'nin Türk Konsolosu İbrahim Didi Efendi tarafından kendi hanesinde (Gairloch, Kollupitiya) ağırlandı. Singapur'a gidecek olan Ataullah Efendi'ye iyi yolculuklar dilemek üzere büyük bir Müslüman topluluğu orada bulunmuştur. Ataullah Efendi bölgeye gelişinden beri Müslüman tüccarlar onu akşam yemeklerine ve başka törenlere davet etmişlerdir. Osmanlı Singapur Başkonsolosu, Müslüman topluluğunun bu karşılamasından oldukça memnun kalmıştır. Sultan'ın 1900'deki son jübilesinin şerefine inşa edilen Hamidiye Okulu'nun kurucularından Abdülkerim Ahmed Lebbe ve diğer önemli kişiler Türk Başkonsolosunu ağırlamak istemiştir. Yine bölgede önemli bir isim olan Abdurrahman Singapur'a gidişinden önce yetkili Ataullah Efendi'ye ev sahipliği yapmak için girişimlerde bulunmuştur.¹⁷⁹

Osmanlı arşiv belgelerine göre, Seylan'da bulunan Ataullah Efendi 26 Ekim 1901 tarihinde yazdığı raporu merkeze göndermiştir. Ataullah Efendi, Seylan Müslümanlarının halifeye olan bağlılıklarını ve kendisine gösterilen hürmeti anlattığı bu raporunda mealen şu ifadelerle yer vermiştir;

Seylan Adasına ulaşarak ve buradan deniz yoluyla daha altı gün kalan memuriyet yerim olan Singapur'a yola çıkacağım. Buraya ulaştığımın daha ikinci saatinde dârul-hilâfeti aliyyeden geldiğimi duyan pek çok ehli İslam bendelerini ziyaret edip halife-i resûlullah velinimet bi-minnetimiz Padişah Efendimiz hazretlerini gören gözlerimi öpmeye müsâraat ve bu vech ile kemâl-i iştîyak eyliyorlar. Gelişimin daha ilk akşamı ziyafetler verilmeye başlandı. Sevinçli İslam ahalisinden Hamidiye Cami ve Medrese kurucularının verdikleri çeşitli ziyafetler olup her birisinde iki bin kadar ehli İslam hazır olduğu halde her dem üzerimize vacib ve elzem olan ümid-i ihvân olmuşlardır. Yine bu cemileden olmak üzere Cuma günü şehrin en büyük camisinde Cuma namazından sonra cemaat toplanarak Arapça bir nutuk okunduğu sırada orada bulunanlar gözyaşlarını tutamayarak ağlamışlardır. Ve bu fırsat kaçırılmaksızın Hicaz Demiryolu için inşaallah bura İslam ahalisi tarafından bir komisyon teşkil edilecek ve az bir müddet zarfında büyük bir meblağ ve iane defteri dahi beraberce

¹⁷⁷ *İkdam*, Nr: 2663, 20 Teşrin-i Sani 1901 (20 Kasım 1901), s. 1.

¹⁷⁸ *İkdam*, Nr: 2657, 14 Teşrin-i Sani 1901 (14 Kasım 1901), s. 2.

¹⁷⁹ BOA, HR. SFR.3.508/69, 24 Ekim 1901.

*maliye nezaretine göndereceklerini söz vermişlerdir. Payitahtı İslâmiyeye oldukça uzak bulunan Seylan Adası Müslümanlarının makamı mukaddes hilâfetpenâhiye bağılıkları bu suretle dahi hayli metn-i cedit ile bir kat daha teyit ve tahkim edilmiştir. Buradaki Müslümanlar yüce halifeye gece gündüz dua etmektedirler. Buradan görev yerim olan Singapur'a yönelerek hareket edeceğim.*¹⁸⁰

Ataullah Efendi bu raporunda, Seylan Müslümanlarının Osmanlı padişahına bağılıklarının ne denli derin olduğunu aktarmış, Seylan'daki Müslüman topluluğunun Hicaz Demiryolu için bir yardım komisyonu kurarak toplanan paraları İstanbul'a göndereceklerini de bildirmiştir.¹⁸¹ İstanbul'a bu şekilde ayrıntılı raporlar gönderen Ataullah Efendi Seylan'da düzenlenen çeşitli davet ve ziyaretlere dâhil olduktan sonra yoluna devam ederek görev yeri olan Singapur'a gelmiştir. *İkdam* gazetesinin 20 Aralık 1901 tarihli nüshasında belirttiği üzere, Ahmed Ataullah Efendi altmış dört günlük uzun bir seyahatten sonra Singapur'a ulaşmıştır. Ataullah Efendi görev yerine gelir gelmez çalışmalarına başlamıştır. Buraya gelişinin dördüncü günü Singapur Valisi Sir Fertek Sevine Hayim ve ondan sonra Dâhiliye, Maliye, Bahriye Bakanlarını, Askeri Başkumandanı ve bütün yabancı devletlerin konsoloslarını ziyaret etmiştir. Ataullah Efendi'nin Singapur'daki bu önemli ziyaretlerinden sonra Osmanlı Konsolosunun gelişi, konsolosluğun açılışı ve bundan sonra Osmanlı Devleti tabasının konsolosluğa müracaat etmeleri gerektiği ilan edilmiştir.¹⁸²

Yine *İkdam*'ın verdiği bilgilere göre, konsoloshanenin kurulacağı yer özenle seçilerek, şehrin en güzel caddelerinden Robinson Rod sokağında bir yer belirlenmiştir. İçi, Osmanlı Devleti'nin şanına layık mükemmel bir şekilde döşenip düzenlenmiştir.¹⁸³ Bunlardan da anlaşılacağı gibi, Singapur'daki açılan bu konsolosluk Osmanlı Devleti'ni her açıdan temsil etmekte olduğu için, Osmanlı Devleti'nin gücünün ve yüceliğinin her ayrıntıda hissettirilmesine dikkat edildiği anlaşılmaktadır.

Ataullah Efendi Singapur'a geldikten sonra konsolosluk aktif bir şekilde faaliyetlerine başlamıştır. Bu bağlamda Kolombo'dan Singapur'a gelip ticaret için Çin'e gitmek üzere olan Osmanlı tebaasından Haralambos isminde bir Rum'a pasaport verilmesi suretiyle açılmış bulunan konsoloslukta bu münasebetle padişaha

¹⁸⁰ BOA, HR. SFR.3, 508/70, 24 Ekim 1901; BOA, YA. HUS, 422/55, 20 Ş 1319 (2 Aralık 1901).

¹⁸¹ BOA, HR. SFR.3, 508/70, 24 Ekim 1901; BOA, YA. HUS, 422/55, 20 Ş 1319 (2 Aralık 1901).

¹⁸² *İkdam*, Nr: 2693, 20 Kanun-ı Evvel 1901 (20 Aralık 1901), s. 1.

¹⁸³ *İkdam*, Nr: 2693, 20 Kanun-ı Evvel 1901 (20 Aralık 1901), s. 1.

dualar edilip tekrar padişah anılmıştır. Orada hazır olan pek çok İslam ahalisine gazoz ikram edilmiştir.¹⁸⁴

Aynı gazete haberine göre, Ataullah Efendi konsolosluktaki vazifelerini yaparken diğer yandan Singapur'da bazı davetlere katılmıştır. İngiltere Kralının doğum günü sebebiyle 9 Kasım 1901 tarihinde Singapur Valisi tarafından diğer bütün konsoloslarla birlikte davet almış olan Ataullah Efendi, akşam hükümet dairesinde verilen bu ziyafete üniformasını giyerek katılmıştır. Davet hakkında bazı ayrıntılar veren *İkdam*, ziyafet esnasında Ataullah Efendi'nin sağ tarafında Amerika General Konsolosu ve sol tarafında Askeri Başkumandanı Mösyö Vatili'nin olduğunu ifade ederek oturma düzeninden bahsetmiştir. Ayrıca, davette yemek esnasında sofrada Amerika Konsolosunun hususi olarak İslam dininin yüceliğinden bahsettiğine dikkat çekilmiştir. Davet, Amerika Konsolosunun bu anlamlı konuşmalarından sonra sona ermiş, alafranga (Fransız usulü saat) saat on buçukta davetliler evlerine dönmüştür. Ziyafetten önce Ahmed Ataullah Efendi gayri resmi bir şekilde Singapur Valisiyle mülakat yapmıştır. Vali Ataullah Efendi'ye yeni vazifesinde başarılı olmasını temenni etmiştir.¹⁸⁵ Buradan anlaşıldığına göre, Ataullah Efendi Osmanlı temsilcisi olarak bulunduğu Singapur'daki üst düzey yetkililerle kısa sürede yakınlaşarak samimi ilişkiler içerisine girmiştir.

İkdam gazetesinin aktardığı bu gibi haberler bize bu dönemde Osmanlı'nın diğer devletlerle olan ilişkileri hakkında bazı fikirler vermektedir. Özellikle Amerika'nın bölgedeki temsilcilerinin davette Ataullah Efendi'nin hemen yanında yer almış olması protokol ve ilişkiler açısından önemli bir ayrıntıdır.

Bu dönemde Osmanlı Devleti'yle Amerika'nın ilişkilerine çok kısaca değinmek gerekirse, ilişkilerin daha çok ekonomik boyutta ilerlediği söylenebilir. Diğer birçok devlet gibi Singapur'da konsolosluk bulundurduğu görülen Amerika'nın Osmanlı ile olan ilişkileri kapitülasyonlar ekseninde ticari ilişkilerden oluşmaktadır.¹⁸⁶ Bu bağlamda Amerika Konsolosunun Osmanlı Devleti diplomatik temsilcisine yakın alaka göstermesi, hatta İslam dinini yücelten sözler sarf etmesi ilişkilerin iyi tutulma gayretine işaret etmektedir.

İkdam'ın söz konusu haberinin devamında Osmanlı temsilcisi olarak Ataullah Efendi'nin görev yerindeki aktif çalışmaları aktarılmaya devam edilmektedir. Buna

¹⁸⁴ *İkdam*, Nr: 2693, 20 Kanun-ı Evvel 1901 (20 Aralık 1901), s. 1.

¹⁸⁵ *İkdam*, Nr: 2693, 20 Kanun-ı Evvel 1901 (20 Aralık 1901), s. 1.

¹⁸⁶ Koloğlu, s. 305.

göre, yukarıda bahsi geçen davetin ertesi gecesi Ahmed Ataullah Efendi buranın ileri gelenlerinden es-Seyyid Abdülkadir Efendi vasıtasıyla İslam ahalisi tarafından verilen bir ziyafete davet edilmiştir. Ataullah Efendi gittiği bu ziyafet esnasında Hicaz Demiryolu için yardımda bulunulmasını tavsiye etmiştir. Orada bulunanlar Osmanlı Devleti Padişahı Halife Sultan İkinci Abdülhamid'i yâd etmiştir. İlerleyen bölümlerde Hicaz Demiryolu ve Singapur Müslümanlarının yardımları hakkında spesifik bilgiler verileceği için bu konunun ayrıntılarına burada girilmeyecektir.¹⁸⁷ Diğer taraftan Osmanlı Konsolosluğunun bölgedeki çalışmaları devam etmiş, bu çalışmalar ikili ilişkiler bakımından kayda değer gelişmeleri de beraberinde getirmiştir.

Ataullah Efendi'nin Singapur'a gelişi ve buradaki icraatlarıyla ilgili olarak Singapur basınına yansıyan bazı haberler dikkat çekmektedir. Singapur'daki *Times* gazetesi 21 Kasım 1901 tarihli nüshasında Ataullah Efendi'nin Singapur'da nasıl bir tepkiyle karşılaştığını mealen şu cümlelerle ifade etmiştir:

*Yeni gelen Singapur Türk Başkonsolosu Ahmed Ataullah Bey, şehirdeki tüm Müslümanlardan hoş karşılama niyetli bariz ve samimi tepkiler aldı. Aynı dinin mensubu insanlar tarafından kutlanan özgürlüğü, Güney Afrika'daki Malezyalı ve diğer Müslümanlara verilen hizmet bakımından muhakkaktır. Bu hizmetler yarım yüzyıl kadar öncesinde Ahmed Ataullah Bey'in babası tarafından ve akabinde konsolosluğa ait benzeri bir yeterlikte kendisi tarafından Ümit Burnu'nda veriliyordu. Ahmed Ataullah Bey, Cumartesi günü Arap vatandaşlar tarafından Arap Gazinosu'nda ağırlandı. Pazartesi günü Malay Tiyatrosu'nda asıl Malezyalı yerliler tarafından özel bir kabul töreni ve abartılı bir davet verildi. Bu gece de kendisi Hint yerliler tarafından Parsi [Parsiler Güney Asya'da yaşayan Zerdüşt bir halk] Tiyatrosunda ağırlanıyor. Ataullah Bey, bu limanda görevlendirilen ilk Türk Konsüldür.*¹⁸⁸

Bu gazete haberinde, bölgede gayet sıcak bir şekilde karşılanan Ataullah Efendi'ye gösterilen yoğun ilginin yanı sıra onun Osmanlı adına Singapur'da bulunan ilk Türk konsolos olmasının altı çizilmiştir.

2.3.1. Konsolosluk Faaliyetleri

2.3.1.1. Singapur Konsolosluğunun Resmi Açılışı

Singapur'da vazifesini yapmakta olan Ataullah Efendi, padişahın doğum günü olması nedeniyle burada bir kutlama merasimi düzenlemiş, aynı zamanda konsolosluğun resmi açılışını da yapmıştır. Bu tören Osmanlı basınında da önemli bir yer tutmuştur.

¹⁸⁷ *İkdam*, Nr: 2693, 20 Kanun-ı Evvel 1901 (20 Aralık 1901), s. 1.

¹⁸⁸ BOA, HR. SFR.3, 508/74, 28 Kasım 1901.

İkdam gazetesinin 9 Ocak 1902 tarihli nüshasına göre, “bu mutlu günde” düzenlenen tören için Osmanlı Singapur Konsoloshanesinin düzenine son derece özen gösterilerek konsolosluk fevkalade bir şekilde hazırlanmış ve burada resmî kabul töreni düzenlenmiştir. Şehrin Robinson Rod Caddesinde bulunan 94 Numaralı Osmanlı Konsoloshanesinde Ahmed Ataullah Efendi öğleden sonra Osmanlı tebaasını kabul etmiş ve şehrin içinde Osmanlı tebaasına mensup bütün binalar Osmanlı’yı öven tablolarla süslenmiştir. *İkdam*, bu merasimi, Singapur’daki Osmanlı vatandaşlarında büyük heyecan uyandıran bir hadise olarak tasvir etmiş, ayrıca buradaki Müslüman halkın konsolosluk binasına astıkları ve Osmanlı Devleti’ni yücelten süslemeleri de onların Osmanlı sevgisini gösteren bir işaret olarak değerlendirmiştir.¹⁸⁹ Konsolosluk binasına asılan bu gibi mesaj veren eşyaların bulundurulmasıyla ilgili bu tür binaların aynı zamanda Osmanlı Devleti’nin gücünü temsil eden yerler olduğunu söylemek mümkündür. Böylece bu şekilde bazı durumlarda kullanılan simgelerin özel bir anlam taşıdığı da daha net bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

Törende, Singapur’un ileri gelen Müslüman Arap tüccarlarından Seyyid Muhammed es-Sakkâf, Abdülkadir Sakkâf, Seyyid Ahmed el-Kaf adlı kişiler ile daha birçok kişi ve şehrin ileri gelen bazı Musevi tüccarları hazır bulunmuşlardır.¹⁹⁰ Yine, Seyyid Muhammed Şamiye, Seyyid Ömer el-Sakkaf bu törene katılmışlar, Osmanlı padişahına uzun ömürler dilemişlerdir. Bu doğum günü anma toplantısında; Hollanda hükümetinin General Konsolosu Mösyö Relf, Fransa Konsolosu Mösyö Valeh, Almanya, Rusya ve Avusturya Konsolosluklarını yapmakta olan Mösyö Şoje, İtalya Konsolosu Mösyö Defarya, Amerika Konsolosu Davidson gibi birçok yabancı konsoloslar burada bulunmaktan mutluluk duymuşlardır. Ayrıca İngiliz tüccarlarından ve ileri gelenlerinden pek çok kişi hazır bulunmuşlardır.¹⁹¹

Osmanlı Devleti’nin bölgedeki varlığını göstermeye yönelik bir faaliyet olduğunu söyleyebileceğimiz bu davete, eşrafın yanı sıra yabancı diplomatların ve Musevi ve İngiliz tüccarların da katılım sağlaması hem programa hem de Osmanlı Devlet temsilcisine olan yoğun ilginin bir göstergesidir.

Konuyla ilgili haber yapmaya devam eden *İkdam*’ın 25 Aralık 1902 tarihli nüshasında aktardığı üzere, padişahın doğum günü dolayısıyla camilerde padişaha

¹⁸⁹ *İkdam*, Nr: 2713, 9 Kanun-ı Sani 1902 (9 Ocak 1902), s. 2.

¹⁹⁰ *İkdam*, Nr: 2713, 9 Kanun-ı Sani 1902 (9 Ocak 1902), s. 2.

¹⁹¹ *İkdam*, Nr: 16572, 25 Aralık 1902, s. 1.

uzun ve sağlıklı ömürler dilenmiş, dualar edilmiştir. Ayrıca gazete, Ahmed Ataullah Bey'in konsoloshanede gayet parlak bir resmî kabul icra ettiği yazılmıştır. Haberin devamında, Singapur'da vakit kaybetmeden çalışmalarına devam ettiği görülen Ataullah Efendi tarafından bu tören münasebetiyle aynı günün akşamı Osmanlı tebaası ile İslâm hanelerinde aydınlatma yapıldığı bilgisi verilmiştir. Ataullah Efendi'nin Singapur'daki çalışmalarını yakından takip ettiği görülen *İkdam* gazetesi, bu haberinde, konsolosun çalışmalarının oldukça başarılı olduğunu vurgulamış, diğer taraftan Singapurluların bu törene olan yoğun ilgisini, halife olan Osmanlı padişahına olan bir sevginin emaresi olarak öne çıkarmıştır.¹⁹²

İkdam gazetesinin başka nüshalarında da bu törenle ilgili haber yapıldığı görülmektedir. *İkdam* 30 Ocak 1902 tarihli nüshasında Singapur'dan gelen bir mektubu yayınlamıştır. Buna göre, konsoloslukta düzenlenen resmi törende Singapur'da bulunan Osmanlı Devleti tebaasından yüz yetmiş kişi katılmıştır.¹⁹³ Davetle ilgili bu kadar haber yapan ve davete olan yoğun ilgiyi vurgulayan *İkdam*'ın, bir anlamda bununla hem İkinci Abdülhamid dönemine damgasını vuran Panislamizm politikasına uygun bir yayın yaptığı, hem de Osmanlı Devleti'nin şanına ve gücüne dikkat çekmeye çalıştığı söylenebilir.

Basının yanı sıra Osmanlı arşiv kayıtlarından da konuyla ilgili belgelere rastlanmaktadır. Ahmed Ataullah Efendi'nin konuyla ilgili merkeze gönderdiği bir raporunu buna örnek verebiliriz. Bu törenin ev sahibi olan Ataullah Efendi 28 Kasım 1901 tarihinde Hariciye Nezaretine gönderdiği raporunda, buradaki törenin yapılış şeklini, amacını açıklamıştır. Ayrıca, konsolosluklar tarafından tebriklerin yerine getirildiğinden bahsetmiş, daha önce Mekke belediye başkanlığı yapmış olan, şimdi ise Singapur'da yaşayan Abdullah Efendi'nin padişaha uzun ömürler dileyerek bir dua yaptığını aktarmıştır. Ataullah Efendi törenin ayrıntılarını içeren bilgilere yer verdiği bu raporunda mealen şu ifadeleri kullanmıştır:

Devletli Efendim Hazretleri

Veladet-i hazret-i hilâfet-penâhiye rastlayan mübarek günde alışıldığı üzere iki üç saat evvel, sabahın ilk saatlerinde Robinson Rod'da bulunan şehbenderhaneye giderek hazırlıklar ve düzenlemeleri bizzat tertib ve nezaret eyledim. Şehbenderhanedeki bir büyük odayı en mükemmel şekilde çiçek ve bayraklarla süsledik. Saat alafranga sekizde yani pek erken bir zamanda ahali-i İslâm'ın tebrikâtını kabul ederek hazırladığımız sigara ve buzlu gazozlardan kendilerine ikrâm eyledik. Bölgenin itibarlı kişileri eksiksiz olarak geldiler. Daha önce Mekke belediye reisi iken şimdi ticaret için Singapur'da bulunan es-

¹⁹² *İkdam*, Nr: 16572, 25 Aralık 1902, s. 1.

¹⁹³ *İkdam*, Nr: 2734, 30 Kanun-ı Sani 1902 (30 Ocak 1902), s. 2.

*Seyyid Abdullah Efendi taraflarından temâdi-i ömür ve afiyet hazreti velinimet uzmâyı içine alan birer dua okunup tam saat iki buçuk sıralarında ahâli-i İslâm'ın ziyaretlerine hatime verdik. Saat üç sıralarında memleketteki bütün konsoloslar gelerek onlara dahi gazozlar, şuruplar ikram eyledik. Şehbenderhaneden dönüş esnasında şehbenderhanenin kapısına toplanan ehl-i İslâm'a dahi resmi tören yapıldıktan sonra mahallemize gitmiş ve bu hususdaki Singapur Times gazetesinin yazdığı makaleyi ekte takdim eylemiş olduğumu arz bâbında ve herhalde emr ü irade efendimizindir.*¹⁹⁴

Ataullah Efendi'nin raporundan bu merasim için hummalı bir çalışma yapıldığı anlaşılmaktadır. Özenle hazırlanan konsolosluk binasında misafirler için sigara ve gazoz ikramının dikkat çektiği merasimde her detaya dikkat edildiği görülmektedir. Tüm bunlar bu törenin sade bir açılış merasimi olmadığını, aksine son derece ciddiye alınan bir etkinlik olduğunu gösterir. Bunun bir nedeni, açılışta padişahın doğum gününün de kutlanmasıydı. Diğer ve çok daha önemli nedeni ise açılış merasiminin Osmanlı Devleti'nin bölgedeki nüfuzunu ve gücünü temsil ediyor olmasıdır diyebiliriz.

Ataullah Efendi merasimin nasıl gerçekleştirildiğine dair sunduğu bu raporuna ek olarak, merkeze, bir de Singapur'da yayınlanan *Times* gazetesinde konuyla ilgili olarak yayınlanan bir makaleyi göndermiştir. Bundan anlaşılıyor ki Osmanlı Devleti'nin Singapur Konsolosluğu'nun resmi açılışı Singapur basınına da yansımıştır.¹⁹⁵

Bu gibi basın ve arşiv belgelerine göre, merasim padişahın doğum gününde düzenlendiği için Singapur'da büyük bir yankı uyandırmış, bizzat padişah zikredilerek ona dualar edilmiştir. Bu durum bize iki önemli mesaj vermektedir; ilk olarak padişahın ön palana çıkarılması onun aynı zamanda halife sıfatını taşımasından ileri gelmektedir. İkinci olarak ise bu merasim Osmanlı Devleti'nin bölgedeki konumunun önemli olduğunu yansıtan bir hadisedir.

2.3.1.2. Tebrik Telgrafları

Daha önce belirtildiği üzere Singapur'da Osmanlı tebaasının yanı sıra azımsanmayacak bir Müslüman nüfus vardı. Bunların Osmanlı Devleti ile bağıını sembolize eden bir diğer unsur, buradan Osmanlı Devleti'ne gönderdikleri ve ona bağlılıklarını bildirdikleri tebrik telgraflarıdır. Halife unvanını elinde bulunduran İkinci Abdülhamid tüm Müslümanlar tarafından olduğu gibi Singapur

¹⁹⁴ BOA, Y.A.HUS, 424/22, 9 L 1319 (19 Ocak 1902).

¹⁹⁵ BOA, Y.A.HUS, 424/22, 9 L 1319 (19 Ocak 1902).

Müslümanlarınca da İslam dininin temsilcisi olarak kabul edilmiş ve büyük bir itibar görmüştür. Bu bağlamda Singapur'daki Müslüman halk da halife padişaha bağlı ve sadık olduklarını belirten faaliyetlerde bulunarak önemli günleri de değerlendirerek tebrik telgrafları yollamışlardır.

Ataullah Efendi konsolosluk görevine devam ettiği dönemde de bu tür telgraflar gönderilmiştir. Bu bağlamda, Singapur Müslümanlarının 1902 yılında Ramazan Bayramı dolayısıyla Osmanlı Padişahı Sultan İkinci Abdülhamid'e gönderdikleri tebrik telgrafı önemli bir örnek teşkil eder.

Osmanlı arşiv vesikalarından olup, Osmanlı Başkâtibi tarafından kaleme alınan, 12 Mart 1902 tarihli söz konusu belgeye göre, padişah bu tebrikleri kabul etmiş ve saraydan da Singapur'da yaşayan Müslüman halkın bayramını tebrik eden bir teşekkürname gönderilmiştir.¹⁹⁶

İkdam gazetesi de konuyla ilgili olarak, Singapur muhabiri aracılığıyla bazı bilgiler sunmuştur. Gazetenin 15 Haziran 1902 tarihli nüshasında yayınlanan bu bilgilere göre, Osmanlı Devleti'ne son derece bağlı olan ve onu seven Singapur Müslümanlarının bayram münasebetiyle gönderdikleri tebrik telgrafına karşılık, padişah da Osmanlı Başkonsolosu Hacı Ahmed Ataullah Efendi kanalıyla Singapur Müslümanlarının bayramını kutlamıştır. Ertesi gün Ataullah Efendi tarafından bazı önemli şahsiyetler konsoloshaneye davet edilerek telgraf okunmuş, orada bulunan es-Seyyid Muhammed Bahaddin eş-Şâmi Efendi tarafından Arapça diline ve yerli dil olan Malayo diline tercüme edilmiştir. Bu durum karşısında bütün halk çok mutlu olmuş ve secdeye kapanmıştır. Daha sonra halk padişaha dua etmiş, sonra yine es-Seyyid Bahaddin eş-Şâmi Efendi tarafından Hind dili üzerine düzgünce uzun ve pek etkili bir dua okunmuştur. Bu duaya orada bulunanlar kalpten âmin diyerek, konsolosluktan sevinç gözyaşlarıyla ayrılmışlardır.¹⁹⁷ Ataullah Efendi'nin İstanbul'dan gelen bu tebrik telgrafını konsoloshanede yaptığı bir organizasyonla duyurması, İstanbul'un, Osmanlı Devleti ile Singapur Müslümanları arasındaki bağı güçlendiren bu tür hadiselerle ne kadar önem verdiğini göstermesi açısından son derece önemlidir.

Singapur Müslümanları ve Osmanlı Devleti münasebetlerinin sağlıklı bir şekilde ilerletilmesi için yoğun çaba gösteren Ataullah Efendi, Hamidiye Hicaz

¹⁹⁶ BOA, BEO, 1809/135647, 3 Z 1319 (13 Mart 1902); BOA, İ.HUS, 95/9, 27 Z 1319 (6 Nisan 1902).

¹⁹⁷ *İkdam*, Nr: 16110, 15 Haziran 1902, s. 1.

Demiryolu için de bölgede faaliyetlerde bulunmuştur. Bu bağlamda, Singapur Müslüman halkının büyük destek verdiği Hicaz Demiryolu projesinin ortaya çıkış sebeplerine kısaca değinmek faydalı olacaktır.

2.3.1.3. Singapur Müslümanlarının Hicaz Demiryoluna Yardımları

Hicaz Demiryolunun yapımına başlanması İslam dünyasında çok fazla yankı uyandırmıştır. Bu durumun başlıca sebeplerinden biri, hac görevini yapmak için Mekke ve Medine'ye gidecek olan hacı adaylarının büyük kolaylık yaşayacak olmasıydı. Osmanlı Devleti'nin en önemli yatırımlarından biri olan Hicaz Demiryolu Sultan Abdülaziz zamanında (1861-1876) konu edilmişse de hayata geçirilememiş, Sultan İkinci Abdülhamid döneminde yeniden gündeme gelmiştir. İkinci Abdülhamid emriyle 2 Mayıs 1900'de Hicaz Demiryolunun yapımına başlanmıştır.¹⁹⁸

Demiryolu çalışmalarına büyük önem veren İkinci Abdülhamid bunu özellikle askeri ve stratejik yönden gerekli görmüştür. Diğer taraftan tüm Müslümanlar için kutsal olan Mekke ve Medine'nin yer aldığı Arabistan Yarımadası, halife olan Osmanlı padişahı için büyük önem taşımıştır. Bu açıdan İkinci Abdülhamid Hicaz Demiryolu yapımının önemli bir adım olacağını farkında olmuştur. Bu proje sayesinde Müslümanların aylarca süren çileli hac yolculuğu kolaylaşacak, böylece hacı sayısı da artacaktı. Fakat Hicaz Demiryolu projesinin yapımında kaynak sıkıntısı yaşandığı için yeni finansman kaynakları gerekmektedir. Bu durum karşısında hükümet tarafından projenin masraflarının Müslümanlardan toplanacak bağışlarla karşılanması kararlaştırılmıştır. Bu bağlamda bağış kampanyaları düzenlenmiştir. Böylece projenin gerçekleşmesi için ihtiyaç duyulan para ülke içinden olduğu gibi, ülke dışından da Müslümanların katkısı ile elde edilmiştir. Bağışların toplanması ve listelenmesi için İstanbul'da Maliye Nazırının başkanlığında İane Komisyonu oluşturulmuştur.¹⁹⁹

Hicaz Demiryolu için yürütülen bağış kampanyasının geniş bir kitleye duyurulması için büyük ölçüde gazetelerden yararlanma yoluna gidilmiştir. Böylece Osmanlı toprakları dışındaki tüm Müslümanlara daha kolay ulaşılmıştır. Nitekim bu yolla duyurusu yapılan bağış kampanyası çerçevesinde Hicaz Demiryolu inşaatı için

¹⁹⁸ Metin Hülügü, **Bir Umudun İnşası: Hicaz Demiryolu**, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul, 2008, s. 23-25.

¹⁹⁹ Ufuk Gülsoy, **Hicaz Demiryolu**, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1994, ss. 40-59.

Ümidburnu, Çin, Güney Afrika, Tunus, Cezayir, Cava ve daha birçok yerden yardımlar gelmiştir. Bu proje için seferber olan tüm dünya Müslümanları arasında Singapur da yerini almıştır. Yurtdışındaki bağışların organize edilmesinde bu çalışmalar genellikle Osmanlı konsoloslarının olduğu yerlerde yoğunlaşmıştır.²⁰⁰

Singapur Konsolosu Ahmed Ataullah Efendi de konuyla ilgili etkili faaliyetlerde bulunmuştur. Dönemin gazetelerinden *İkdam*, yayınlanmış olduğu yazı ve haberlerde, hem Ataullah Efendi'nin konuyla ilgili faaliyetlerine hem de bağış kampanyasına Singapur Müslümanlarının gösterdiği ilgiye geniş yer vermiştir. Gazete 16 Mart 1902 tarihli nüshasında, konuyla ilgili Singapur'dan yazılan bir mektupta yer alan bilgileri yayınlamıştır. Burada belirtildiğine göre, Singapur Konsolosu Ahmed Ataullah Efendi Singapur'da bir yardım komisyonu kurmuştur. Konsoloshanede ileri gelen kişilerden meydana getirilen bu komisyon çalışmalarını hızlandırarak Hicaz Demiryolu için bağış toplamaya başlamıştır. Ataullah Efendi bu yardım komisyonunun birinci toplantısında bir konuşma yaparak, iki sene önce hac görevini yerine getirmek için Mekke'ye ve oradan Medine'ye ve oradan da Şam'a gittiğini, bu sırada inşa edilen demiryolunun güzergâhını görmüş olduğunu ifade etmiş, inşa olunan demiryoluyla kendilerinin kolaylıkla hac görevini eda edebileceklerini anlatmıştır. Ayrıca, bu uğurdaki yardımın Allah katında kabul edileceğini de söyleyerek halkı yardım için teşvik etmiştir.²⁰¹

Söz konusu yazıda, toplanan yardım miktarına dair bilgilere de yer verilmiştir. Buna göre, bu ilk toplantıda komisyon azasından Muhammed Salih Efendi isminde bir zat adına 100 İngiliz Lirası, Mansur Efendi adına 50 İngiliz Lirası, Muhammed Ali Efendi adına 50 İngiliz Lirası yardım yazılmış ve toplanan yardımlar 500 İngiliz Lirasına ulaşmıştır. Yardımlar toplandıkça yavaş yavaş Hariciye Nezareti vasıtasıyla yüksek komisyona takdim edileceği belirtilmiştir. Ayrıca yazıda, Ataullah Efendi için şu ifadelerle yer verilmiştir; *Ataullah Efendi, birçok faziletleri şahsında toplamış gayretli ve hamiyetli bir zat olup şimdiye kadar bulunduğu memuriyetlerin hepsinde olduğu gibi Singapur'da dahi bu suretle açıklamasına muvaffak olduğu güzel hizmetlerden dolayı takdir ve tebrike şâyândır.*²⁰² Bu ifadelerden anlaşılmaktadır ki Ataullah Efendi, sadece önceki görev yerlerinde değil, Singapur'da da başarılı işlere imza atmıştır.

²⁰⁰ Gülsoy, ss. 63, 74, 84.

²⁰¹ *İkdam*, Nr: 15945, 16 Mart 1902, s. 1.

²⁰² *İkdam*, Nr: 15945, 16 Mart 1902, s. 1.

İkdam gazetesi müteakip günlerde de Singapur'da kurulan yardım komisyonunun çalışmalarıyla ilgili haberler yapmıştır. 30 Haziran 1902 tarihli nüshasındaki bir habere göre, tüm Müslümanların halifesi tarafından yaptırılan Hamidiye Hicaz Demiryolu yardımı için Singapur'da kurulan komisyon, Osmanlı hükümeti Başkonsolosu Hacı Ahmed Ataullah Efendi'nin başkanlığında olup, üyeleri arasında oranın soylu kişileri ve önde gelen tüccarları da bulunmaktaydı. Toplanan yardımlar ise Hariciye Nezaretine gönderilmekteydi. Yazıda, komisyonun toplandığı gün Müslümanların halifesi olan Osmanlı padişahı için ve Osmanlı Devleti'nin sonsuza dek devamı için es-Seyyid Muhammed Bahaeddin Efendi tarafından Arapça bir dua yapıldığı belirtilmektedir.²⁰³ Bu da, bağışların hilafet ve din temelli olduğuna işaret eder.

İkdam, edilen dualara yaptığı vurgunun yanı sıra, komisyonun toplandığı gün, orada bulunan kişilerin isimlerini de vermiştir. Es-Seyyid Muhammed Bahaeddin Efendi, Marikar Sayibo, Ahmed Angoya, es-Seyyid Ahmed b. Hasan el-Kâfi, es-Seyyid Hasan el-Bahri, eş-Şeyh Ali Haydar ve Saybo İsmail, Dübâşi Tampi isimli kişiler seçilerek bir yardım defteri açılmıştır. Fatiha okunmasını müteakip ise orada bulunanlardan kırk yedi kişinin isimleri ve yapacakları yardımın miktarı kayda alınmış ve listelenmiştir. Buna göre o gün toplanan yardım miktarı yaklaşık 100 İngiliz altını olup, hemen deftere kaydedilmiştir. Singapur Müslümanlarının büyük ilgi gösterdiği bu yardım komisyonunda toplanan bağışların listesi gazetede aşağıdaki şekilde yayınlanmıştır:

Başlıca yardım toplayan kişilerden el-Kâfi Efendi'nin başkanlığında toplanan para (kuruş olarak) :

2030-Es-Seyyid Ahmed Abdurrahman el-Kâfi

2000-Es-Seyyid Hasan Abdurrahman el-Kâfi

660- Muhammed Ataullah

500-es-Seyyid Tahir b. Yahya

500 Es-Seyyid Ahmed b. Yahya

500 Eş-Şeyh Ali b. Haydar Efendi

100 sterlinlik altını azadan es-Seyyid Muhammed Bahaeddin ed-Dımışki Efendi kanalıyla;

1160- Es-Seyyid Muhammed Bahaeddin Şâmi

660-Şeyh Muhammed ed-Dımışki

1350-Şine Tenbi

800- Seyyid Ömer Sabidar

800-Abdüsettar Sabidâr

600-Serjen Abdülvahid Lepolis

Ve saire olarak toplam 100 sterlin altını.

²⁰³ *İkdam*, Nr: 16125, 30 Haziran 1902, ss. 1-2.

İkdam, söz konusu haberinde, toplanan bu yardımın beklenenden çok daha yüksek bir rakamda olduğunu belirtmiştir. Çünkü gazeteye göre Singapur, üç yüz elli bin beş yüz kadar nüfusa sahip olup, kırk beş, elli bin Müslümanın yaşadığı küçük bir memleketti. Bu Müslümanların ise yüzde sekseni çiftçi, bahçıvan, arabacı vs. olup, yüzde on beşi orta halli ve sadece yüzde beşi zengindi. Bu zenginler de büyük servet sahibi kişiler değildi ve özetle bütün Müslümanlar içinde zengin sayılabilecek sadece yedi kişi vardı. Durum böyle olmasına rağmen Ataullah Efendi'nin gayretleri sonucunda iki aylık bir zaman zarfında toplam sayısı otuz, kırkı bile bile bulmayan yardımseverlerden 400 liraya yakın bir meblağın toplanması büyük bir başarı idi ve bu başarı Singapur halkınca da takdir edilmekteydi. Gazeteye göre, yardımlar bu miktarla da sınırlı kalmayacak, isimlerini yazdırıp henüz para vermemiş olanların yapacakları katkıyla daha da artacaktı. İsimlerini yardım listesine yazdıran kişiler muhtemelen pirinç mahsulünü kaldırdıktan, kahvelerini topladıktan ve sattıktan sonra bağışta bulunacaklardı. Kısaca, *İkdam*'a göre, Singapur'daki Müslümanlar, çok zengin kişiler olmamalarına rağmen, o güne kadar hiçbir yardım kurumuna yapmadıkları kadar büyük bağışlar yapmışlardı ve bunda Konsolos Ataullah Efendi'nin gayretlerinin çok önemli bir payı vardı.²⁰⁴

İkdam, yardım kampanyasına dair başka ayrıntılar ve bilgiler de sunmuştur. Örneğin, 14 Nisan 1902 tarihli nüshasında, Osmanlı Devleti padişahı ve aynı zamanda bütün dünya Müslümanlarının halifesi olan Sultan İkinci Abdülhamid tarafından yaptırılan Hamidiye Hicaz Demiryolu hattının inşası gibi büyük bir işin çok kısa sürede önemli bir aşama kaydettiğini, bunun da Hindistan ve Singapur Müslümanlarınca fevkalade bir övünç vesilesi olarak görüldüğünü yazmıştır. Hatta bu mesele, manevi bir onur meselesi olarak görüldüğünden, bütün Singapur ve Hind Müslüman halkı, yardım konusunda birbirleriyle adeta yarışmaktaydılar. Bunlardan Singapur'un Müslüman halkı, her daim Osmanlı Devleti'nin yanında olduklarını bildirmişler, projeyle yakından ilgilenmişler; hatta Osmanlı hükümetinden Hicaz Demiryolu hattının güzergâhını gösteren renkli bir haritanın kendilerine gönderilmesini istemişlerdir.²⁰⁵

Singapur'da Hicaz Demiryoluna kaynak sağlamak için yürütülen yardım kampanyası, diğer bazı bölgelerdeki Müslümanları da harekete geçirmiştir. Bu bağlamda, Hindçini dâhilinde bulunan Neban beldesindeki Müslümanların

²⁰⁴ *İkdam*, Nr: 16125, 30 Haziran 1902, ss. 1-2.

²⁰⁵ *İkdam*, Nr: 15979, 14 Nisan 1902, s. 1.

yardımları önemlidir. Bu konuda, *İkdam* gazetesine, Kasım Hasan Ali imzasıyla gönderilen bir mektupta önemli bazı bilgiler sunulmuştur. Bu mektubu yayınlayan gazetenin 16 Nisan 1902 tarihli nüshasına göre, Hindçini kıtasındaki Neban beldesinde bulunan Müslümanlar, Singapur'da Hicaz Demiryolu adına iane toplandığını haber almaları üzerine hemen bir iane komisyonu teşkiline girişmişlerdir. Komisyonun başına ise Mehmed Âlim Efendi getirilmek istenmiştir. Adı geçen Mehmed Âlim Efendi 1880'lerde İstanbul'u ziyaret etmiş ve halife tarafından kendisine dördüncü rütbeden nişan takdim edilmiş biriydi. İstanbul ile bağlantısı olduğu için yardım işini organize etme işinde de başarılı olacağı düşünülmektedir.²⁰⁶

Neban beldesindeki yardım komisyonundan söz eden aynı haber ve yazıda, Singapur Konsoloslğunun çalışmalarından da bahsedilmiştir. Yazıya göre, Singapur'da Osmanlı Konsoloshanesinin açılmasını takip eden beş ay gibi kısa bir zaman zarfında, konsolosluğa Hicaz Demiryolu için bağış kampanyasına destek olmak amacıyla çok sayıda Müslüman müracaat etmiştir. Başvurular ve gerekli işlemler, konsolosluğun Singapurlulara gösterdiği kolaylıklardan dolayı hemen tamamlanmıştır. Yazıya göre, işlemlerin sorunsuzca halledilip başvuranların memnun edilmeleri de Hicaz hattı için yapılan bağışları arttırıcı bir rol oynayacaktır.²⁰⁷ Aynı yazıda, Ataullah Efendi hakkında da ayrıca bir değerlendirme yapılmıştır. Buna göre, "Singapur Konsolosluk hizmetinde bulunan Ataullah Efendi, buradaki Müslümanların fevkalade muhabbet ve tevcihini kazanmış ve doğru yönlendirmeleriyle herkesi memnun etmiştir."²⁰⁸ Bunun sonucunda Singapur Müslümanlarının buradaki Osmanlı Konsoloslğu vasıtasıyla Hicaz Demiryolu projesine katkıları devam etmiştir. Belirli bir meblağa ulaşan yardımlar, Singapur Konsoloslğundan bir defterle Hariciye Nezaretine takdim olunmuştur.²⁰⁹

Singapur Müslümanlarının Hicaz Demiryolu yapımı için verdikleri destek ve yardım, *İkdam* gazetesinin yanı sıra bazı Osmanlı arşiv belgelerinde de konu edinilmiştir. Bu belgelerden biri de Ataullah Efendi'nin 27 Kasım 1902 tarihinde merkeze gönderdiği bir yazıdır. Ataullah Efendi bu yazısında, Singapur halkının

²⁰⁶ *İkdam*, Nr: 15983, 16 Nisan 1902, s. 2.

²⁰⁷ *İkdam*, Nr: 15983, 16 Nisan 1902, s. 2.

²⁰⁸ *İkdam*, Nr: 15983, 16 Nisan 1902, s. 2.

²⁰⁹ *İkdam*, Nr: 16101, 6 Haziran 1902, s. 2.

Hamidiye Hicaz Demiryolu için yaptığı yardımların toplam 687 sterlin altını olduğunu belirtmiş ve yardımların devam edeceğine dair inancını dile getirmiştir.²¹⁰

Hamidiye Hicaz Demiryolu İdare-i Maliye Nazırı tarafından Hariciye Nezaretine gönderilen 22 Şubat 1904 tarihli bir yazıda ise, Hamidiye Hicaz Demiryolu inşaat harcamaları için Singapur ve Sibiryâ'da bulunan Müslüman halk tarafından yardım olarak verilen bağışların 7 Ocak 1903 ve 24 Mart 1903 tarihlerinde, iki parça yazıyla yardım komisyonuna gönderilmiş olduğu bildirilmiştir. Gönderilen paralar bu komisyonca kayıt altına alınarak karşılığında makbuz evrakı düzenlenmiştir.²¹¹

Hicaz Demiryolu yapımına maddi destek veren Müslümanlar için Osmanlı hükümeti tarafından altın ve gümüşten yapılmış Hicaz Demiryolu Madalyası verilmiştir. Yapılan yardımlar karşılığında verilen bu madalyaların bağışların artmasında etkili olabileceği düşünülmüştür. Bir sembol olarak değerlendirilen bu madalyalara ek olarak yardımda bulunanların yaptıkları bağış miktarını gösteren berat da verilmiştir.²¹²

Osmanlı arşiv belgelerinden, Yıldız Sarayı Hümâyunu Başkitabet Dairesinden çıkan 27 Eylül 1902 tarihli bir yazıda ise Singapur'da madalya verilen kişiler belirtilmiştir. Buna göre, Hamidiye Hicaz Demiryolu inşaat masrafları için nakit para yardımında bulunan Singapur'da Kalküta Emiri Dacca bin Muhammed Emir'e altın ve diğer kişilere Hicaz Nikel Madalyası verilmiştir. İstinaf Mahkemesi Kısmi Reisi Arif Bey ile Divan-ı Mutasarrıf Sâbıkı Mustafa Paşa ve Bahriye Mühimme Müdürü Hafız İsmail, Süvari Mülazim-i Sanisi Vasıf Necdet Efendiler, İvaz Bey el-Hûzi ile Tercüman Ahmed, Liman Dairesi Muhasebe Kalemi Hülefâsından Rauf Beylere ve Saray-ı Hümayundan Mahrec Bezmi adlı kişilere ise Nikel Hicaz Demiryolu Madalyası takdim edilmiştir.²¹³ Madalyalarının verildiği bu isimler Osmanlı basınına da yansımış, *İkdam* gazetesinin 2 Ekim 1902 tarihli nüshasında haber olmuştur.²¹⁴

Osmanlı Devleti Bombay Başkonsolosu Emin Bey'in 3 Şubat 1906 tarihinde Londra Sefaretine gönderdiği yazısında, sahiplerine verilmek üzere gönderilmiş olan

²¹⁰ BOA, HR. TH, 299/1, 22 Şubat 1904.

²¹¹ BOA, HR. TH, 299/1, 22 Şubat 1904.

²¹² Hülâgü, s. 37.

²¹³ BOA, İ.TAL, 286/62, 26 C 1320 (30 Eylül 1902).

²¹⁴ *İkdam*, Nr: 16335, 2 Ekim 1902, s. 1.

madalyalardan yirmi bir adedinin Singapur'a ait olduğu anlaşılmaktadır.²¹⁵ Basın ve arşiv belgelerine yansıyan bu madalyaların türlü zahmetlerle ulaştırılmaya çalışılmasından, Osmanlı'nın Singapur ve çevresindeki Müslüman halkla sıcak ilişkiler kurarak bunu devam ettirmek istediği söylenebilir.

Singapurluların Osmanlı Devleti ile bağ kurmasına vesile olan bir diğer konu, hac idi. Singapur Konsoloslğunun bu konuyla ilgili çalışmaları da son derece mühimdir. Bu konuda ayrıntılara geçmeden önce Güneydoğu Asya hacıları ve Osmanlı Devleti'nin bu hacılar için yaptığı çalışmalara değinilecektir.

2.3.1.4. Singapur Hacıları ve Pasaport Vize İşlemleri

19. Yüzyıl ortalarından itibaren hac ibadeti için her yıl çok sayıda Müslüman Mekke ve Medine'ye gelmekteydi. Güneydoğu Asya'dan gelen bu hacı adaylarının sayısı, ulaşım ve haberleşmedeki gelişmeler sonucu artarak devam etmiştir.²¹⁶ Singapur Güneydoğu Asya'dan gelen bu hacılar için önemli bir merkez konumunda idi. Özellikle Hollanda'nın sömürge idaresi altında bulunan Endonezya'da hac görevini yapmak isteyen Müslümanlara getirilen kısıtlamalar sonucu buradaki Müslümanlar Singapur'a yönelmiştir. Bu baskıcı tutumlar nedeniyle Singapur'a gelen Endonezyalıların bir kısmı hac için gittikleri Mekke'den dönüşlerinde yine burada kalmaktaydı. Bütün bu gelişmeler Singapur'u hac için bir üs haline getirmiştir.²¹⁷ Ayrıca, Malaka Boğazının en önemli ticaret yeri olan Singapur, Sumatra ve Cava Adalarında yaşayan Müslüman halktan hac görevini yerine getirmek isteyenlerin mecburi uğrak yeri, en işlek ve tek liman olması nedeniyle de bir merkez idi.²¹⁸

Güneydoğu Asya ve bütün dünyadan hac mevsiminde gelen hacı adayları birbirleriyle iletişim kurup yakınlaşma fırsatı buluyor, bu süre içerisinde birbirleri hakkında bilgi sahibi oluyorlardı. Bu durum Osmanlı Devleti ile diğer Müslümanlar arasında güçlü bağlar oluşmasına zemin hazırlamaktaydı. Bu bağlamda hac Osmanlı Devleti için önemli bir unsurdu. Sultan İkinci Abdülhamid hac için dünyanın çeşitli yerlerinden gelen Müslümanların halifeye olan bağlılıklarını arttırmak için gerekli yerlere her konuda hacılara yardımcı olunması ve adaletli davranılması talimatlarını

²¹⁵ BOA, HR. SFR.3, 565/51, 22 Şubat 1906.

²¹⁶ İsmail Hakkı Göksoy, "İslah", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 19, 1999, s. 167.

²¹⁷ Göksoy, Çağdaş İslam..., s. 202.

²¹⁸ BOA, HR. TH, 155/84, 29 Nisan 1895.

vermiştir. Nitekim Hicaz Valisi, Uzakdoğu ve Çin gibi yerlerden gelenlerin halifeye sevgi ve sadakatlerinin arttırılmaya çalışıldığını ve bunun gelen hacıların sayısının artmasında önemli rol oynadığını vurgulamıştır. İkinci Abdülhamid'in bütün Müslümanlarla ilişkilerini kuvvetlendirip bunu Avrupa'ya karşı kullanmasından korkan batılı güçler ise buna engel olmak istemişlerdir. Özellikle sömürge alanlarında büyük Müslüman kitleye sahip İngiltere ve diğer Avrupalı devletler Osmanlı halifesi aleyhinde propaganda yaparak hac faaliyetlerini kendi lehine çevirme gayretleri içerisinde girmişler, Mekke, Medine ve Cidde arasındaki yolda hacıların çöl Arapları tarafından saldırılara uğramasını önemli bir koz haline getirmişlerdir. Bu durum karşısında tedbirler alan İkinci Abdülhamid bölge güvenliğinden sorumlu memurlara hediyeler takdim etmiş, bölge ileri gelenlerini İstanbul'a davet ederek gerekli alakayı göstermiş ve bu saldırıların önüne geçilmesini istemiştir.²¹⁹

Hacı adayları üzerinden yıkıcı faaliyetlerine devam eden İngilizler yoksul Hintli Müslüman ve dilencilere Hicaz'a gitmeleri için yönlendirmelerde bulunarak, İslam dünyasına karşı Osmanlı topraklarında olumsuz bir görüntü sergilenmesini amaçlamıştır. Avrupalı devletler hac ibadetinin Müslümanların birbirlerine kenetlenerek aralarındaki dayanışmayı arttıracak ve Padişah İkinci Abdülhamid'in İslamcı siyasetinde başarı elde edebileceği düşüncesiyle bu tür yıkıcı faaliyetlere girmişlerdir. Batılı devletlerin bu bağlamada kullandıkları propaganda araçlarından biri de salgın hastalıklar olmuştur. 19. Yüzyılda kıtalararası bir salgın halini alan kolera, özellikle hac mevsimlerinde artış göstermiştir. Hac ibadeti için kutsal topraklara gelen kalabalık hacı adayları bulaşıcı hastalıkları ve mikropları da beraberlerinde Hicaz'a getirmişlerdir. Batılı devletler hac zamanında çoğalan kolera salgınlarını bahane ederek sözde insani gerekçelerle buraya müdahale etmek istemişlerdir.²²⁰ Osmanlı Devleti, sömürge sahibi batılı devletlerin müdahale ve şikâyetlerine yer vermemek adına bulaşıcı hastalıkları önlemek için bazı tedbirler almıştır. Bu tedbirlerden biri, Hicaz'da karantina merkezleri kurmaktır. Yapılan bu düzenlemelerle hacıların gidiş ve dönüşlerinde bir süre bu merkezlerde beklemeleri uygulaması başlatılmıştır.²²¹

²¹⁹ Eraslan s. 209-211.

²²⁰ Mehmed Şakir Bey, **Halife II. Abdülhamid'in Hac Siyaseti: Dr. M. Şakir Bey'in Hicaz Hatıraları**, (Haz: Güliden Sarıyıldız-Ayşe Kavak), Timaş Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 11-12

²²¹ Eraslan, s. 271.

Osmanlı arşiv kayıtlarında hacıların sağlık kontrolünü amaçlayan bu karantina merkezleriyle ilgili uygulamalara dair bazı bilgilere rastlanmaktadır. Bu belgelerden biri olan, Sadrazamlık Makamının 1 Nisan 1894 tarihinde Hariciye Nezaretine gönderdiği bir yazıda, Hicaz Vilayetinden, Singapur ve Cava'dan gelen hacıların miktarı ne olursa olsun Kamaran karantinasına uğramaya mecbur tutulmaları gerektiğinin bildirildiği belirtilmiştir. Aynı yazıda, her sene sayısı on bini bulan hacıların bir kısmının İngiliz Devlet Kumpanyasıyla ve Felemenk vapurlarıyla, Kamaran karantinasına uğramadan bir diğer karantina merkezi olan Ebu Said'e getirildiği; oysa hacıların burada toplanmalarının hastalıkların yayılmasına neden olabileceği belirtilmiştir. Bu yüzden de Singapur ve Cava hacılarının mutlaka Kamaran'a uğramaları gerektiği ifade edilmiştir.²²²

İkdam gazetesinin verdiği bilgilere göre hacıların karantina merkezlerine uğraması uygulamasına devam edilmiş ve hacılar bu merkezlerden oldukça memnun kalmıştır. Konuyla ilgili olarak *İkdam*, 14 Şubat 1899 tarihli nüshasında, Singapur'dan Kamaran'a sekiz yüz elli beş Cava hacısının geldiğini ve hem bu hacıların hem de Basra'dan gelenlerin karantina sürelerini tamamladıklarını ve bu sürede karantinada gördükleri refah ve rahattan dolayı halifeye duacı olduklarını ve oradan da Cidde'ye hareket ettiklerini belirtmiştir.²²³ Bütün bunlar göstermektedir ki, Osmanlı'yı siyasi baskı altına almanın yollarını aramakta olan sömürgeci devletler Hicaz'daki sağlık koşullarını ve esasen dışarıdan Hicaz'a getirilen bulaşıcı hastalıkları birer koz olarak kullanmaya çalışmışlardır. Osmanlı hükümeti ise buna karşılık olarak özellikle sömürge bölgelerinden gelen hacıların hastalıktan uzak tutulması ve bu sömürgeleri yöneten devletlerin şikâyetlerine mahal bırakılmaması adına faaliyetlerde bulunmuştur.

Osmanlı Devleti ayrıca hacıların yol ücreti konusunda da bazı düzenlemeler yapmış, onlardan fahiş ücret alınmasının önüne geçmeye çalışmıştır. Çünkü hacılardan gemi nakliyatı ve deveyle taşıma ücreti olarak normalin üzerinde para alınması Hollanda ve diğer devletlerin şikâyetlerine neden olmaktaydı. Osmanlı Devleti'nin sömürgelerde bulunan Müslümanlarla yoğun ilişkiler içerisine girmesi Hollandalıları rahatsız etmekteydi. Bu nedenle Hollanda hac zamanında bölge hacılarının sıkıntılarını gidermek bahanesiyle Osmanlı Devleti üzerinde baskı kurmaya çalışmıştır. Bu bağlamda bölgedeki bazı kişilerce hacılardan fazla ücret

²²² BOA, HR. TH, 140/23, 11 Nisan 1894.

²²³ *İkdam*, Nr: 1654, 14 Şubat 1899, s. 2.

almasından ve hacıların maddi açıdan mağdur edilmesinden Osmanlı hükümetini sorumlu tutmuştur.²²⁴ Osmanlı hükümeti bu konuya gerekli hassasiyeti göstererek, özellikle batılı devletlerin sömürgelerden gelen hacılardan fazla ücret alınmamasına gayret etmiş, çok yoksul olanların ise memleketlerine gidebilmesi için devlet tarafından yardım edilmesi konusunda Hicaz Valisine talimat vermiştir.²²⁵

Diğer taraftan İngilizler de sömürgelerindeki Müslümanları bahane ederek harekete geçmiş, fiyatlandırma konusunda bir çözüm bulunmasını istemiştir. Konuyla ilgili İngiliz Sefaretinden Hariciye Nezaretine 2 Haziran 1896 da gelen yazıya göre; İngiltere tebaasından olup, Cidde'den Singapur'a dönmek isteyen Male hacılarının, Mekke'de kendilerinden istenen yüksek miktardaki vapur ücretini ödemekte zorlandıkları duyulmuştur. Yazıya göre olayın incelenmesi sonucunda, hacı rehberleri tarafından alınan vergi dışında, hacılardan bir de Mekke'de zorla 28 dolar vapur ücreti alındığı ve bunun yalnız 16 dolarının hacıların taşıma ücreti için ödenip, geri kalanının rehberlerle koruyucuları tarafından bölüşüldüğü anlaşılmıştır. Yazıya göre, İngiliz Sefareti, bu durumun son bulması ve hacıların serbestçe hareket etmelerinin sağlaması için Osmanlı hükümetinden gerekli tedbirlerin alınmasını istemiştir.²²⁶

Ayrıca yazıda, konuyla ilgili olarak, özellikle hacı rehberlerinden Yusuf Kata adlı kişinin usule aykırı hareket ettiği belirtilmiştir. Yazıda, Yusuf Kata ve diğer bütün rehberlerin hacılardan vapur ücreti olarak 16 dolar dışında para almalarına müsaade edilmemesi için durumun telgrafla Hicaz'a bildirilmesi gereği vurgulanmış; hacılardan fazla dolar alan Yusuf Kata'nın gerek vapur ücretleri hususunda gerekse diğer hususlardaki işlerden el çektirilerek simsarlıktan alınması ve hacıları serbest bırakması istenilmiştir. Konuyla ilgili olarak Hariciye Nazırı tarafından 11 Haziran 1896 tarihinde Sadarete yazılan yazıda, İngiltere Sefaretinden alınan bu yazının tercümesi takdim kılınmış ve padişahın emrine göre gerekenin yapılacağı ve ona göre hareket edileceği; böylece, hacıları zor duruma düşüren bu durumun önleneyeceği ifade edilmiştir.²²⁷

Güneydoğu Asya Müslümanlarının benzer problemleri Singapur'da da yaşadıkları görülmektedir. *İkdam* gazetesinin 6 Ocak 1898 tarihli nüshasında yer alan, Singapur'dan "el-Müeyyed" gazetesine gönderilen bir mektupta, hacıların

²²⁴ Eraslan, s. 351.

²²⁵ Eraslan, ss. 270-273.

²²⁶ BOA, BEO, 795/59597, 5 M 1314 (16 Haziran 1896).

²²⁷ BOA, BEO, 795/59597, 5 M 1314 (16 Haziran 1896).

yaşadıkları problemler ayrıntılı bir biçimde sunulmuştur. Buna göre, “hacca gitmek isteyenlere Hükümet tarafından çeşitli müşkülât gösterildiğinden, bunların yarısı Singapur’dan memleketlerine üzüntülü olarak geri dönmüşlerdir. Hatta bunları yoldan men için bütün vapur kumpanyalarına her türlü zorluk çıkartılmak ve nakliye ücretlerini arttırmak için baskıcı emirler verilmiştir. Şimdiye kadar Singapur’dan Cidde’ye kadar bir kişinin nakliye ücreti 18-21 rupi (Hindistan, Sri Lanka, Nepal ve Maldiv Adaları’nın para birimi) iken bugün 110 rupiye çıkartılmıştır. Bu hususta Hollandalılar da İngilizlere iltihak etmişlerdir.” Yazıda nakliye ücretindeki artıştan dolayı, Cemaat-i Müslim’inin Singapur’a yakın olan Saygon ve Siyam’da, Manila (Filipin adaları) iskelelerinden hacıların nakli için bir vapur şirketi kurmayı düşündükleri de belirtilmiştir.²²⁸ Bu gibi haberler göstermektedir ki Güneydoğu Asya’daki halktan Singapur üzerinden hacca gitmek isteyenler, bu gibi problemler karşısında Osmanlı hükümetinden kendilerinin haklarının korunmasını istemektedirler.

Konuyla ilgili Osmanlı arşiv belgelerinden, Mekke’den 6 Mayıs 1899 tarihinde İstanbul’a gönderilen bir yazı da, aralarında anlaşılan Hold Kumpanyası mensupları ile Singapur simsarlarının Cava hacılarını fahiş fiyatla memleketlerine götördükleri bildirilmiştir. Yazıya göre, Hold Kumpanyası şimdiye kadar Cidde’de Cava hacılarından 20-30 riyal kadar dönüş ücreti almaktayken, buradaki ve Singapur’daki simsar denen komisyoncularla iş birliği yaparak, Singapur’a gidiş ve dönüş biletlerinin fiyatını 110 riyal olarak açıklamıştır.²²⁹ Bu tür sorunlardan dolayı, Singapur ve çevresinden bazı İngiliz vatandaşlarının, hacca giden hacıların Cidde’ye vardıklarında bazı bürokratik engellerle karşılaştıklarını, Singapur’dan gelen İngiliz tebaası bu hacıların Mekke’den Cidde’ye gitmek konusunda ise kendilerine Cidde Vilayetince zorluk çıkarıldığını belirttikleri ifade edilmiş ve Osmanlı hükümetinden bu gibi aksaklıkların bir an önce giderilmesi istenmiştir.²³⁰

Singapur ve Hintli Müslümanlardan hac ibadetlerini yerine getirmek için geldikleri kutsal topraklarda yol ücreti olarak abartılı rakamların istenmesi İngiltere gibi Müslüman sömürgeleri bulunan batılı devletlerin müdahalelerini devam ettirmelerine yol açmıştır. Singapur ve Hind hacılarının Medine’de kiraladıkları deve ücretlerinin de fazla olduğu ve bu ücretin aşağı çekilmesi hususunda İngiltere

²²⁸ *İkdam*, Nr: 1615, 6 Kanun-ı Sani 1899 (6 Ocak 1899), s. 1.

²²⁹ BOA, Y.PRK. UM, 45/103, 25 Z 1316 (6 Mayıs 1899).

²³⁰ BOA, Y.PRK. BŞK, 59/40, 24 Z 1316 (5 Mayıs 1899).

Sefaretinden 30 Mayıs 1896 tarihiyle bir muhtıra gelmiştir. Muhtıraya göre, Cidde İngiltere Konsolosu, Singapur ve Hind hacılarının Medine-i Münevvereye gidişleri ve oradan dönüşlerinde kiraladıkları develerin her biri için kendilerinden 25 mecrediye gibi fahiş bir ücret alınmış olduğu gerekçesiyle bu durumu şikâyetle Hicaz Vilayeti Valisine bildirmiş ve hacıların maruz kaldığı bu mağduriyetin giderilmesini istemiştir. Belgede, bu şikâyetten bir sonuç alınamadığı belirtilerek bir önceki sene Osmanlı hükümetinin emriyle deve ücreti 20 mecrediyeye indirilmiş olduğu halde şimdi alınan 25 mecrediyenin çok yüksek bir ücret olduğu dile getirilmiştir. Muhtıraya göre, deve ücretinin yarısı devecilere verilip, kalanı da bazı kişiler tarafından kendi aralarında paylaşılmaktaydı. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin bu yolsuzlukların devam etmesine izin vermeyeceğinin de altını çizen İngiltere Sefareti, adı geçen hacılardan haksız olarak alınan paranın kendilerine iade edilmesini istemiştir. Ayrıca, bu hacılar dışında Medine-i Münevvereye gitmek üzere hareket edecek ikinci bir hac kafilesi olduğunu belirterek, bu hacılar hakkında iyi muamele edilmesi hususlarının telgrafla Hicaz Vilayetine yazı ile bildirilmesini talep etmiştir.²³¹

Konuyla ilgili olarak Hariciye Nazırı Tevfik Bey tarafından 1 Haziran 1896'da Sadarete yazılan yazıda; İngiltere Sefaretinin yukarıdaki taleplerini içeren yazısıyla ilgili konunun anlaşılması için gerekenin yapılmasına dair bilgiye rastlanılmaktadır. Yine konuyla alakalı Hariciye Nezareti tarafından 3 Haziran 1896 da Hicaz Vilayetine bir telgrafname gönderilmiştir. Bu telgrafnamede, deve ücretinin geçen sene 20 mecrediyeye düşürüldüğü halde bu sene Singapur ve Hind hacılarından 25 mecrediye alınmasıyla ilgili durum ele alınarak, söz konusu olan bu fazla ücretin sahiplerine verileceği ve ikinci hac kafilesine hakkında İngiltere Sefaretinden istenilen şekilde muamele edileceği ifade edilmiştir. Ayrıca, hacıların bu gibi mağduriyetler yaşamasına müsaade edilmemesi adına ücretler hakkındaki karara uyulacak şekilde davranılması ve şikâyetle mahal bırakılmaması için gerekenin yapılması konusunda talimatlar verilerek bu konudaki gelişmelerle ilgili bilgi ve haber verilmesi istenmiştir.²³²

Bunun üzerine Hicaz'dan konuyla ilgili bir açıklama gelmiştir. Hicaz Valisi Râtib Bey 7 Haziran 1896'da Hariciye Nezaretine cevaben gönderdiği yazıda, Medine-i Münevvere'ye giden ikinci bir hac kafilesinden alınacak deve ücretinin belirlenmesi konusunda çalışmalar yapıldığını ifade etmiştir. Bu yazıya göre,

²³¹ BOA, BEO, 790/59187, 21 Z 1313 (3 Haziran 1896).

²³² BOA, BEO, 790/59187, 21 Z 1313 (3 Haziran 1896).

oluşturulan komisyon tarafından hac kafilelerinin ödeyeceği ücret hacıların para durumlarına göre orta bir seviyede belirlenmiş, bu sırada teftiş heyeti de hazır bulunmuştur. Hicaz valisi, bu şekilde bir fiyat belirleme işi yapıldığından, fazla para alınmasının mümkün olamayacağını belirterek, bundan dolayı bu konuda şikâyet gerektiren bir sebep bulunmadığını belirtmiştir.²³³ Bütün bu yazışmalar, Singapur ve çevresinde hacla ilgili yoğun bir trafik olduğunu, buradan Mekke ve Medine'ye transfer ücretleri konusunda bazı sorunlar yaşandığını, İngiliz yetkililerin bu konuda Osmanlı Devleti'nden gerekli önlemleri almasını istediğini gösterir. Osmanlı Devleti'nin, belgelere yansıdığı kadarıyla, bazı adımlar attığı, örneğin deve nakliye ücretini aşağıya çekmek girişiminde bulunduğunu ancak bu tür adımlara rağmen hac konusunda tam bir kontrol otorite ve düzeni sağlamaktan uzak olduğu söylenebilir.

Osmanlı hükümeti, hacıların maddi anlamdaki bu sıkıntılarını tamamen ortadan kaldırmak adına gerekli araştırmaların yapılması noktasında ilgili vilayetlere hassas davranılması konusunda emirler vermeye devam etmiştir. Hac mevsiminde Mekke'de Güneydoğu Asya ve diğer ülkelerden gelen hacılardan fazla deve ücreti alınmasından mütevellit bu şikâyetler karşısında Mekke İmaretı ve Hicaz Vilayetlerine ferman çıkarılarak bunun önlenmesi istenmiştir. Bununla ilgili Osmanlı arşiv vesikalarında, Hicaz valisinin 1 Ekim 1906 tarihli bir bildirisi yer almaktadır. Bildiride, konu ayrıntılı olarak anlatılmakta ve yasalara kesinlikle aykırı davranılmaması istenmektedir. Ayrıca Osmanlı Sadrazamı da 14 Ekim 1906 tarihli yazısında konuya dikkat edilmesi ve yasalara uyulması gerektiğini hatırlatmıştır.²³⁴

Osmanlı hükümetinin Singapur ve diğer yabancı memleketlerden gelen hacılarınla ilgili yaptığı düzenlemeler arasında pasaport vize işlemleri ve bunların harç ücretleriyle ilgili yaptırımlar da bulunmaktadır. Bu bağlamda Singapur üzerinden hacca gelecek olan Güneydoğu Asya Müslümanlarının Osmanlı Singapur Konsolosluğu tarafından tabi tutuldukları bazı muameleler olmuştur. Bunlardan en önemlisi hacı adaylarının pasaport ve vize işlemlerinin Singapur Konsolosluğu tarafından yapılması idi. Konsolosluğun bu konudaki çalışma sürecine Ataullah Efendi'nin merkeze gönderdiği raporlardan ulaşmak mümkündür.

Bunlardan biri, Ataullah Efendi'nin 28 Kasım 1901 tarihli raporudur. Ataullah Efendi'nin bu raporunda aktardığı üzere, Singapur'da hac pasaport işlemleriyle konsolosluğun hasılatının artırılması ve konsolosluk kirasının

²³³ BOA, BEO, 791/59307, 27 Z 1313 (9 Haziran 1896).

²³⁴ BOA, HR. TH, 339/93, 9 Ekim 1906.

zamanında ödenmesi amaçlanmıştır. Hacıların pasaport işlemleri sırasında alınacak harçların maddi bir gelir sağlayacağı düşünülmüştür. Bu bağlamda resmi açılıştan hemen sonra gerekli eksiklikler tamamlanmış, fakat buna rağmen hiç kimse vize ve pasaport talebinde bulunmamıştır. Bunun üzerine bir çözüm yolu olarak hacıların şeyhleri olan zatlari konsoloshaneye çağırarak bilgilendirme yapmak ve pasaportlarının pasavan (Sınır boylarında yaşayanlara kısa süreler için sınırı geçebilmelerini sağlamak üzere resmi makamlarca verilen izin belgesidir. Bazı belgelerde geçit tezkeresi olarak geçer) uygulamasını icra etmek, pasaportları olmayanlara da pasavan verileceğini söylemek için bir ilanname hazırlanması çalışmalarına başlanmıştır. Bu çalışmaları hızlandıran Ataullah Efendi, hazırlanan ilanati Singapur'un Dâhiliye Nezaretinden müsaade aldıktan sonra resmen gazetelerde yayımlatmıştır. Singapur'da yayınlanan *Times* gazetesinde yer alan bu ilanlar aşağıdaki gibi düzenlenmiştir:

İLGİLİLERE DUYURU

*Robinson Yolu 94 numarada bulunan
Türk Konsolosluğu;*

GENEL BİLGİLENDİRME İÇİN AŞAĞIDAKİLERİ SAYGIYLA BİLDİRİR:

Singapur'da ikamet eden veya Boğazlar Bölgesi'nde ticaret yapan tüm Osmanlı vatandaşlarının; kendilerinin ve ailelerinin adlarını Konsolosluktaki sicile yazdırmak için Türk Konsolosluğu'nu ziyaret etmesi talep edilmektedir. Hamidiye geçişleri pasaportuna sahip tüm Osmanlı vatandaşları eğer Singapur'da oturuyorsalar Mübadele Sertifikalarını derhal yenilemelidirler. Kendilerine nizami Konsolosluk sertifikası temin etmeden önce sözleşmeli evlilik yapmış, Konsoloslukta bu amaçla tedarik edilen sicile adlarını kaydettirmeyi ve ayrıca gerektiği şekilde altı aylık bir süre içinde çocuklarının doğumunu bildirmeyi ihmal etmiş Singapur sakini olan tüm Osmanlı vatandaşları, bir poundluk (Türk parası) ve dokuz dolara denk gelen bir cezaya tabi tutulacaktır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Konsolosluk Yönetmeliği'ne uyum sağlamayı ihmal eden tüm Osmanlı vatandaşları, kendilerini Osmanlı Kanununun dayattığı ceza ödemelerine mükellef duruma getirmektedirler.

AHMED ATAULLAH, Singapur Türk Başkonsolosu. 20 Kasım 1901.

TÜRK KONSOLOSLUĞU

Osmanlı İmparatorluğu'nu ziyaret eden Singapurlu yabancılar gibi İngiliz vatandaşlarının da Osmanlı İmparatorluğu topraklarında gezebilmesi için kendi hükümetlerinden veya konsolosluklarından, Robinson Yolu 94 numarada bulunan Türk Konsolosluğu'nda uygun bir şekilde onaylatılmış pasaportlarını temin etmeleri gerekmektedir. Pasaportlar zaruridir ve Türk Konsolosluğu'ndan temin edilebilmektedir. Mekke'ye giden hacıların kendi hükümetlerinden veya konsolosluklarından pasaportları veya geçiş izinleri varsa, bu pasaportlar Türk Konsolosluğu'nda onaylatılmalıdır.

Singapur Konsolosluğu tarafından yapılan bu ilanlarda, pasaportların konsolosluktan alınması gerektiği belirtilerek, bunun dışında hareket edenlerin cezaya tabi tutulacakları belirtilmiştir. Ataullah Efendi'nin yukarıda bahsi geçen ve merkeze gönderdiği raporuna göre, konsolosluk bu ilanlar sayesinde on sekiz Osmanlı vatandaşının isimlerini kaydetmiş, yine Osmanlı vatandaşı yirmi sekiz kadar şahsa Hicaz için pasavan vermiştir. Bundan sonra Hollanda vatandaşı on iki hacıya ve Fransa vatandaşı on sekiz kişiye pasaport ve vize işlemi yapmıştır. Ayrıca buradaki yüksek rütbeliler, emirler, beyler ve hâkimlerin idaresindeki halktan Hicaz'a giden iki yüz elli kişiye de pasaport vermiştir.²³⁶

Ataullah Efendi, konsolosluk çalışmaları çerçevesinde verdiği başka bir ilanda nakliyat işletmelerine dair bir duyuruda bulunmuştur. Buna göre, Singapur'dan çıkan ve Osmanlı İmparatorluğu'nun herhangi bir limanına yük teslimi yapacak olan tüm buharlı vapurların ve gemilerin, Osmanlı Devleti kanunlarına göre, konsolosluğa ait uygun bir faturayı ve o limana sağlık ruhsatı amaçlı damgayı bulundurması gerekmektedir. İlanda, daha fazla bilgi için Konsolosluk bürosuna müracaat edilebileceği belirtilerek Robinson Yolu 94 Numarada bulunan Türk Konsolosluğunun çalışma saatlerinin 9-1 ve 2-5 arasında olduğu yazılmıştır.²³⁷

Bütün bunlara göre, Singapur Konsolosluğunun sadece bölgedeki Müslüman halkın Osmanlı Devleti'ne olan bağlılığını ve sevgisini güçlendirmekle kalmadığı, ayrıyeten ekonomik bir işleve de sahip olduğunu söyleyebiliriz. Ataullah Efendi'nin verdiği bilgilerden anlaşılmaktadır ki buradaki konsolosluk Singapur'da bulunan Osmanlı vatandaşlarını temsil etmekte ve Osmanlı Devleti ile işi olan herkesin vize ve pasaport işlerine bakmaktaydı.

Hac işlerini konsolosluk faaliyetleri dâhilinde üstlenmiş olan Ataullah Efendi'nin, buna dair bazı işlemlerin halka duyurulması bağlamında Singapur basınından yararlandığı görülmektedir. Burada yayınlanan *Times* gazetesinin Osmanlı Konsolosluğunun hac işlemlerine dair ilanlarına yer vermesi dikkate değer bir durumdur.

Dönemin basını ve belgeleri, Ataullah Efendi'nin Singapur'daki faaliyetleri yanında, onun bir devlet memuru olarak aldığı maaş, ekonomik durumu gibi bazı

²³⁵ BOA, HR. SFR.3, 508/74, 28 Kasım 1901.

²³⁶ BOA, HR. SFR.3, 508/74, 28 Kasım 1901.

²³⁷ BOA, HR. SFR.3, 508/74, 28 Kasım 1901.

konularda da önemli bilgiler sunarlar. Bu bilgiler o dönemdeki memurlara devlet tarafından yapılan ödemeler, bu konuda yaşanan sorunlar konusunda bazı ipuçları sunarlar. Örneğin, 28 Kasım 1901 tarihli raporunda Ataullah Efendi, yetkili olarak yaptığı hizmetlere, özellikle hac işlemlerine atıfta bulunmuş, ancak bu hizmetlerin karşılığında maaşını düzenli bir şekilde alamadığını ifade etmiştir. Raporunda, yukarıda bahsi geçen gazete ilanlarında belirttiği çalışmalarını tamamen düzen ve kanuna uyarak yaptığını, bu ve benzeri hareketlerden padişahı haberdar ettiğini, buna karşın maaşının düzenli olarak alamadığından söz etmiştir. “Devletimizin bildiği gibi gelirden 3000 kuruş maaş ve 1000 kuruş ev kirası ki toptan olarak 4000 kuruş kulunuza tayin buyrulmuştur. Bu meblağın her ay alınması için lazım gelecek resmi evrakın tarafıma gönderilmesini rica ederim. Gelecek senelerde güzel bir hasılat alacağımız ümid edilmektedir” ifadelerine yer veren Ataullah Efendi bu konuda zaman zaman merkeze hatırlatmalarda bulunmuştur.²³⁸ Maaşlarını düzenli alabilmek adına 14 Şubat 1902 tarihinde İstanbul’a iletmek üzere Londra Sefaretine gönderdiği bir mektubunda bu konuya tekrar değinerek, maddi sıkıntı içerisinde olduğunu belirtmiş ve bu konunun İstanbul’a hatırlatılmasını rica etmiştir.²³⁹ Diğer taraftan Singapur’daki çalışmalarına devam eden Ataullah Efendi 18 Temmuz 1902’de merkeze gönderdiği mektupta, Osmanlı Devleti’nin emirlerinden zerrece dönmeyeceğini arz etmiştir.²⁴⁰ Nitekim Singapur’daki görevini yapmakta olduğu sırada maddi problem yaşamasına karşın bu problemi konsolosluk işlerinden ayrı tutarak bölgede Osmanlı Devleti’nin gücünü gösterecek ve nüfuz alanını genişletecek faaliyetler yapmaya devam etmiş, özellikle konsoloslğun hac konusundaki çalışmalarına devam etmiştir.

Osmanlı arşiv belgelerinden bu sürecin ayrıntılarına ulaşmak mümkündür. Örneğin, Ataullah Efendi, Hariciye Nezaretine gönderdiği 17 Şubat 1902 tarihli bir yazıda, Singapur’dan hac için gelenler hakkında yapılan işlemlerden bahsetmiştir. Yazıda, Osmanlı Singapur Konsolosluğu tarafından Cidde’ye doğru giden ve son hacı kafilesini taşıyan *Santos* adlı bir İngiliz vapuruna sıhhat tezkeresi verildiğini, bölgedeki hacıların ancak dörtte birinin işlemlerinin yapılmış olduğu, buradan kazanılan geliri ve ulaştırma ile ilgili bilgilerin listesini yakın zamanda merkeze

²³⁸ BOA, HR. SFR.3, 508/74, 28 Kasım 1901.

²³⁹ BOA, HR. SFR.3, 514/36, 14 Şubat 1902.

²⁴⁰ BOA, HR. SFR.3, 521/54, 18 Temmuz 1902.

göndereceğini bildirmiştir.²⁴¹ Ataullah Efendi'nin bu raporundan anlaşıldığı üzere, Osmanlı Devleti'nin İngiliz sömürge yönetimindeki Singapur'da bulunan temsilciliği, hem hacı sevkiyatında aktif rol oynayarak bu Müslümanların Osmanlı'yla arasındaki bağı kuvvetlendirmekte hem de bu sevkiyat işlemlerinin ekonomik boyutunu ortaya koymaktadır.

Ataullah Efendi bu yazısında, Singapur hacı adaylarının Cidde'den aldıkları mektuplardaki haberler doğrultusunda Cidde'deki pasaport ücret uygulamaları hakkında bazı duyurular almış olduklarını, bu duyuruların onların kafasını karıştırdığını ifade ederek bu konunun ayrıntılarını aktarmıştır. Yazıya göre, hac görevini yerine getirmek için Singapur'dan Hicaz'a giden kişilerden, pasaportlarının olup olmasına bakılmaksızın Cidde pasaport memurluğunca yasalara aykırı bir biçimde pasavan harcı adı altında yedişer kuruş istenmektedir. Ataullah Efendi'ye göre, Cidde'deki bu muamelenin devam etmesi halinde müteakip sene Singapur'da bu işlemlerden herhangi bir gelirin elde edilmesi zorlaşacaktı ve hacılar iki yerde harç verdiklerinden Singapur Konsolosluğundan pasavan almayacaklardı. Bu yazısında, Ataullah Efendi kanunlara uygun bir işlem olarak bu konuda Süveyş pasaport memurluğunun yaptığı muameleyi örnek göstermiştir. Bu örnek gösterilen uygulamaya göre, Süveyş pasaport memurluğu tarafından pasaportu olanlardan hiçbir şekilde harç alınmamakta, olmayanlardan ise 20 ve daha fazla kuruş alınarak işlem yapılmaktaydı.²⁴²

Ayrıca Ataullah Efendi'nin gönderdiği aynı yazıya göre, müteakip sene için ilk vapur hacılarından son vapur hacılarına kadar hepsinin kazanılması durumunda, bu hacıların vize işlemlerinden önemli bir gelir edilebilirdi. Devlet gelirinin artışı sağlayacak bu amaca ulaşabilmek için Osmanlı hükümeti tarafından Cidde pasaport müdürlüğüne bir ihtar yapılarak bu müdürlüğün kanunlara aykırı davranışının önünün alınmasını isteyen Ataullah Efendi, bu resmi ihtarın hacıların dönüş zamanlarına denk getirilerek Cidde'den görecekları bir biçimde yapılmasının ve duyurulmasının etkili olacağını ifade etmiştir.

Açıklamalarına devam eden Singapur Konsolosu, buradan hacca gitmek isteyen hacı adaylarının Cidde'ye sefere başlayacaklarından, hacı adaylarına ve hocalarına gerekli tembihlerin yapıldığını fakat Cidde'de hacılara yapılan yasa dışı ücret talepleri gibi bazı muamelelerin onların mağduriyetlerine sebep olduğunu

²⁴¹ BOA, HR. SFR.3, 514/37, 17 Şubat 1902.

²⁴² BOA, HR. SFR.3, 514/37, 17 Şubat 1902.

belirtmiştir. Ayrıca bu sene aynı sorunla karşılaşmamak için konsolosluğa başvurmadıklarını açıklayarak Cidde pasaport müdürlüğüne gereken ikazların yapılmasının faydalı olacağını belirtmiştir.²⁴³ Bunun üzerine konunun araştırılması için 24 Temmuz 1902 tarihinde Nüfus İdare-i Umumisi ifadesiyle bir tekid yazısı yazılarak bu konu hakkında gerekli tahkikatın yapılacağı belirtilmiştir.²⁴⁴ Bunlardan anlaşıldığına göre, Osmanlı Konsolosluğunun tek vazifesi Müslüman halkın işlerini halletmek değildi. Bu işlerden Osmanlı Devleti'ne maddi bir kazanç sağlamak da amaçlanmıştı.

Osmanlı arşiv kayıtlarından 24 Aralık 1904 tarihli bir belgeden anlaşıldığına göre Cidde pasaport memurluğunun hacılardan pasaport harcı ücreti istemesi, İngiltere Sefaretinin de gündeminde olmuştur. Bu yazıda, Cidde pasaport memurluğu tarafından, hac görevini yapmak için Singapur'dan Hicaz'a gelenlerden, pasaportlarının olup olmamasına dikkat edilmeksizin her şekilde pasavan harcı adı altında bir ücret ödemeleri istenmekteydi. İngiliz Sefareti bu durumdan şikâyet etmekte ve bunun önüne geçilmesi için gerekenin yapılmasını istemekteydi. Bu ve benzeri şikâyetler üzerine Osmanlı hükümeti bir karar almıştır. Buna göre, yabancı devletlerden Mekke ile Medine'ye geleceklere özel indirim yapılacak, kendilerinden pul ücreti olarak yalnızca 6 kuruş alınacaktı. Bu kararın açıklanmasından sonra da konu İstanbul hükümetince, Hicaz Vilayetiyle yapılan yazışmalarla takip edilmiştir.²⁴⁵

İngilizlerin şikâyet haline getirdikleri bir diğer konu, Singapur'dan hacca gideceklerin pasaport işlemlerinin Singapur Konsolosluğu tarafından yapılması ve bunun mukabilinde belli bir harç ücreti alınmasıydı. Yukarıda bahsi geçtiği üzere Osmanlı Devleti'nin Singapur Konsolosluğunun verdiği 20 Kasım 1901 tarihli bir gazete ilanında, Mekke'ye giden hacılarına, kendi hükümetlerinden veya konsolosluklarından aldıkları pasaportları veya geçiş izinleri varsa, bu pasaportlarını Türk Konsolosluğu'nda onaylatmaları gerektiği bildirilmişti. Fakat bu durum İngilizlerin itirazlarına yol açmıştır. Nitekim İngiltere Sefaretinden 28 Ağustos 1902 tarihinde Hariciye Nezaretine gelen bir bildiride, Hicaz'a gidenlerin pasaportlarını konsoloshaneye vize ettirmeleri gerektiğine dair Singapur Konsolosu tarafından ilan edilen bu usulün kaldırılması rica edilmiştir. İngiltere ve diğer yabancı ülkelerde

²⁴³ BOA, HR. SFR.3, 514/37, 17 Şubat 1902.

²⁴⁴ BOA, DH. MKT, 556/67, 5 Ca 1320 (10 Ağustos 1902).

²⁴⁵ BOA, HR. İD.98/34, 28 Ağustos 1902.

yaşayan Müslümanlardan hacca gidecek olanlara kolaylık sağlanması istenmiştir. Bu hacı adaylarının pasaport işlemlerinden muaf tutulmalarına müsaade edilmesini talep eden İngiltere Sefareti, Osmanlı hükümetinin 1895’de resmi yazıyla İngiltere’nin Hind sömürgelerinden gelen hacıların bu gibi işlemlere tabi tutulmayacağını sefarete bildirmiş olduğunu hatırlatarak bunun devam etmesini istemiştir. Hac işlemleri Müslümanlara ağır bir yük oluşturacağı için, hacıların pasaport işlemlerindeki bu muameleden ayrı tutulmaları rica edilmiştir. Osmanlı hükümetinin İngiltere ve diğer ülkelerde yaşayan yabancı halklardan olan Müslüman topluluğun Hicaz’a gidişle hac farzını yerine getirmeleri hususunda kolaylık sağlanmasına dair emrinin bulunduğunu bildiğini ifade ederek hükümetin Müslümanların problemlerini çözeceğinden emin olduğunu belirtir.²⁴⁶ Tüm bunlardan İngiltere’nin hac konusu üzerinden sömürgelerindeki Müslümanları bahane ederek Osmanlı Devleti işlerine dâhil olmaya çalıştığı görülmektedir.

Singapur’dan gidecek olan hacıların Osmanlı Devleti’nin Singapur Konsolosluğu tarafından pasaport işlemlerine tabi tutulmasına sadece İngilizler değil, Hollandalılar da itiraz etmişler ve bu uygulamaya son verilmesini istemişlerdir. Osmanlı arşiv belgelerinden, Hollanda’nın bu tutumuna ve Osmanlı hükümetinin buna cevabına dair ayrıntılı bilgiler verilmektedir. Konuyla ilgili Hicaz valisi tarafından 19 Ağustos 1903 tarihinde Dâhiliye Nezaretine gönderilen bir yazıda, Hollanda Devleti’nin Cidde Konsolosluğundan gönderilen 32 Numaralı ve 9 Temmuz 1903 tarihli yazı ele alınmıştır. Cidde Konsolosluğundan gelen bu yazıda, hac görevini yapmak için Singapur üzerinden Mekke ve Medine’ye gidip gelen hacıların pasaportlarının Singapur’da bulunan Osmanlı Konsolosu Ahmed Ataullah Efendi tarafından vize işlemine tabi tutulduğu, oysa bu durumun yasalara aykırı olduğu belirtilmiş; bu yüzden bu muamelenin ortadan kaldırılması istenmiştir.²⁴⁷ Bütün bu tepkiler göstermektedir ki Osmanlı Konsolosluğunun Singapur’dan geçen hacılardan vize işlemleri için ücret talep etmesi ve gelir sağlaması, o bölgede hâkim güç olan Hollanda ve İngiltere’nin tepkisine neden olmuştur. Daha da önemlisi, Osmanlı Devleti’nin böyle bir talepte bulunmak için neyi gerekçe gösterdiğinin net bir biçimde ortaya konmamasıdır. Ancak yazışmalardan anlaşıldığı kadarıyla vize ücreti talep edilmesinin ana nedeni, hacıların, Singapur’dan gidecek olmaları değil, o dönemde hala Osmanlı Devleti hâkimiyetinde bulunan Mekke ve Medine’ye gidecek

²⁴⁶ BOA, HR. İD.98/34, 28 Ağustos 1902.

²⁴⁷ BOA, HR. HMŞ. İŞO, 191/1, 12 M 1322 (29 Mart 1904).

olmalarıydı. Bu konuda net bir uygulamanın olmaması, öyle anlaşıyor ki, farklı yorumlara ve görüşlere neden olmuştur.

Belki de bu karmaşa yüzünden Dâhiliye Mektûbi Kaleminin Hariciye Nezaretine gönderdiği bir yazıda Osmanlı hükümetinin pasaport nizamnamesi hakkında bazı bilgiler verilmiştir. Bu yazıda aktarıldığı üzere, pasaport nizamnamesine göre, Osmanlı Devleti ile dost olan yabancı devletlerin vatandaşlarından Osmanlı ülkesine dâhil olmak isteyenlerin kanuna uygun olarak pasaport talep etmeleri ve bu pasaportları yabancı ülkelerde bulunan Osmanlı memurlarından sefir ve konsoloslardan birine vize ettirmeleri gerekmektedir. Osmanlı Devleti sefir ve konsolosu bulunmayan yerlerden gelenlerin ise ek bir pasaport taşımaları lazımdı. Mekke, Medine ve Kudüs'e gidenlerden ise vize harcı olarak 20 kuruş alınacaktı. Bunlardan yoksul olanlardan para alınmayacağı padişah tarafından emredilmişti. Pasaport nizamnamesinin 11. ve 12. maddelerine göre ise pasaportlarını mensup bulundukları hükümetlere tasdik ettirenlerin vize işlemleri ücretsiz olarak yerine getirilecekti.²⁴⁸ Bu maddelere uygun bir biçimde, Osmanlı hükümeti, Hindistan ile Orta Asya'dan hac görevini yerine getirmek için gelen hacıların pasaportlarını ücretsiz bir şekilde vize etmiştir. Ayrıca, 1904 tarihinde hükümet Hindistan ve Orta Asya'dan gelenlerden aldığı 20 kuruş vize harcını kaldırmıştır.²⁴⁹ Buradan da anlaşılabacağı üzere, Osmanlı Devleti dışardan gelen hacılara mümkün olduğunca hassas davranmış, ihtiyacı olanlara ise maddi yardımda bulunmuştur. Batılı devletler ise bazı olumsuz eleştiriler yaparak, kendi sömürge idarelerindeki Müslümanların Osmanlı Devleti'yle yakınlaşmasına engel olmak istemişler ancak başarılı olmamışlardır. Singapurlular, değişik vesilelerle Osmanlı Devleti'ne olan bağlılıklarını ifade etmeye devam etmişlerdir. Bu bağlamda Osmanlı'yı temsilen Singapur'daki görevine devam ederken vefat eden Ahmed Ataullah Efendi'nin cenaze törenine gösterdikleri yoğun ilgi ve sevgi de bunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

2.4. AHMED ATAULLAH EFENDİ'NİN VEFATI

Singapur'daki görevine devam ettiği sırada Singapur Müslümanlarının İstanbul ile olan iletişimlerinde önemli bir rol üstlenmiş olan Ahmed Ataullah Efendi

²⁴⁸ BOA, DH. MKT, 776/58, 20 B 1321 (12 Ekim 1903).

²⁴⁹ BOA, HR. HMŞ. İŞO, 191/1, 12 M 1322 (29 Mart 1904).

9 Kasım 1903 tarihinde, Singapur valisinin hükümet konağında yapılan yaş gününe katılmış, buradan dönüşte bir kaza geçirerek hayatını kaybetmiştir. Ataullah Efendi bu davetten ayrıldığı faytonla evine doğru giderken atın hızlanmasıyla telaşa kapılarak arabadan atlamış ve başından ağır yaralanarak 39 yaşındayken vefat etmiştir.²⁵⁰

Ataullah Efendi'nin vefatı ve cenaze işlemleri hakkında ayrıntılı bilgiler sunan *İkdam* gazetesi 11 Aralık 1903 tarihli nüshasında, Osmanlı Konsolosu Ataullah Efendi'nin cenazesine gösterilen saygı ve ilgiden yola çıkarak bölge halkının Osmanlı'ya ve hilafet makamına olan dini bağlılıklarına, padişaha karşı besledikleri samimi hislere vurgu yapmıştır. Gazetenin haberine göre, Singapur'da vefat eden Osmanlı Devleti Başkonsolosu merhum Ataullah Efendi'nin cenaze işlemlerinin yapıldığı sırada gerek Johor Hâkimi İbrahim b. Ebubekir ve hükümet ileri gelenleri, gerekse Singapur'da bulunan Müslüman halkın önde gelenlerince yapılan törenler, Osmanlı'nın burada ne denli önemsendiğini göstermesi açısından önemlidir. Ataullah Efendi'nin vefat haberini duyan Johor hâkimi, hemen iki adamını Singapur'un ileri gelenlerinden Seyyid Muhammed es-Sakkâf'ın yanına göndermiştir. Ömer es-Sakkâf ve Seyyid Abdülkadir es-Sakkâf da bunlara dâhil olmuşlardır. Cenazeyle ilgili olarak ve müteakip cenaze merasimiyle ilgili olarak neler yapılacağını kararlaştırmışlardır. Buna göre cenaze, Seyyid Muhammed'in evine nakledilmiş, orada yıkanıp kefenlendikten sonra es-Sakkâf Cami-i Şerifine nakledilmiş ve bu camide cenaze namazı kılındıktan sonra İslam ve yabancılardan müteşekkil on bini aşkın insanın eşliğinde uğurlanarak Johor hâkimlerine mahsus kabir yerine defnedilmiştir.²⁵¹

Yine *İkdam*'ın aktardığına göre, cenazede, Johor Hâkimi İbrahim b. Ebubekir, Johor Reisi Nuzzârı Dastro Menti, Cafer b. El-Hâc Muhammed'e, Harbiye Nazırı Dano Davud b. Süleyman, Hariciye Nazırı Danolovar Muhammed b. Salih, Dâhiliye Nazırı Dano Dalim İbrahim b. Abdullah Münşi, Adliye Nazırı Dato Süleyman, Teşrifat Reisi Dato Mumammed b. Hüsnü, Nafia Nazırı Dato Yahya b. Evveliddin, Zabtiye ve Hapishaneler Nazırı Dato Yahya b. Şaban, Johor Müftüsü Dato el-Hac Abdullah b. Mûsa, Saraylar Nazırı Dato Yunus Efker b. Süleyman, Johor Kadısı el-Hac İbrahim, Tahrirat-ı Ecnebiye Reisi Mister Kambil Tar, Singapur ileri gelenlerinden Seyyid Muhammed es-Sakkâf, Singapur valisi, Singapur mektupçusu,

²⁵⁰ Seben, s. 13.

²⁵¹ *İkdam*, Nr: 3404, 11 Aralık 1903.

tüm devletlerin general konsolosları ve birçok İngiliz ile Hind Müslüman subayları hazır bulunmuşlardır. Cenaze merasiminin ardından Johor hâkimi ile Almanya General Konsolosu tarafından Ataullah Efendi'nin kabri üzerine çiçeklerle bezenmiş iki çelenk konulmuştur. Ayrıca Johor hâkimi, Ataullah Efendi için mermerden bir mezar yapılması ve üzerine bir kubbe inşa edilmesi için emirler verilmiştir. *İkdam*'a göre, Ataullah Efendi'nin cenazesi için gösterilen bu derece büyük saygı Osmanlı Devleti'nin resmi memuru olmasından ve Osmanlı Devleti'ne duyulan hürmet ve sevgiden ileri gelmekteydi.²⁵²

Bunların dışında, Johor Hâkimi İbrahim Han, Sultan İkinci Abdülhamid'e Ataullah Efendi'nin vefatını haber veren bir telgrafname göndermiştir. Hâkim bu telgrafta şu ifadeleri kullanmıştır: “Osmanlı Devleti Singapur Başkonsolosu Ahmed Ataullah Bey'in bu sabah Singapur'da araba kazasına uğrayarak vefat ettiğini son derece üzülen bildirir, Osmanlı Devleti'ne kendim ve halkım adına samimi bir şekilde taziyelerimi iletirim.”²⁵³ Sultan İkinci Abdülhamid, Ahmed Ataullah Efendi'nin cenazesine gösterdikleri büyük alakadan dolayı Johor sultanına ve el-Sakkaf ailesine verilmek üzere Singapur'a üç adet nişan göndermiştir. Uzakdoğu bölgesinin her daim en büyük ve ünlü oteli olan Singapur'daki Raphaels Otelinin sahibi olan el-Sakkaf ailesi bu nişanları günümüze kadar saklamışlardır.²⁵⁴

Ataullah Efendi'nin ölümü Singapur Müslüman halkını son derece üzmüş ve şaşırtmıştır. Ataullah Efendi, ölümünden sonra da Singapur'da güzel hizmetlerinden bahsedilerek anılmaya devam etmiştir. Abdürreşid İbrahim daha önce bahsi geçtiği seyahat notlarında bölge halkının Ataullah Efendi hakkında kullandıkları ifadeleri şu şekilde aktarmıştır: “Bundan birkaç sene önce Singapur'da Osmanlı Konsolosu olarak bulunan Ataullah Efendi Osmanlı sancağı sayesinde bütün Malaya Müslümanlarına sözünü geçiren biri olmuştur. Eğer Ataullah Efendi sağ olsaydı şimdiye kadar Singapur Müslümanları ticarette Avrupalılarla bile rekabet edeceklerdi.”²⁵⁵ Abdürreşid İbrahim'e göre, Ataullah Efendi, Singapur ve civarında çok büyük hizmetlerde bulunmuş, “Malayo, Cava, Arap ve İngiliz dillerini bilen çok faziletli bir zat” idi. Bu özelliklerinden dolayı bütün Singapur halkı arasında Malaka Müslümanları Ataullah Efendi'nin adını hayırla anmaktadırlar. Abdürreşid İbrahim

²⁵² *İkdam*, Nr: 3404, 11 Aralık 1903.

²⁵³ BOA, Y.PRK. NMH, 9/44, 30 Z 1321 (Arşiv tarihinin Miladi karşılığı bulunmamaktadır).

²⁵⁴ Uçar ss. 344-345.

²⁵⁵ İbrahim, s. 200.

eserinde, Singapurluların Osmanlı Devleti temsilcisi olan bir kişiye böylesine sevgi ve saygı duymalarının İngilizlerin hoşuna gitmediğine de işaret eder.²⁵⁶

Ataullah Efendi, Singapur ve çevresinde siyasi ve sosyal çalışmalarda bulunmuş, yirminci yüzyıl başlarında Mescid-i Sultani ve Külliyesi onun gayretleriyle inşa edilmişti. Sultan İkinci Abdülhamid, Ahmed Ataullah Efendi'nin gönderdiği raporları dikkate alarak Kuran mealini Malayca diline çevirtmiş ve Singapur'a göndermişti. Bu Kuran'a ait ilk nüsha, günümüzde Singapur'da bulunan Ba'alwie Camisinde sergilenmektedir. İkinci Abdülhamid'in emriyle Singapur'a giderek sömürgecilik faaliyetleri karşısında Müslümanların yanında olan Ataullah Efendi'nin geçirdiği bu şüpheli kazada vefat etmesi Singapurluları derinden sarsmıştır.²⁵⁷ Bütün bunlar göstermektedir ki, Ataullah Efendi bölgede bulunduğu süre içerisinde buradaki Müslümanlara Osmanlı sevgisi aşılamış ve onun ölümünden sonra da bu duygular devam etmiştir. Bunun en güzel örneklerinden birisi, buradaki Müslüman halkın Trablusgarp Savaşı sırasında Osmanlı Devleti'ne maddi yardımda bulunmalarıdır. Singapur Müslümanları 1912 yılında Londra Osmanlı Bankası vasıtasıyla Osmanlı Devleti'ne 1306 Osmanlı Lirası göndermişlerdir.²⁵⁸ Ayrıca Singapur ve çevresindeki İslam topluluğu 1913 yılında, muharebede şehit olan ve yaralananların ailelerine verilmek üzere yine para yardımı yapmışlardır.²⁵⁹

2.5. AHMED ATAULLAH EFENDİ'NİN AİLESİ

Ataullah Efendi'nin Singapur'da görevde iken geçirdiği bir kaza sonucu vefat etmesi üzerine İstanbul'da bulunan eşi ve çocukları geçim sıkıntısı yaşamaya başlamıştır. Bunun üzerine Ataullah Efendi'nin ailesine Osmanlı Devleti tarafından bazı yardımlar yapılmıştır.

Osmanlı arşiv kayıtlarında Ataullah Efendi'nin vefatı üzerine eşi ve çocuklarına bir ev tahsis edilmesi ve bir maaş bağlanmasıyla ilgili birçok belgeye rastlanmaktadır. 21 Mart 1904 tarihinde Ataullah Efendi'nin ailesine ayda 1000 kuruş maaş ve oturmaları için bir ev verilmesiyle ilgili padişah emrinin bulunduğu belge bunlardan biridir. Bu emir neticesinde 23 Mart 1904 tarihinde Sadaret-i Uzmâ Mektûbi Kaleminden Vakıflar Nezaretine bir yazı yazılmıştır. Yazıya göre; Singapur Başkonsolosu iken kazaen vefat etmiş olan Ataullah Efendi'nin eşi kimsesiz ve

²⁵⁶ İbrahim, s. 200.

²⁵⁷ Saltık, ss.73-74.

²⁵⁸ BOA, HR. SFR.3, 731/16, 23 Aralık 1912.

²⁵⁹ BOA, BEO, 4175/313098, 15 C 1331 (22 Mayıs 1913).

nasipsiz kalmıştır. Kendilerine tahsis edilen yetim maaşının az olması nedeniyle ev kirası vermek ve evi geçindirmek zor olmaktadır. Bu nedenle, Kadırga'da Bostan Ali Mahallesi'nde Kilise Sokağında sahipsiz olan 43 Numaralı evi onlara vermek suretiyle içinde bulundukları perişan halden kurtarmak için vakıflara yazılar yazılmıştır.²⁶⁰

27 Nisan 1904 tarihinde Hariciye Nazırı tarafından Sadarete gönderilen yazıda; Ataullah Efendi'nin ailesine tahsis edilen evin durumundan bahsedilmektedir. 10 Mayıs 1904 tarihinde Hariciye Nazırı tarafından Sadarete gönderilen bir diğer yazıda ise; merhum Ataullah Efendi'nin ailesine tahsis olunan Kadırga'daki evin tahmini kıymeti ve durumu hakkında bilgi verilmiş ve eşine ve çocuklarına bağlanan maaşın çok yetersiz olduğu belirtilmiştir. Ayrıca bu belgede Muhsine Hanım'ın memleketi olan Ümidburnu'na gitmek için İngiltere Konsoloslukuna başvuracağını bildirmiş olduğu ifade edilmiştir. Bunun üzerine, devlet memurluğu yapmış bir kişinin eşinin böyle bir başvurusunun uygun olmadığı yazılır. Bu arada Ataullah Efendi'nin ailesi için uygun bir ev arayışı da devam etmiştir. Neticede, Evkaf-ı Hümayun Nezareti tarafından Sadarete gönderilen 10 Eylül 1904 tarihli bir yazıda, Muhsine Hanım'a İstanbul Ayasofya-i Kebir Mahallesi, Köprülü Sokakta Gülsüm Hanım'dan mirasçısı olmayan 4 Numaralı evin bedelsiz olarak tahsis edildiği belirtilmiştir.²⁶¹

Osmanlı arşiv belgelerinden, 22 Ağustos 1904 tarihli Mülkiye Tekâüd Nezareti Muhasebesinden düzenlenen hesap müzekkeresinde ise Ataullah Efendi'nin hizmet yerleri ve sürelerine dair ayrıntılı bilgiler verilmiş ve on altı yıllık hizmetinin geçirdiği kaza sonucu sona erdiği belirtilmiştir. Ataullah Efendi'nin son memuriyeti olan Singapur Konsolosluk maaşının dörtte biri olan 700 kuruşun oğulları Mehmed Fuad ve Ebubekir Rüşdi, kızları Havva Hayrünnisa ve eşi Muhsine Hanım'a taksim edilerek bağlanmasına karar verilmiştir.²⁶²

Osmanlı arşiv belgelerinde, vefat etmiş olan Ataullah Efendi'nin ailesine maddi yardım edilmesiyle ilgili Osmanlı hükümetine bazı talepler geldiği de görülmektedir. Bu belgelerden biri, Londra'da ikamet eden Mehmed Emin Fakih adlı kişinin gönderdiği bir dilekçedir. Adı geçen kişi, söz konusu dilekçesinde, kendisinin Muhsine Hanım'ın erkek kardeşi olduğunu belirtmiş ve Ataullah Efendi'nin

²⁶⁰ BOA, BEO, 2299/172406, 6 M 1322 (23 Mart 1904).

²⁶¹ BOA, BEO, 2390/179244, 4 C 1322 (16 Ağustos 1904).

²⁶² BOA, ŞD, 1029/68, 19 B 1322 (29 Eylül 1904).

İstanbul'da bulunan ailesine maaş tahsis edilmesini talep etmiştir. 21 Teşrin-i Evvel (Ekim) 1904 tarihinde Sadrazamlık Makamına gönderilen bu dilekçede bahsi geçen talebine dair mealen şu ifadeler yer vermiştir:

Osmanlı Devleti'nin eski Singapur Konsolosu merhum Ataullah Efendi'nin zevcesi olan hemşirem Muhsine Hanım hakkında büyük merhamet sahibi hazret-i padişahiye istirham eylerim. Merhum Ataullah Efendi Ümidburnu İslam cemaati arasında zuhur eden mezheb ihtilaflarının çözümü için İngiltere Hariciye Nezaretinin iltiması üzerine Osmanlı hükümeti tarafından 1861 tarihinde İstanbul'dan Ümidburnu'na gönderilmiş olan merhum muallim Ebubekir Efendi'nin büyük oğlu idi. İlim ve irfanı ile dinini ve dininin emirlerini korumak ve tatbik etmekteki sağlamlığı ve İslam cemaatinin refahını savunmak için gösterdiği gayret sebebiyle o kadar büyük bir şöhret kazanmış idi ki, ismi şimdiye kadar Güney Afrika İslam ahalisinin dilindedir. Merhum Ataullah Efendi Kaptavn'da pederine halef olmuş ve bilâhare Kimberley'deki mekteb-i Osmani muallimliğine tayin edilmiş idi. Merhumun on altı seneyi aşan bir zaman zarfında ahalinin dini konularda ilerlemesi, medeniye ve ilmiyeden istifade etmeleri için yaptığı hizmetlerden dolayı Singapur Konsoloslughuna tayin olunmuş ve burada çok güzel hizmetlerde bulunmuştu.

*Ataullah Efendi'nin ölümünden sonra eşi ve dört çocuğu aylardan beri maddi sıkıntı içindedir. Eşi Muhsine Hanım Kaptavn'lıdır. (Capetown) Doğduğu yerden binlerce mil bir mesafede bulunan İstanbul'da sıkıntı içindedirler. Bu nedenle kendilerine bir miktar maaş bağlanması için padişahımızdan istirham eylerim.*²⁶³

Mehmed Emin Fakih, bu yazısında, aile için Hazine-i Hassa'dan bir miktar maaş talep edildiğini, bunun gerçekleşmesi halinde bütün Müslümanlar ve özellikle Muhsine Hanım ile çocuklarının Osmanlı'ya sonsuza kadar minnettar kalacaklarını belirtmiştir.

Benzer şekilde 11 Kanun-i Sani (Ocak) 1905 tarihinde Güney Afrika Müslümanları İmam ve Hatipleri tarafından da bir yazı gönderilmiştir. 19 Mart 1905'te hariciyeye havale edilen bu konuda Güney Afrika İmamları isteklerini mealen şöyle anlatmaktadırlar:

*Saltanat-ı Seniyyelerinin Singapur Şehbenderi iken vefat eden Ataullah Efendi merhumun haremî Muhsine Hanım ile dört evladı on üç aydan beri İstanbul'da bulunuyorlar. Maddi sıkıntı içindeler. Padişahımız emir buyurup muhtaç durumdaki bir aileye yardım ettiğinde Güney Afrika Müslümanı olan bizleri memnun edecektir. Ataullah Efendi'nin babası Ebubekir Efendi 1861 de Ümidburnu'na memur olarak atanmış 1884'e kadar bu görevini sürdürmüştür. Vefatı ile bu göreve büyük oğlu tayin edilmişti. Mektebi Osmani müdüriyetinde de bulunmuştur. Aileye bir miktar maaş bağlanmasını arz ederiz.*²⁶⁴

Ataullah Efendi'nin eşine münasip miktarda maaş bağlanmasıyla ilgili bu ricalar devam etmiştir. Bu bağlamda padişaha iletilmesi için Hariciye Nezaretine 28 Mayıs 1905 tarihinde Güney Afrika'da Kaptavn şehrinde bulunan Kaptavn İmamı

²⁶³ BOA, BEO, 2506/187924, 8 Z 1322 (13 Şubat 1905); BOA, HR. İD, 2089/2, 21 Ekim 1904.

²⁶⁴ BOA, BEO, 2506/187924, 8 Z 1322 (13 Şubat 1905).

İsmail Efendi tarafından da bir dilekçe verilmiştir. İsmail Efendi de, öncekiler gibi, Ataullah Efendi'nin ailesine maddi destek talebinde bulunmuştur.²⁶⁵ Osmanlı hükümeti bu mektuplarda veya yazılarda bahsi geçen konuyla ilgilenmiştir. Nitekim 6 Nisan 1905 tarihli Sadaret-i Uzma Mektubi Kalemine ait bir evrakta, aileye tekaüt sandığından maaş bağlanması ve biriken maaşın verilmesinden bahsedilmiştir.²⁶⁶ Sadareti Uzma Mektubi Kaleminden Maliye Nezaretine 19 Eylül 1905'de yazılan bir yazıdan ise aileye tekaüt sandığından bir maaş bağlandığını ancak bu maaşın yetersiz olduğunu öğrenmekteyiz.²⁶⁷

Muhsine Hanım'ın oturduğu ev konusunda da bazı sıkıntılar yaşadığı görülmektedir. 29 Kasım 1909 tarihinde Evkaf Nezaretinden gelen bir yazıda; Muhsine Hanım'a verilen Ayasofya-i Kebir Mahallesiindeki 30 bin kuruş değerindeki, mirasçısı olmayan evin kanunlara uygun olmadığı gerekçesiyle geri alınması gerekeceği ve bu gibi benzer mülklere uygulanacak kararlar ilgili izahat bulunmaktadır.²⁶⁸ Muhsine Hanım, talep ettiği evin kendisine verilmesiyle ilgili olarak Sefarete bir arzuhal sunmuştur. Konuyla ilgili bir karara varılması için bu yazı daha sonra hariciyeye gönderilmiştir.²⁶⁹ 1912 tarihli bir arşiv belgesine göre, Muhsine Hanım, kendisine bedelsiz olarak verilen bu evin vakıflar idaresince geri alınmak istenmesi üzerine, bu eve 400 lira masraf ettiğini ve bu yüzden bu paranın kendisine ödenmesi gerektiğini belirtmiştir. Aynı yıl Muhsine Hanım İstanbul Vakıflar İdaresinden kendisine tahsis edilen evin geri alınmaması için bir dilekçe vermiştir.²⁷⁰ Daha sonraki süreçte ev konusunun nasıl sonuçlandığına dair bir bilgiye rastlanmamıştır.

Ahmed Ataullah Efendi'nin vefatından sonra Osmanlı hükümeti tarafından Singapur Konsoloslughuna Mehmed Kamil Efendi atanmıştır. Fakat İngilizler Kamil Bey'in Konsoloslughunu onaylamamıştır. Bu konunun ayrıntılarını sunmak adına Kamil Efendi'nin atama süreci ve sonrasındaki gelişmeler aktarılacaktır.

²⁶⁵ BOA, HR. İD, 2089/13, 28 Mayıs 1905.

²⁶⁶ BOA, BEO, 2544/190775, 29 M 1323 (5 Nisan 1905).

²⁶⁷ BOA, BEO, 2671/200296, 21 B 1323 (21 Eylül 1905).

²⁶⁸ BOA, HR. SFR.3, 597/41, 8 Aralık 1909.

²⁶⁹ BOA, HR. SFR.3, 675/16, 5 Ocak 1912.

²⁷⁰ BOA, BEO, 4036/302695, 20 Ca 1330 (7 Mayıs 1912).

2.6. KAMİL EFENDİ

Hariciye Nezareti İntihab-ı Memurin Komisyonunun 1 Nisan 1904 tarihli evrakına göre, Singapur Başkonsolosu Ataullah Efendi'nin vefatıyla bu göreve Korfu Başkonsolosu Kamil Bey getirilmiştir. Bu evrakta Singapur Başkonsolosluğuna getirilen Kamil Bey'in yerine başka birinin nakledildiği de belirtilmiştir. Memurin-i Mülkiye Komisyonu Reisi ve azalarının imzalarının bulunduğu 6 Nisan 1904 tarihli evraka göre, Singapur Başkonsolosu olarak atanacak Kamil Bey'in tercüme-i halleri incelenmiş ve atamasına herhangi bir engel olmadığından ataması uygun bulunmuştur.²⁷¹

Osmanlı arşiv belgelerinde yer alan Bâb-ı Âli Memurin-i Mülkiye Komisyonu evrakında, Kamil Bey'in biyografisine ait bazı bilgilere rastlanmaktadır. Bu belgeye göre, Mehmed Kamil Efendi, Binbaşı Hasan Zihni Efendi'nin oğludur. 1870'de Manastır'da doğmuştur. Manastır sıbyan mektebinde ilk tahsilini görerek, Prizren Mekteb-i Rüşdiyesinden mezun olmuş ve Selanik İdadisinde ilimler ve fen üzerine dersler almıştır. Üç sene kadar da Mekteb-i Mülkiye'ye devam etmiş ve özel olarak Arapça ve Fransızca dersleri almıştır. Türkçede yazmakta olup, Fransızcaya da aşinadır.²⁷²

Eğitimi tamamlayan Mehmed Kamil Bey, 29 Mayıs 1893'te 23 yaşındayken 150 kuruş maaşla Hazine-i Hâssa-i Şahane Sicill-i Ahval Kalemine memur olmuştur. 14 Temmuz 1897'de 2700 kuruş maaşla Batavya Başkonsolosluğuna tayin edilmiştir.²⁷³ Kamil Bey Batavya'da Malay halkı arasında Osmanlı'nın etkilerinin artmasında önemli bir rol üstlenmiştir.²⁷⁴ Hollanda hem Kamil Bey'in bu faaliyetlerinden hem de Osmanlı Devleti'nin bölgedeki Müslümanlar üzerindeki etkisinden rahatsız olmuştur. Bu nedenle Kamil Bey Batavya'ya atandıktan iki yıl sonra Hollanda, onun sınır dışı edilmesine karar vermiştir. Bölgedeyken Hollanda sömürge idaresinin bölgedeki Müslümanlara uyguladığı baskıcı tutumların Osmanlı kamuoyuna duyurulmasında önemli bir rol aldığı görülmekte olan Kamil Bey'in Endonezya yöneticilerine ve Açe sultanlığına yardım etmek için uğraştığının Hollandalılar tarafından tespit edildiği iddia

²⁷¹ BOA, İ.HR, 388/23, 8 S 1322 (24 Nisan 1904).

²⁷² BOA, İ.HR, 388/23, 8 S 1322 (24 Nisan 1904).

²⁷³ BOA, İ.HR, 388/23, 8 S 1322 (24 Nisan 1904).

²⁷⁴ Othman, s. 177.

edilmiştir.²⁷⁵ Bu gelişmeler üzerine Kamil Bey Batavya Konsolosluğundan 16 Temmuz 1898’de 2700 kuruş maaş ve 500 kuruş tahsisatla ve becayış suretiyle Liverpool Başkonsolosluğuna tayin edilmiştir. Daha sonra ise 9 Şubat 1903’de Korfu Başkonsolosluğuna nakledilmiştir.²⁷⁶

Kamil Bey Korfu Başkonsolosluğu görevine devam ettiği sırada Ataullah Efendi’nin ani vefatıyla Korfu Başkonsolosluğundan Singapur Başkonsolosluğuna tayin edilmiştir. Bu şekilde Singapur’da Ataullah Efendi’den boşalan göreve getirilen Kamil Bey’in yeni görevindeki maaşıyla ilgili olarak da Osmanlı arşiv kayıtlarında bazı belgeler bulunmaktadır. Bu belgelerden biri olup, Hariciye Mektubi Kaleminden 10 Mayıs 1904 tarihinde Sadarete gönderilen bir yazıda, Asya’nın uzak bir ülkesine atanan memurların usule uygun olarak maaş tahsisatının iki misli olarak verilmesi gerektiği belirtilerek Kamil Bey’in maaşının da buna göre 11020 kuruş olarak belirlendiği muhasebeden bildirilmiştir. Sadrazam tarafından 14 Mayıs 1904 tarihinde kaleme alınan yazıda ise, Singapur Başkonsolosluğuna tayin edilen Kamil Bey’e emsaline uygun olarak yüzde beş oranında bir düşüş yapıldıktan sonra 11020 kuruş harcırah verilmesi hakkında Hariciye Nezaretinden gönderilen yazı ele alınmıştır.²⁷⁷

Sadaret-i Uzmâ Mektûbi Kaleminin 19 Mayıs 1904 tarihli bir yazısında Kamil Bey’in Korfu’dan hareket edebilmesi için Mart ve Nisan aylıklarının hemen ödenmesi gerektiği belirtilmiştir.²⁷⁸ Konuyla ilgili olarak 24 Mayıs 1904 tarihli bir belgede ise Kamil Bey’in Mart maaşını aldığı, Nisan maaşının ise emanet veznesinden 21 Mayıs’ta Osmanlı Bankasına teslim edildiği Rüsumat Emanetinden bildirilmiştir. 28 Mayıs 1904 tarihli bir evrakta da Kamil Bey’in Nisan ve Mayıs aylarını kapsayan maaşının Ziraat Bankasına yatırılması konusunda bilgiler mevcuttur.²⁷⁹

Hariciye Nezaretine 9 Haziran 1904 tarihiyle Singapur Başkonsolosu Kamil Bey tarafından Sarandoz’dan gönderilen telgrafnamede; Kamil Bey, konsolosluk işlerinin tarafına bırakıldığını belirtmiş ve görev yerine gitmek için kısa süre sonra hareket edecek vapuru kaçırmamak için yol ücreti ve gecikmiş maaşının ödenmesini

²⁷⁵ Seben, s.10.

²⁷⁶ BOA, İ.HR, 388/23, 8 S 1322 (24 Nisan 1904).

²⁷⁷ BOA, İ.HR, 389/7, 15 Ra 1322 (30 Mayıs 1904).

²⁷⁸ BOA, BEO, 2334/175046, 3 Ra 1322 (18 Mayıs 1904).

²⁷⁹ BOA, BEO, 2342/175627, 15 Ra 1322 (30 Mayıs 1904).

rica etmiştir. ²⁸⁰ Bu taleple ilgili Sadaret-i Uzmâ Mektûbi Kaleminden Rûsumat Emanetine 10 Haziran 1904 tarihinde bir yazı gönderilmiştir. Yazıda, Kamil Bey'in yeni görev yeri olan Singapur'a gitmek üzere harcırahının kendisine ulaştırılması için Sarandoz'da beklediğinin Hariciye Nezaretinden bildirilmiş olduğu ve Kamil Bey'in görev yerine en kısa sürede gitmesi için gerekenin yerine getirilmesine gayret edilmesi istendiği belirtilmiştir.²⁸¹ Kamil Bey'in harcırahının süratle verilmesi için Rûsumata Emanetine durumun çözümü için tebligat yapılmıştır. Bu tebligatta, gerekli paranın gönderildiği ve Kamil Bey'in şimdilik bununla yetinerek bir an önce görev yerine gitmesinin icap ettiği belirtilmiş; maliyeye ait gecikmiş maaşlarının ise ileride çaresine bakılacağına kendisine bildirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.²⁸² Daha önceki bölümlerde görüldüğü üzere, Osmanlı Devleti, Singapur'da bir Osmanlı temsilcisi bulunmasına çok önem vermiş, ancak bu son yazışmalardan anlaşılacağı gibi, temsilcinin maaşı ve yolluğu gibi konularda çok hızlı ve etkili bir çözüm üretememiştir. Tarafların mağdur olmasına neden olmuş ve ancak onların sık sık yaptıkları başvuru sonrasında soruna bir çözüm getirebilmiştir. Bu gecikmenin bürokratik yazışmaların yoğunluğundan mı yoksa ülkenin içinde bulunduğu maddi sıkıntılardan mı olduğu ise net olarak anlaşılamamaktadır.

Bir taraftan Kamil Bey'in maaşı ve harcırahı konusunda yazışmalar devam ederken, bir taraftan da İngiltere'nin bu atamayla ilgili bazı itirazlarının olduğu görülür. Dolayısıyla bu da bu dönemde Singapur'la ilgili belge ve bilgilerde öne çıkan bir diğer konudur. Hariciye Nezaretinden Şûray-ı Devlete gönderilen 3 Ağustos 1904 tarihli ve 1468 Numaralı yazıdan anlaşıldığı kadarıyla Kamil Bey'in Singapur Başkonsolosluğu memuriyeti İngiltere hükümeti tarafından kabul edilmemiştir. Kamil Bey, merkeze, maaşlarını alamadığını ifade eden ve mağduriyetinin giderilmesini isteyen bir dilekçe yazmış, buna cevaben yazılan yazıda ise bunun nedeninin, kendisinin görev yerine naklinin bir türlü gerçekleştirilememiş olması olduğu ifade edilmiştir. Yazıya göre, "elde olmayan" başlıca neden, İngiltere hükümetinin bu memuriyeti kabul etmemesiydi. Ancak yazıya göre, İngiltere'nin itirazına rağmen, konsoloslar nizamnamesinin on altıncı maddesinde, çalışmaya ara verenlere tam maaş verilmesi gerektiği açıkça ifade edilmiş olduğundan, adı geçen memuriyet için Kamil Efendi'nin maaşını tam olarak

²⁸⁰ BOA, BEO, 2348/176095, 25 Ra 1322 (9 Haziran 1904).

²⁸¹ BOA, BEO, 2348/176093, 25 Ra 1322 (9 Haziran 1904).

²⁸² BOA, BEO, 2348/176095, 25 Ra 1322 (9 Haziran 1904).

almasının uygun olduğu beyan edilmiştir.²⁸³ Bu yazışma, gecikmenin nedeni olarak İngiltere'ye işaret etmiş ve Kamil Bey'in Başkonsolos olarak atanmasına İngiltere karşı çıktığı için, söz konusu ismin Singapur'a bir türlü gönderilemediği, görev yerine intikal etmediği için de maaşının ödenmediği ima edilmiştir.

Kamil Bey'in Başkonsolos olarak atanmasına itiraz eden İngiltere Osmanlı Devleti'nin bölgedeki etkilerinden duyduğu endişe nedeniyle Kamil Bey'in Singapur Başkonsolosluğunu onaylamamıştır. İngiltere'nin karışıklığında ayrıca, Kamil Bey'in Johor Sultanı Ebubekir'in dul eşiyle yaptığı evliliğin Johor kraliyet ailesi tarafından hoş karşılanmamasında etkili olabileceği belirtilmektedir.²⁸⁴ İngilizlerin ve hatta Hollanda'nın itirazlarına rağmen Kamil Bey, Osmanlı Devleti tarafından Singapur'a Başkonsolos olarak atanmıştır.²⁸⁵ Ancak bu dönemde Bükreş Başkonsolosu Bahir Bey vefat etmiş ve bunun üzerine atanmasına rağmen henüz Singapur'a gidememiş olan Kamil Bey, Bahir Bey'in yerine Osmanlı Devleti'nin Bükreş Başkonsolosu olarak tayin edilmiştir.²⁸⁶ Kamil Bey'in ataması, 19 Eylül 1904 tarihli ve 1981 Numaralı hükümet tarafından yazılan yazı üzerine kaleme alınan 9 Kasım 1904 tarihli padişah iradesiyle kesinleşmiştir.²⁸⁷ Kamil Bey'den sonra Singapur Konsolosluğu için adı geçen başka biri bulunmamaktadır. Bu yüzden, müteakip yıllarda Osmanlı Devleti'nin Singapur'daki Konsolosluk işlerini, aşağıda daha ayrıntılı bir biçimde açıklanacağı üzere, Almanya Konsolosluğu üstlenmiştir.

2.7.AHMED ATAULLAH EFENDİ'DEN SONRA SİNGAPUR KONSOLOSLUĞUNUN İŞLEYİŞİ

Osmanlı arşiv belgelerinden anlaşıldığı kadarıyla, Ataullah Efendi'nin ölümünden sonra Singapur'daki konsolosluk işleri, Almanya Konsolosluğu tarafından yürütülmüştür. Bu belgelerden biri olup, Osmanlı Singapur Konsolosluğu görevini yapmakta olan Almanya General Konsolosundan Hariciye Nezaretine gönderilen 27 Kasım 1903 tarihli, Singapur Konsoloshanesi muamelatına ve pul talebine dair bir yazıda, buna dair bazı bilgiler sunulmuştur. Yazıya göre Alman Genel Konsolosluğunun Singapur'da yaptığı işler şunlardır:

Dünkü gün Ataullah Efendi'nin bırakılan şeyleri arasında Osmanlı konsolosluklarına mahsus bir nezaretname ile talimatname buldum. Bunun mütalaasından konsolosun

²⁸³ BOA, BEO, 2430/182221, 7 Ş 1322 (17 Ekim 1904)

²⁸⁴ Seben s.10.

²⁸⁵ Othman, s. 177.

²⁸⁶ BOA, İ.HR, 391/20, 1 Ş 1322 (11 Ekim 1904).

²⁸⁷ BOA, BEO, 2427/182011, 3 Ş 1322 (13 Ekim 1904).

vazifesini muavenetsiz yapamayacağımı anladım. Asıl vazifemin yani Almanya General Konsolosluğu vazifesinin görülmesi bendenize ve beraberimde bulunan memurları fevkalade işgal ettiğinden eğer konsoloshanede bir kıymetli bulunacak olur ise ancak onun muamelatına nezaret edebilirdim. Başkonsolosluğun evrak ve defterleri bendenizde pek fena bir halde teslim edilmiştir. Bu evraktan Türkçe ve bilmediğim lisanda yazılmış olanların hepsini terk etmiş olduğum ve şimdiye kadar diğerlerinin zaman ayırdığım halde henüz yarısını bitiremedim. Evrakı tanzim etmeye mümkün mertebe gayret etmeye çalışıyor isem de talimatta yer alan bütün hususların ifası bendenizce kâbil oluyor. Hususi gelir ve masrafları açıklayan mübeyyin defterhanelerini ayrıca meşgul ediyor. Şimdiye kadar yapmış olduğum evrak aşağıdaki gibidir:

Evvela: bu ayın yirmisinde İskenderiye'ye gitmek üzere hareket eden "Tantalos" adlı İngiliz vapuruna bir sıhhiye patentesi.

İkinci olarak: İzmir'e gitmek üzere hareket eden "Avustralya" adlı gemiye yük yüklenerek "Sergiz Biraderler" adlı ticarethanesine yollanan bir sandık ipek halısının faturası.

Üçüncü olarak: İskenderun'a gitmek üzere hareket eden "Avustralya" adlı gemiye yüklenen ve "Krapit ve Şürekâsı" ticarethanesine ait olan bir miktar deri için bir kıta ruhsatname.

Dördüncü olarak: Yafa'ya gitmek üzere hareket eden "İşya" adlı vapura yüklenen ve "Baustro ve Şürekâsı" ticarethanesine ait olan bir miktar deri için bir kıta ruhsatname.

Beşinci olarak: Bafa'ya gitmek üzere hareket eden "Kapri" adlı gemiye yüklenip yine yukarıda bahsi geçmiş olan ticarethaneye ait olan bir miktar deri için ruhsatname.

Adı geçen evrakın bir kısmı pulsuz olarak bir kısmı da nizamen gereken pulu içine almaksızın verildiğinden, konsoloslar nizamnamesinin kırk birinci maddesine uygun olarak hükümsüz olmak gerekir ise de bendenize bu bâbda bir günâ talimat verilmediğinden ve nizamnameyi ancak şimdi bulabildiğimden şimdiye kadar evrakın ne şekilde düzenlendiği ve ne kadar vergi alındığı ilgililere sormaya mecbur oldum. Bu sebeple nizamname hükümleri layıkıyla yerine getirilemedi. İlgililerin bundan sorumlu tutulmaması için icab edenlere gereken buyrukların verilmesini istirham eylerim. Bir de yalnız 245 adet 20 kuruşluk pul bulunduğundan nizamnamenin kırk ikinci maddesinde açıkça belirtilmiş pullardan tarafıma yeterli miktarda gönderilmesini istirham eylerim.²⁸⁸

Yazıda görüleceği üzere, Osmanlı Devleti'nin Singapur Konsolosluğu işlerini yürüten Almanya Konsolosluğu, yaptığı çalışmalardan Osmanlı hükümetini haberdar etmiş ve özellikle Singapur Konsolosluğunun hesaplarına dair açıklamalarda bulunulmuştur. Bu bağlamda, Singapur'da bulunan Almanya General Konsolosluğundan Almanya Başvekili Prensi Pelud'a irsal olunan 20 Ağustos 1906 tarihli ve 62 numaralı yazı önemlidir. Bu yazıda verilen bilgilere göre, Almanya General Konsolosluğu, 1903 senesi Kasım'ın 19'unda Singapur Konsolosluğu işleri ve vazifesini üzerine almış, konsolosluk kasasında nakit bulunmadığı için, görevi devraldığı günden itibaren konsolosluk gelir ve masrafına hesap defterleri tutmuştur.

Ayrıca Almanya General Konsolosluğu bu yazısında, Osmanlı Devleti Konsolosluğunun işlerini tek başına yerine getiremeyeceğini belirterek kendisine

²⁸⁸ BOA, HR. İD, 2101/85, 27 Kasım 1903.

yardım edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bunun yanı sıra, Osmanlı Konsolosluğunda bulunan evrakların düzenlenmesi konusunda yapılan çalışmalar sırasında her biri 20 kuruşluk 245 adet pul bulunmuş olduğunu da haber vermiştir.²⁸⁹

Bu yazıda, Osmanlı Devleti Konsolosluğuna ait eşyalar hakkında da bilgi verilmiştir. Ek olarak takdim edilmiş, 11 Kasım 1903 tarihli olan zabıtnamede, eşyalarla ilgili mealen şu ifadelere yer verilmiştir:

Singapur'da Robinson Sokağında 94 Numaralı hanede 1903 senesi Kasımının 11'inde öğleden sonra Osmanlı devleti konsoloshanesinde Singapur konsoloshanesinin mevcut eşyasının defterini düzenlemek için adları aşağıda yazılı kişiler hazır bulunmuştur;

1- Osmanlı Devleti Hariciye Nezaretinden 11 Kasım 1906 tarihiyle gelen bir kıta telgrafname mucibince konsoloshanenin hususi işlerini idare etmeye vekil tayin olunan Almanya Devleti'nin Başkonsolosu Mösyö H. İşke

2- Polis yahud Müfettiş Muavini Mösyö Vişhed

3- Almanya Devleti'nin Başkonsolosunun Kâtibi Vekili Mösyö Trimel

İsmi evvelce geçenler Robinson Sokağında 94 Numaralı yerde bulunan konsoloshanenin üst katına çıkarak kapıyı kilitli bulmuş ve mühürleri kırılarak içeriye girmiş ve devlete ait özel eşyalardan ayırmaya karar vermiştir. Bu kişiler Yaklaşık bir buçuk saat sonra konsolosluğun kapısını kilitleyip mühürlemiştir. Kasımın 12'sinde bir engelinden dolayı gelememiş olan İşke dışında aynı kişiler sabah saatlerinde bir daha toplanmıştır. Yukarıda anılan mühürleri sağlam bulmuş ve Palambanğ Sokağında ikamet edip konsolos ile tanışmışlığı olan ve bu işe vakıflığı ve Türkçe ile Arapçaya aşina, resmi evrakı hususi evraktan ayırmaya muktedir bulunan becerikli Mehmed Seyyid'in yardımıyla konsoloshanede bulunan mevcut eşyayı kontrol etmeye başlamışlardır. Öğleden sonra konsolosluğu kapayarak ve kimsenin içine girmesine müsaade edilmemesi talimatı verilmesiyle polis çavuşunu bulundurmak ve memurların gelerek haberleşmelere ait evrakın ayırmasını tamamladık. Resmi evrakın tümü birleştirilmiş ve Almanya konsolosluğuna nakil olunmuştur.

Osmanlı konsoloshanesi Kavası Kohen Mehmed müfredatı aşağıda yer alan eşyanın konsoloshaneye ait olduğunu beyan eyledi:

1- İki yazı masası

2- Üç sandalye

3- Üç yelpaze

4- Bir resim

5- İki bayrak

6- Üç perde

7- Bir dolap

8- Bir iskemle

9- Bir kitap makinesi

10- İki masa

11- Beş adet tahta kanepa

12- Bir kasa

13- Altı adet pul

14- İki adet pul yasdığı

Bu eşyalar sonra alınmak üzere konsoloshanede bırakılmıştı.

Oda polisinin nezaretine havale edilmiştir.

*İmza: İşke H., Vişhed, Trimel L.*²⁹⁰

²⁸⁹ BOA, HR. İD, 2101/104, 20 Ağustos 1906.

²⁹⁰ BOA, HR. İD, 2101/104, 20 Ağustos 1906.

Bu eşyalarla ilgili, 23 Kasım'da (1903) takdim edilmiş olan bir yazıda ise her biri 20 kuruşluk 245 adet pul, unutulmuş eşyalardan sanılıp, yerli zabıta tarafından yanlışlıkla alınmışsa da Almanya General Konsolosu olup yakınlarda vefat eden Mösyö Etke'nin talep ve isteği üzerine adı geçen pulların aynı gün iade edilmiş olduğu beyan edilmiştir. Singapur'daki konsolosluk işlerine dair bilgi verilmeye devam edilen yazıya göre, Almanya Konsolosluğu, Osmanlı Devleti'nin Singapur'daki konsolosluk işlerini üstüne aldığı sırada kayıtlara geçen iki büyük defterin, tercüman sıfatıyla davet edilen Ahmet Seyyid Selavi adındaki Arap tarafından hesap defterleri olarak tanımlandığı beyan olunmuştur. Bu defterler, Osmanlı Devleti'nin talebi üzerine merhum Konsolos Ataullah Efendi'nin hesaplarına ait evrak ile birlikte Temmuz'da Hariciye Nezaretine gönderilmiştir. Yine yazıya göre, 10 Kasım 1903'den itibaren Almanya General Konsolosluğu Kâtibi Tremel tarafından Osmanlı Devleti Konsolosluğunca ortaya çıkan gelir giderler defterlerde kayıt altına alınmıştır. Pulların harcama şekli ve kullanılmasına dair ayrıca bir defter tutulmuş ve kasa hesapları, 24 Haziran 1904, 14 Ekim 1904, 9 Şubat 1905, 30 Ocak 1906, 4 Temmuz 1906 tarihleri esas alınacak biçimde düzenlenmiştir. Yazıda, bunların yanı sıra, Osmanlı Devleti Konsoloshanesinin bir sonraki aya ait hesaplarının da teslim edileceği ifade edilmiş, daha önce adı geçen, her biri 20 kuruşluk 245 pulun âsmânın (ücretinin) ise 24 Haziran 1904'te takdim edilmiş kasa hesapları müfredat defterinde not edildiği belirtilmiştir.²⁹¹

Almanya General Konsolosu, Osmanlı Devleti Konsolosluğunun taranan işleri ve muamelelerini üstlendiği zaman bulduğu bu hesap defterlerinin düzenlendiğinden, Singapur'dan gönderdiği ve 1 Haziran 1905'te kaleme aldığı yazıda da bahsetmiştir. Yapılan çalışmalar mealen şu şekilde ifade edilmiştir;

24 Haziran 1904 ve 9 Şubat 1905 tarihli yazıyla, gönderilecek fazla hasılat olan Osmanlı altını Bank Osmani vasıtasıyla gönderilmiş olduğu dahi bildirilmişti. Giderler dökümlerine dair on iki kıta makbuzu takdim kılındı. Esasen posta harcamalarına meydana gelmiş olan diğer harcamalara dair makbuz ilavesine lüzum yoktur. Dün kasa ile pullar teftişten geçirildi. Teftiş sonucu takdim edilen defterde gösterilmiştir. Seneyi cariye Nisanının altısı tarihiyle gönderilen yazıyı nezaret penahilerinde kasa mevcuduyla pul asmanı hesaplarının ne vakit görülmesi gerektiği belirtilmiş ve hâlbuki bendenizde Osmanlı'nın maliye yılının ne zaman başlayıp ne zaman son bulduğunu bilmediğim sebeple lütfen bu konuda bilgiler verilmesi hususuna yardım edilmesini istirham ederim tarafı ali nezaret penahilerinden gerekli bilgilerin verildiği anda derhal hesapların görüleceğini arz ile yenilenmesi üstün saygılarla müracaat ederim. Almanya General Konsolosu Kilyani.²⁹²

²⁹¹ BOA, HR. İD, 2101/104, 20 Ağustos 1906.

²⁹² BOA, HR. İD, 2101/104, 20 Ağustos 1906.

Özetle, Singapur Almanya Konsolosluğu, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin buradaki konsolosluk işlerini de yürütmüş ve konuyla ilgili olarak İstanbul'a sık sık raporlar göndermiştir. 6 Aralık 1905'te yazılan yazıya göre ise Osmanlı Devleti Konsolosluğu kasası, 1903 senesi 10 Kasım tarihinden itibaren Singapur Almanya General Konsolosu Başkâtibi tarafından idare edilmeye başlanmıştır. Bu kasanın ara sıra kasa teftiş ve kontrolü yapılarak, sonuç, Almanya Konsolosluğuna beyan edilmiştir. Söz konusu yazıda ayrıca konsoloshane fazla giderlerinin bir sonraki seneye ait hesaplarla birlikte takdim edileceği belirtilmiştir. Bu durum ve işleyiş, Almanya General Konsolosluğunun Singapur'dan kaleme aldığı 11 Ağustos 1906 tarihli yazısında aşağı yukarı aynı biçimde özetlenmiştir.²⁹³ Ataullah Efendi'nin ölümünden sonra Osmanlı Devleti Singapur Konsolosluğu işlerinin Almanya Konsolosluğu tarafından idare edilmesi kararı Singapur Valisi Taylor tarafından alınmıştır.²⁹⁴

Ahmed Ataullah Efendi'nin vefatından hemen sonra Osmanlı Devleti Konsolosluğunun işlerinin buradaki Alman Konsolosluğuna devredilmesiyle birlikte Almanya'nın Singapur Konsolosluğunun Osmanlı'yı bölgede temsil etmesi, Osmanlı'nın Singapur'daki etkisinin azaldığına işaret etmekle birlikte, bu dönemde Osmanlı-Almanya ilişkilerinin olumlu anlamda ilerlediğini göstermektedir. Osmanlı Devleti'nin Singapur'da konsolosluk faaliyetlerinin özellikle 1880'lerden 1903'e kadar çok aktif olduğu ve yerli halk tarafından da büyük bir ilgi ve destekle karşılandığı dönemle karşılaştırıldığında, 1900'lerin başında, Osmanlı temsilciliğine Almanya Konsolosluğunun yetkilendirilmesi, 20. Yüzyılın başından itibaren Osmanlı'nın bölgedeki güçlü konumunun azaldığına işaret eder.

²⁹³ BOA, HR. İD, 2101/104, 20 Ağustos 1906.

²⁹⁴ Seben, s. 17.

SONUÇ

Başbakanlık Osmanlı Arşiv belgeleri ve Osmanlı basını temel alınarak yapılan bu çalışma, İkinci Abdülhamid dönemindeki (1876-1908) Osmanlı Singapur ilişkilerini analitik bir biçimde ele almaktadır. Önsözde de belirtildiği gibi yeterince çalışılmamış bir konu olan Osmanlı Singapur ilişkileri, bu tezde ağırlıklı olarak belge ve basın kaynaklı araştırma ve çalışma ile değerlendirilmiştir.

Singapur, 19. Yüzyılın başlarından itibaren İngiltere'nin nüfuzu altına girmiştir. Arşiv belgelerinde de sıkça değinildiği gibi coğrafi açıdan çok önemli bir konuma sahip olan Singapur, İngiliz ve Hollanda arasında bir rekabete neden olmuş fakat İngilizler Hollanda ile anlaşmanın bir yolunu bulmuş ve Hollanda'yı devre dışı bırakarak buranın tek hâkimi olmayı başarmıştır.

Stratejik öneme sahip Singapur ile Osmanlı ilişkileri 19. Yüzyıl ortalarından itibaren başlamıştır. Singapur ile ilk diplomatik ilişkilerin başladığı 1860'lı yıllar, aynı zamanda Singapur'da ilk fahri temsilciliğin de (1864) açıldığı dönemdir. Ne var ki sömürgeci devletlerden İngiltere ve Hollanda bu temsilciliğe uzunca bir süre sıcak bakmamıştır. Sömürgeci devletlerin olumsuz tavrına rağmen Singapur'da açılan bu temsilcilikte bölgedeki halktan bazı ailelerin devreye girerek Osmanlı Devleti'ni temsil ettiği görülmektedir. Zenginlikleriyle ve Müslümanlıklarıyla öne çıkan el-Cüneyd ve el-Sakkaf aileleri Osmanlı Devleti'yle kuvvetli ilişkiler içerisinde olmuştur. Bu noktada Osmanlı Devleti'nin temsilci olarak seçtiği kişilerin İslam dinine sıkıca bağlı olmalarının tesadüf olmadığını söylemek gerekir. Bu ailelerin Osmanlı'ya sadık olmaları onların Hollanda ve İngiltere'nin hoşlanmadığı bir temsilci profili haline gelmelerine neden olmuştur.

Nitekim ilk fahri konsolos el-Cüneyd'in vefatı sonrası Hollanda İngiltere'ye Müslüman bir konsolos istemediğini açıkça ifade etmiştir. Bu konuda farklı düşünmeyen İngiltere de bu yönde hareket etmiştir. Buna rağmen Osmanlı Devleti, 1880'den itibaren Singapur'da bir temsilci bulundurmıştır ve bu isim yukarıda bahsi geçen aileden Seyyid Muhammed el-Sakkaf olmuştur. Sömürgelerinde çokça Müslümanın bulunduğu bu devletlerin İslam dini çerçevesinde birleşmelerini istemedikleri, Müslümanların sıkça öne sürülen halifelik sıfatından etkilenmemeleri için yoğun bir çaba harcadıkları görülmektedir.

Hatta yeni bir sömürgecilik dalgasının başladığı 1870'lerden itibaren Avrupalı sömürgeci devletler Osmanlı Devleti'nin, kendi nüfuzları altındaki

yerlerdeki muhtemel etkisini kırmaya çalışmışlar, hem de bizzat Osmanlı Devleti'nin topraklarına göz dikmişlerdir. Batının bu sömürgecilik politikaları karşısında İkinci Abdülhamid dış politikada çıkar yol olarak Müslüman toplumlar üzerinde etki alanını genişletmeye yönelik gayret içerisine girmiştir. Bu bağlamda dünya Müslümanlarının birleşerek batının emperyalist faaliyetlerine karşı güçlü kalabilmeyi hedefleyen İkinci Abdülhamid bu politika çerçevesinde hilafetten yararlanmıştır. Panislamizm olarak adlandırılan bu faaliyetler bağlamında Güneydoğu Asya Müslümanlarıyla da yakından ilgilenilmiş, özellikle Singapur ile sıkı bağlar oluşturulmuştur. Bu durum, sömürgelerinde Müslüman nüfus olan İngiltere ve Hollanda'yı telaşlandırmıştır. Çünkü bu sömürgeci devletler, Osmanlı Devleti'nin dünyadaki tüm Müslümanlar için bağlayıcı bir unsur olan halifelik makamını kullanarak, kontrolleri altındaki bölgelerde yaşayan Müslümanların başkaldırmasından ve sömürge yönetiminin düzeninin bozulmasından endişe etmekteydiler. Çünkü Güneydoğu Asya'da yaşayan Müslüman halk için Osmanlı Devleti, İslam ülkelerinin en kudretlisi ve en büyüğü; bu yüzden de umut bağladıkları bir devlettir. Bunlar göz önüne alınırsa, batılı emperyalist devletlerin Singapur'da bir Osmanlı konsoloslğunun açılmasını neden istemedikleri çok daha iyi anlaşılır.

Ancak ne var ki onların bu çabaları bölgedeki Müslümanları Osmanlı'dan uzak tutmaya yetmemiştir. Çalışmamızda aktarmaya çalıştığımız gibi, bölgedeki ilk temsilcilikler sonrası muvazzaf bir konsolosluk açılıncaya kadarki süreçte Singapur'la ilişkiler, çeşitli heyetlerin ziyaretleri, eğitim faaliyetleri gibi konular etrafında şekillenmeye devam etmiş, ilişkiler canlı tutulmaya çalışılmıştır.

Bu bağlamda Japonya'ya gitmekte olan Ertuğrul Fırkateyni'nin Singapur'a da gelmesi ve burada uzun bir müddet durması önemli bir yer teşkil eder. İkinci Abdülhamid'in gemiyi İngiltere ve Hollanda'nın nüfuz alanına giren bir bölgeye göndermesinin nedeni, sadece Japonya ile olan ilişkileri geliştirmek değildi. Aynı zamanda, Osmanlı Devleti'nin Güneydoğu Asya'da ben de varım mesajı vermek ve buradaki Müslümanlara sembolik de olsa Osmanlı'nın gücünü göstermekti. Birincil kaynakların analizine bakılırsa, Fırkateyni'nin bu amaçları başarılı şekilde yerine getirdiği söylenebilir. Çünkü bölge halkı, bağlı oldukları dinin halifesi tarafından gönderilen gemiyi ve heyetini büyük bir saygı ve coşkuyla karşılamış ve Osmanlı'ya olan bağlılıklarının altını çizmişlerdir.

Ertuğrul Fırkateyni'nin Singapur'a seyahati ve burada gördüğü yoğun ilgi çalışmamızda incelenen gazetelerde çok fazlaca yer etmiştir. Özellikle *Sabah* ve *Tercüman-ı Hakikat* gazeteleri, bu konuyla ilgili haberlere geniş ölçüde yer ayırmıştır. Söz konusu gazetelerde Osmanlı'ya ait bu gemiyle ilgili her şey muhteşem olarak tasvir edilmiştir. Geminin yol boyunca uğradığı limanlar, bu limanlardaki karşılamalar, Singapur'a varışı ve burada bulunduğu süre boyunca aldığı tepkiler bu gazeteler aracılığıyla halka duyurulmuştur.

Osmanlı'yı en güçlü İslam devleti olarak görmüş ve kurtarıcı olarak benimsemiş olan bölge halkı, sadece Ertuğrul Fırkateyni'yi değil, Osmanlı topraklarından gelen her misafiri büyük bir ilgi ve sevgiyle karşılamışlardır. Hatta Singapur'da yeniden bir Osmanlı temsilcisi görmek istediklerini ısrarla belirtmişlerdir. Singapurlular bu isteklerini bazen bölgede bulunan ziyaretçiler vasıtasıyla, bazen de gönderdikleri dilekçelerle gündeme getirmişlerdir. Buna dair incelediğimiz dönem gazetelerinde ve Osmanlı arşiv belgelerinde birçok bilgi mevcuttur. Kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla Osmanlı Devleti, bu isteklere olumlu bir cevap vermiş ve Ahmed Ataullah Efendi Sultan İkinci Abdülhamid'in onayıyla 1901'de Singapur'a atanan ilk muvazzaf başkonsolos olmuştur.

Ataullah Efendi'nin gidişiyle ikili temasların büyük bir ivme kazandığı görülür. Gerek incelediğimiz gazetelerde gerekse Osmanlı arşiv belgelerinde Ataullah Efendi'nin buradaki faaliyetlerine geniş yer verilmiştir. Basın, sadece onun faaliyetlerini aktarmakla kalmamış, aynı zamanda onun kişiliğini de yüceltilmiştir. Ataullah Efendi, yola çıktığı andan itibaren uğradığı ve nihayet geldiği Singapur'da yaşayan Müslümanlara yaptığı ziyaretlerle onlar üzerinde etkili ve bağlayıcı bir takım icraatlar sergilemiştir. Merkeze gönderdiği raporlarda ve dönem basınında bu alandaki gelişmeler önemli konular arasında yer alır. Singapur'a gelir gelmez konsolosluğun açılışını da görkemli bir merasimle duyurmuş ve sırf bu törenle Osmanlı'nın bölge Müslümanlarıyla hem daha yakından ilgilendiğini hem de buradaki nüfuz mücadelesinde "ben de varım" dediğini göstermiştir.

Kaynaklarda bir taraftan bu tür olumlu gelişmelere yer verilirken, bir taraftan da Ataullah Efendi'nin görevi boyunca hak ettiği yolluk ve maaşların ödenmesinde vefatından sonra ise ailesine maddi destek sağlanması hususunda bazı sıkıntılar ve sorunlar yaşandığı görülmektedir. Bu da, madalyonun iki yüzüne işaret eder. Bir yanda, Singapur'da verilen merasim ve davetlerde Osmanlı'nın gücünü gösterecek bir biçimde hiçbir masraftan kaçınılmazken, diğer yandan bu merasimlere vesile olan

Osmanlı başkonsolosunun görevi karşılığında hak ettiği ödemelerin çok düzenli bir şekilde yapılmadığı görülür. Ataullah Efendi, ikinci duruma ilişkin olarak İstanbul'a yazdığı yazılarda, maaş veya yolluğunu talep ederken, sıkça kendisinin, "Devletin menfaatlerini koruyacak ve çoğaltacak adımlar attığını ve bölge Müslümanlarının padişah halifeye olan muhabbet ve bağlılığını arttıracak faaliyetlerde bulunduğunu belirtmiş, bunu yaparken de merkezden aldığı emirlere katiyen uyduğunun altını çizmiştir; böylece maaşını fazlasıyla hak ettiğini ima etmiştir. Bu bağlamda Ataullah Efendi'nin yürüttüğü konsolosluk işlemleri arasında bölge hacılarına uygulanan pasaport vize işlemleri dikkat çekmiştir. Osmanlı'ya maddi manevi yarar sağlayacağı düşünülen bu işlemler, Hollanda ve İngiltere'nin tepkisine neden olmuşsa da bölgedeki uygulamalar Osmanlı kanunlarına göre yapılmıştır.

Singapur Müslümanlarının Osmanlı'ya bağlılığının bir başka göstergesi de Hicaz Demiryolu için sağladıkları yardımlar olmuştur. Dünya Müslümanları için büyük önem taşıyan bu projenin maddi ayağında devreye giren dış Müslümanlardan Singapurluların yardımlarını organize eden isim Ataullah Efendi idi. İkinci Abdülhamid bu projeye tüm Müslümanlar üzerinde nüfuzunu arttıracaktı. İncelediğimiz gazetelerden özellikle *İkdam*'ın yayınladığı haberlerde bölge halkı tarafından Osmanlı padişahını yücelten ifadeler yer verilmesi İkinci Abdülhamid'in en azından dış Müslümanlar üzerinde etkisini arttırdığını kanıtlar niteliktedir. Ayrıca aynı gazetede Singapurlu Müslümanların yaptıkları yardımlar ayrıntılarıyla aktarılmıştır. Osmanlı hükümetinin bu yardımların karşılığında Müslümanlara verdiği madalyalar, bir takım sembolik faaliyetlerin ikili ilişkilerde yakınlaşma sağlamak adına birer araç olarak kullanıldığını gösterir.

Osmanlı ve Singapur ilişkilerinin seyrini belirleyen bir diğer konu da hac ibadeti olmuştur. Güneydoğu Asya'dan gidecek hacıların uğrak noktası olan Singapur'un, hac trafiğinde Mekke ve Medine'ye giden yol üzerindeki stratejik ve coğrafi konumu açısından bulunan önemi de ilişkilere ayrı bir boyut kazandırmıştır. Bu ibadet, tüm Müslümanlar üzerinde birleştirici bir etkiye sahip olduğundan Müslüman halklarla, hem hac ibadetinin yerine getirildiği Mekke ve Medine'nin sahibi olan hem de başı aynı zamanda halife olan Osmanlı Devleti arasındaki ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Aynı zamanda ekonomik bir yönü de olan hac unsuru bu yönüyle sömürgeci devletlerden özellikle İngiltere ve Hollanda tarafından bir propaganda aracı olarak Osmanlı Devleti'ne karşı kullanılmak istenmiş, Osmanlı hükümeti de bu tür girişimlere fırsat vermemek için gerekli

önlemleri almaya gayret etmiş, tüm Müslümanları Osmanlı'ya bağlı hale getirmeye çabalamıştır.

Ancak Osmanlı Devleti'nin bölgedeki önemi ve gücü Ataullah Efendi'nin ani vefatına müteakiben 1903'te azalmaya başlamıştır. İncelediğimiz Osmanlı arşiv belgelerine göre, onun ölümünden sonra yerine Kamil Bey atanmış fakat bu karara rağmen Kamil Bey çeşitli nedenlerden dolayı görev yerine gidememiştir. Kamil Bey'den sonra konsolosluk için başka bir isme de rastlanılmamaktadır. Ataullah Efendi'den sonra Osmanlı'yı Almanya Singapur Konsolosluğu temsil etmiştir. Sömürgeci devletlerle karşı karşıya kalmak istemeyen İkinci Abdülhamid bölgeyle ilişkileri, manevi bağlar üzerinden devam ettirmiştir. Bölgeye yeni bir konsolos görevlendirilememiş ise de bölge Müslümanlarının Osmanlı'ya ve padişah halifeye bağlılığı devam etmiştir.

İkinci Abdülhamid, 19. Yüzyılın ikinci yarısında artan batı emperyalizmi karşısında bir takım önlemler almış ve bu bağlamda İslam'ın birleştirici gücünden faydalanma yoluna gitmiştir. Diğer taraftan sömürgeci devletler karşısında zor durumda olan dış Müslümanlar da Osmanlı Devleti'ni hamileri olarak görmüş ve gerektiğinde ondan yardım ve destek beklemiştir. Bu bağlamda İkinci Abdülhamid Güneydoğu Asya Müslümanlarıyla güçlü ilişkiler kurmaya gayret göstermiş ve onun döneminde bu ilişkiler en yoğun halini almıştır. Bu çalışmamızda aktarmaya çalıştığımız Osmanlı ile Singapur arasında yaşanan temasları oluşturan önemli olay ve gelişmelerin birçoğu bu ilginin bir sonucu olmuştur.

Ataullah Efendi'nin Singapur ve çevresinde Osmanlı Devleti'nin nüfuz alanını genişletmeye ve güçlendirmeye yönelik çalışmalarından özellikle Hicaz Demiryolu, hac ve tebrik telgrafları çerçevesinde bağlılık mesajları gibi konulardaki aktif faaliyetlerine bakarak, İkinci Abdülhamid dönemindeki konsolosluk ve hükümet politikalarının başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Bu başarının en önemli göstergesi, özellikle *İkdam* ve *Tercüman-ı Hakikat* gibi gazetelerde vurgulandığı üzere, Singapur Müslümanlarının halifeye bağlı kalmaları, ona, dini liderleri olarak dualar etmeleri ve destek olmalarıydı.

KAYNAKÇA

ARŞİV KAYNAKLARI

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri (BOA)

Bâb-ı Âlî Evrak Odası (BEO): 790/59187, 791/59307, 795/59597, 1166/87419, 1258/94278, 1655/124078, 1809/135647, 2299/172406, 2334/175046, 2342/175627, 2348/176095, 2348/176093, 2390/179244, 2427/182011, 2430/182221, 2506/187924, 2544/190775, 2671/200296, 4036/302695, 4175/313098.

Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemi (DH. MKT): 556/67, 776/58.

Hariciye Nezâreti Hukuk Müşavirliği İstişare Odası (HR. HMŞ. İŞO): 191/1.

Hariciye Nezâreti İrade (HR. İD): 98/34, 2089/13, 2101/85, 2101/104.

Hariciye Nezâreti Sicill-i Ahval İdare-i Umumiyesi (HR. SAİD): 9/1.

Hariciye Nezâreti Londra Sefareti (HR. SFR. 3): 460/21, 473/8, 473/20, 508/69, 508/70, 508/74, 514/36, 514/37, 521/54, 565/51, 597/41, 675/16, 731/16.

Hariciye Nezâreti Tahrirât-ı Hariciye Odası (HR. TH): 140/23, 155/84, 169/137, 205/101, 206/79, 234/65, 299/1, 339/93.

Hariciye Tercüme Odası (HR. TO): 369/88, 448/8.

İrade Hariciye (İ.HR): 208/11999, 286/17881, 371/22, 372/9, 388/23, 389/7, 391/20.

İrade Hususi (İ. HUS): 95/9.

İrade Taltifat (İ. TAL): 286/62.

Şura-yı Devlet Evrakı (ŞD): 1029/68.

Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı (Y. A. HUS): 232/66, 422/55, 424/22.

Yıldız Perakende Evrakı Askeri Maruzat (Y. PRK. ASK): 58/85, 58/100.

Yıldız Perakende Başkitabet Dairesi Maruzat (Y. PRK. BŞK): 59/40.

Yıldız Perakende Evrakı Name-i Hümayunlar (Y. PRK. NMH): 9/44.

SÜRELİ YAYINLAR

İkdam Gazetesi (1895-1908)

Sabah Gazetesi (1889-1890)

Tercüman-ı Hakikat Gazetesi (1887-1908)

BASILMIŞ ESERLER

Berkes, Niyazi. **Türkiyede Çağdaşlaşma**, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul, 1978.

Çetinsaya, Gökhan. **II. Abdülhamid Döneminin İlk Yıllarında İslam Birliği Hareketi (1876-1878)**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1988.

Deringil, Selim. **İktidarın Sembolleri ve İdeoloji-II. Abdülhamid Dönemi (1876-1909)**, (Çev. Gül Çağalı Güven), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002.

Deschamps, Hubert. **Sömürgeciliğin Sonu**, (Çev. J. ve F. Orsan), Yükselen Matbaası, İstanbul, 1965.

Eraslan, Cezmi. **II. Abdülhamid ve İslam Birliği**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1992.

Gökkaya, A. Kürşat ve Cemil Cahit Yeşilbursa. **Yeni ve Yakınçağ Tarihi**, Siyasal Yayınevi, Ankara, 2008.

Göksoy, İsmail Hakkı. **Çağdaş İslam Ülkeleri Tarihi**, Fakülte Kitabevi, Isparta, 1997.

Göksoy, İsmail Hakkı. “Japonya’ya Bir Deniz Yolculuğu: Ertuğrul Fırkateyni”, **Diyanet Aylık Dergi**, Sayı: 305, Mayıs 2016, ss. 66-69.

Göksoy, İsmail Hakkı. “Singapur”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)**, Cilt: 37, ss. 250-252.

Göksoy, İsmail Hakkı. “İslah”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)**, Cilt: 19, ss. 167-170.

Gülsoy, Ufuk. **Hicaz Demiryolu**, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1994.

Hülagü, Metin. **Bir Umudun İnşası: Hicaz Demiryolu**, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul, 2008.

İbrahim, Abdürreşid. **20. Asrın Başlarında İslam Dünyası Çin ve Hindistan’da İslamiyet**, (Haz. Mehmed Paksu), Yeni Asya Yayınları, Cilt: 2, İstanbul, 1987.

İstanbul Ticaret Odası, **Singapur**, Menteş Matbaası, İstanbul, 1894.

Karal, Enver Ziya. **Osmanlı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Cilt: VIII, Ankara, 1988.

Karpat, Kemal H. “Pan-İslamizm ve İkinci Abdülhamid: Yanlış Bir Görüşün Düzeltilmesi”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, Sayı: 48, İstanbul, Haziran 1987, ss. 13-37.

Kazıcı, Ziya. **İslam Müesseseleri Tarihi**, Kayihan Yayınları, İstanbul, 1991.

Koloğlu, Orhan. **Abdülhamit Gerçeği**, Gür Yayınları, İstanbul, 1987.

Kurt, Halil. “Singapur”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)**, Cilt: 37, ss. 249-250.

Küçük, Cevdet. “Abdülhamid II”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)**, Cilt: 1, ss. 216-224.

Lee, Hee Soo. **İslam ve Türk Kültürünün Uzak Doğu’ya Yayılması: Kore’de İslamiyet’in Yayılması ve Kültürel Tesirleri**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1988.

Lee, Stephen J. **Avrupa Tarihinden Kesitler (1789-1980)**, (Çev. Savaş Aktur), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2014.

M. Şakir Bey. **Halife II. Abdülhamid’in Hac Siyaseti: Dr. M. Şakir Bey’in Hicaz Hatıraları**, (Haz. Gülden Sarıyıldız, Ayşe Kavak), Timaş Yayınları, İstanbul, 2009.

Othman, Mohammad Redzuan. “Panislamcı Politika ve Siyasi Himaye: Malay Perspektifi ve Osmanlı Tepkisi”, (Çev. İsmail Hakkı Göksoy), **Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 25, 2010, ss. 172-186.

Öke, Mim Kemal. **Hilafet Hareketleri: Güney Asya Müslümanlarının İstiklal Davası ve Türk Milli Mücadelesi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1991.

Özcan, Azmi. **Pan-İslamizm: Osmanlı Devleti Hindistan Müslümanları ve İngiltere (1877-1924)**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1997.

Saltık, Ekrem. **Güney Asya ve Uzak Doğu’da Osmanlı İzleri**, Nesil Yayınları, İstanbul, 2011.

Sander, Oral. **Siyasi Tarih-İlkçağlardan 1918’e**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1994.

Seben, H. Taner. **Singapur’daki İlk Temsilciliklerimiz ve Başkonsolos Ahmed Atullah Efendi**, Türkiye Cumhuriyeti Singapur Büyükelçiliği, Singapur, 2014.

Sırma, İhsan Süreyya. **II. Abdülhamid’in İslam Birliği Siyaseti**, Beyan Yayınları, İstanbul, 1985.

Sırma, İhsan Süreyya. “Sultan II. Abdülhamid ve Çin Müslümanları”, **İstanbul Edebiyat Fakültesi, İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi**, Cilt: VII, Sayı: 3-4, İstanbul, 1979, ss. 199-205.

Timor, Ayşe Nur. **Güneydoğu Asya: Özellikler-Ülkeler**, Çantay Kitabevi, İstanbul, 2002.

Uçar, Ahmet. **Unutulmayan Miras: Güney Afrika’da Osmanlılar**, 2. Baskı, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2008.

Vahdettin, Engin. **II. Abdülhamid ve Dış Politika**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2005.

Yasamee, Feroze A. K., **Abdülhamid’in Dış Politikası Düvel-i Muazzama Karşısında Osmanlı 1788-1888**, (Çev. Yusuf Selman İnanc), Kronik Yayınevi, İstanbul, 2018.

Yurdakul, İlhami. “XIX. Yüzyılda Osmanlı-Açe İlişkileri-Osmanlı Hilafetinin Güney Asya’da Dini-Siyasi Nüfuzu”, **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, Sayı: 13, İstanbul, 2005, ss. 19-48.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.investinadiyaman.gov.tr/upload/singapurharita.jpg>

[http://photos.geni.com/p13/59/70/88/2a/5344484004b3f9bc/ahmet_ataullah_effendi_](http://photos.geni.com/p13/59/70/88/2a/5344484004b3f9bc/ahmet_ataullah_effendi_original.jpg)
original.jpg, s.53.

سنڀاپورده جوامع شريفه
 سنڀاپورده يازيلور :
 سنڀاپورده يكرمي يي متجاوز جوامع شريفه
 وٻولردن ماعدا يوزلرجه مساجد موجوددر.
 ييوك جامعلردن سلطانيه جامعي برنجي
 درجهدهدر. جامع مذكورك باني سي سنڀاپورده
 الكاسكي حاكملردن اميرعليك احقادندن راجا
 اسماعيلدر. يدي سكر يوزكشي استيعابه كافي اولان
 بوجامعهده هر كون اوقات خمسهده اداي صلاة
 ايدلمكده اولوب جمعه كونلري درون وخارجي
 وحتى سوقاغه قدر اهالي اسلاميه ايله طولار.
 عن اصل ملايو اولوب ايفاي فريضة حج
 ضمننده حجاز مغفرت طرازه عزيمت ايدمرك
 سنه لرجه قالمش وتحصيل علوم دينيه غيرت
 ايتمش شيخ محمد يوسف اسمنده بر امامي
 واردربو ذات بعضا تجارته دخي مشغول اولور
 ومكتب خواجه لغنده دخي بولنور.
 ايكنجي درجهده كي جامعلردن اولوق اوزره
 السيد الجنيد نام ذاتك بنا كرده سي اولان اوج
 جامع شريف دها واردر. بولردخي هره قدر
 ييوك دكسهده بردانه سي شهرك پارلاق جاده.
 لرنندن (هاي سترت) ده كائن اولديفنندن
 جماعتى پك چوقدر. باني سي السيد علوي الجنيد
 نام ذاتدر كه اولجه دولت عليه نك فخرى
 شهيندر لکنده بولنمش واوناون ايكي سنه اول
 وفات ايلمشدر.

“Singapur’da Cevami-i Şerife” (Singapur’da camiler hakkında), *İkdam*, Nr: 15991,

21 Nisan 1902, s. 2.

اوجنچي جامع شريف الكاف al Gaff نام
معروف تجارت قومانيه سنك جامعي اولوب
بودنچي اوجيوز كشي استيعابه كافي و صورت
مكمله ده مزين برجامعدر.

بونلردن بشقه هنديلرك، ملا يولرك،
قيلغلك مارانغون، قاپونغلام، بانغولا، السغاف
الح. نامنده كي جامعلري واردر. ا كثريسي
بانيلرينك و برقسي دخی بولندقلري جاده لرك
اسمليله توسيم ايدلشلدردر.
مسجدلر مياننده مسجد الابرار و مسجد -
السلطاني، مسجد الداتو طاعو، مسجد باهوا
اك مشهورلريدردر.

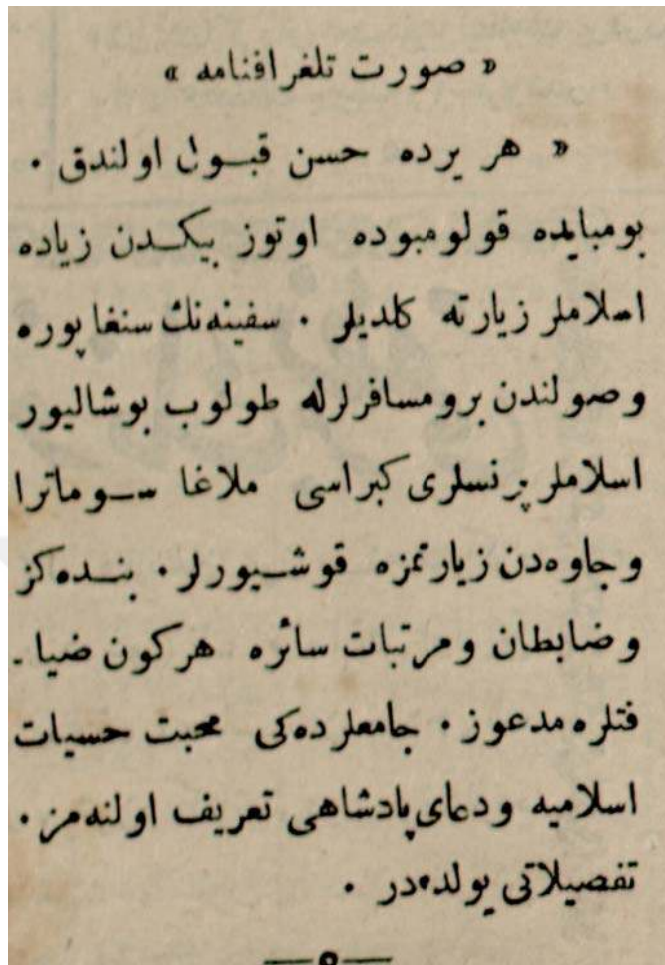
جوامع و مساجد مذكوره نك جمله سنده ده
جمعه نمازلري اصلا ترك ايدلمديكي كي خطبه ده
نام نامي حضرت خلافتناهي ياد و قرائت
ايديلور. خطبه لر علي الاكثر عربيجه در. بعض
قيليني جوامع و مساجدنده كندو لسانلري
اوزره دخی خطبه او قونور.

هيچ برمسلمان قادين جامعه نماز قيلمغه
كلز. اساساً بورا اسلام اها ليسنجه يك فقرالري
استنا ايديلورسه هيچ برمسلمان قاديغي سوقاغه
چيقمغه مأذون دكلدر. كيجه لري درت طرفلري
قياشمش آرايه لرله اقربالري نزدينه كيدرلر.
برساعت صكره همان عودت ايدرلر. ديكر
فقرا طاقلر ايسه يالين اياق باشلري آچيق
كزوب كبايجيلق سيفاره جيلق و بعضاً حاللرينه
كوره حماللق، سيار قهوه جيلك ايدرلر.

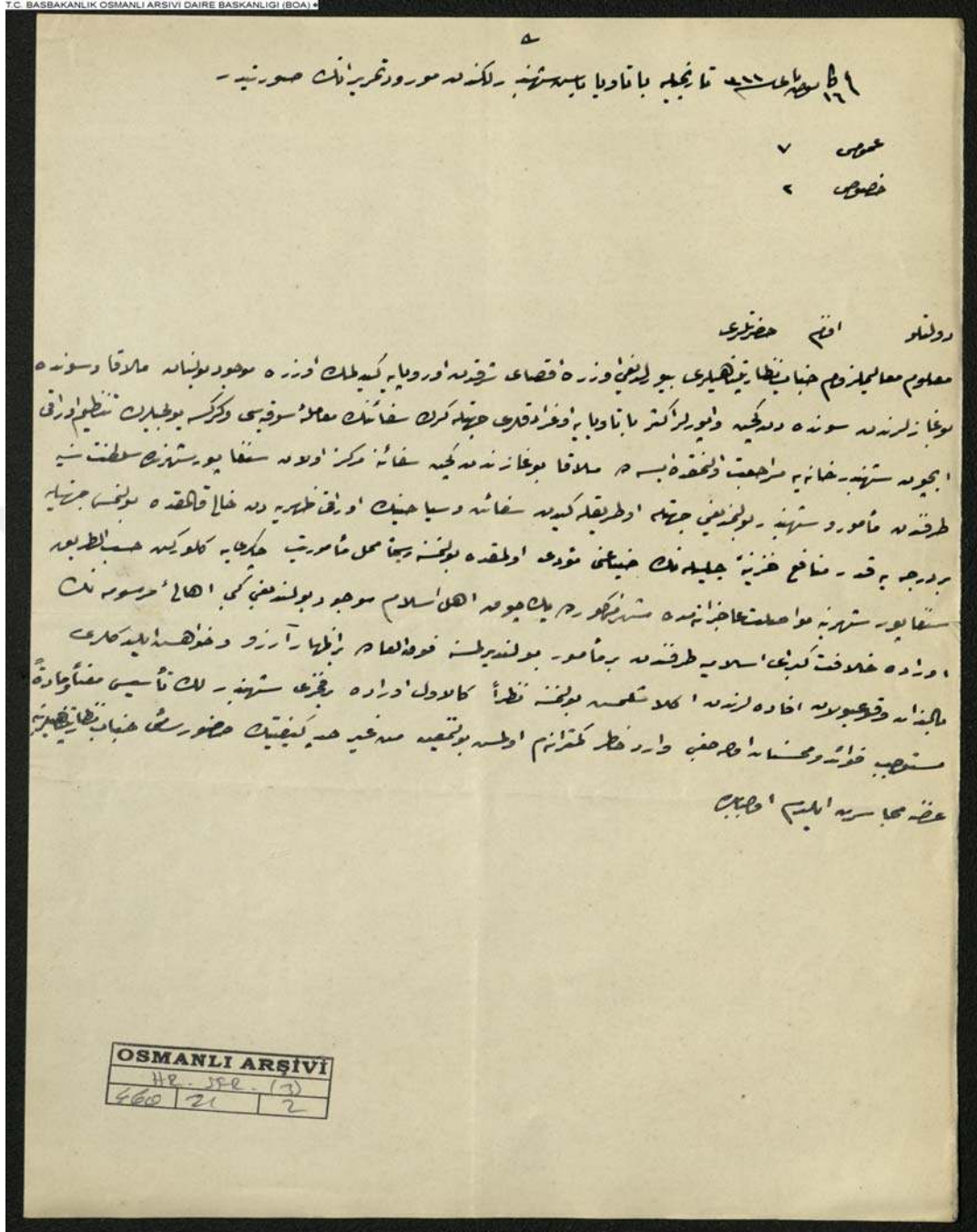
“Singapur’da Cevami-i Şerife” (Singapur’da camiler hakkında), *İkdam*, Nr: 15991,

21 Nisan 1902, s. 2.

EK 2:

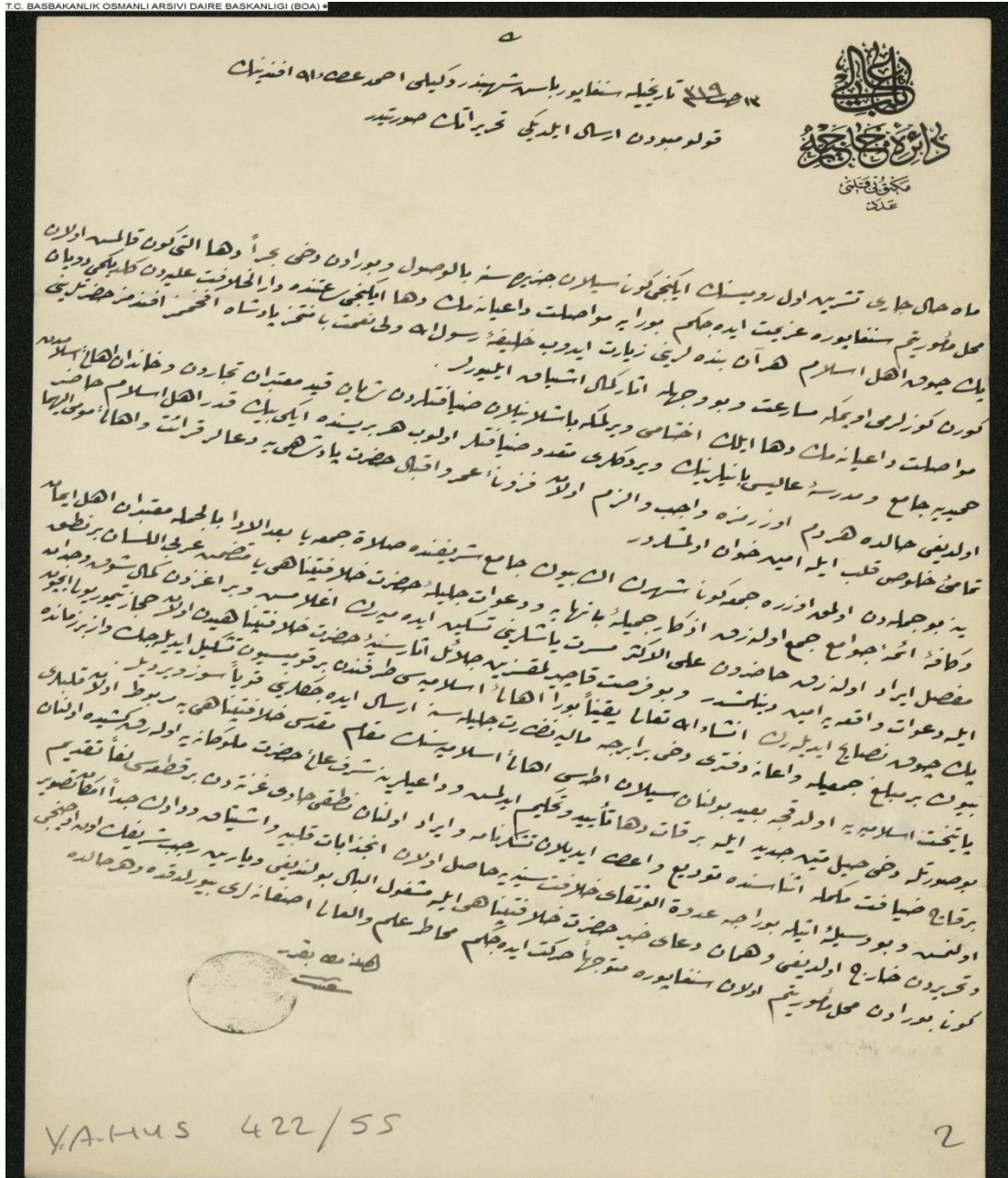

“Suret-i Telgrafname” *Tercüman-ı Hakikat*, Nr: 3444, 21 Teşrin-i Sani 1305 (3 Aralık 1889), s. 2.

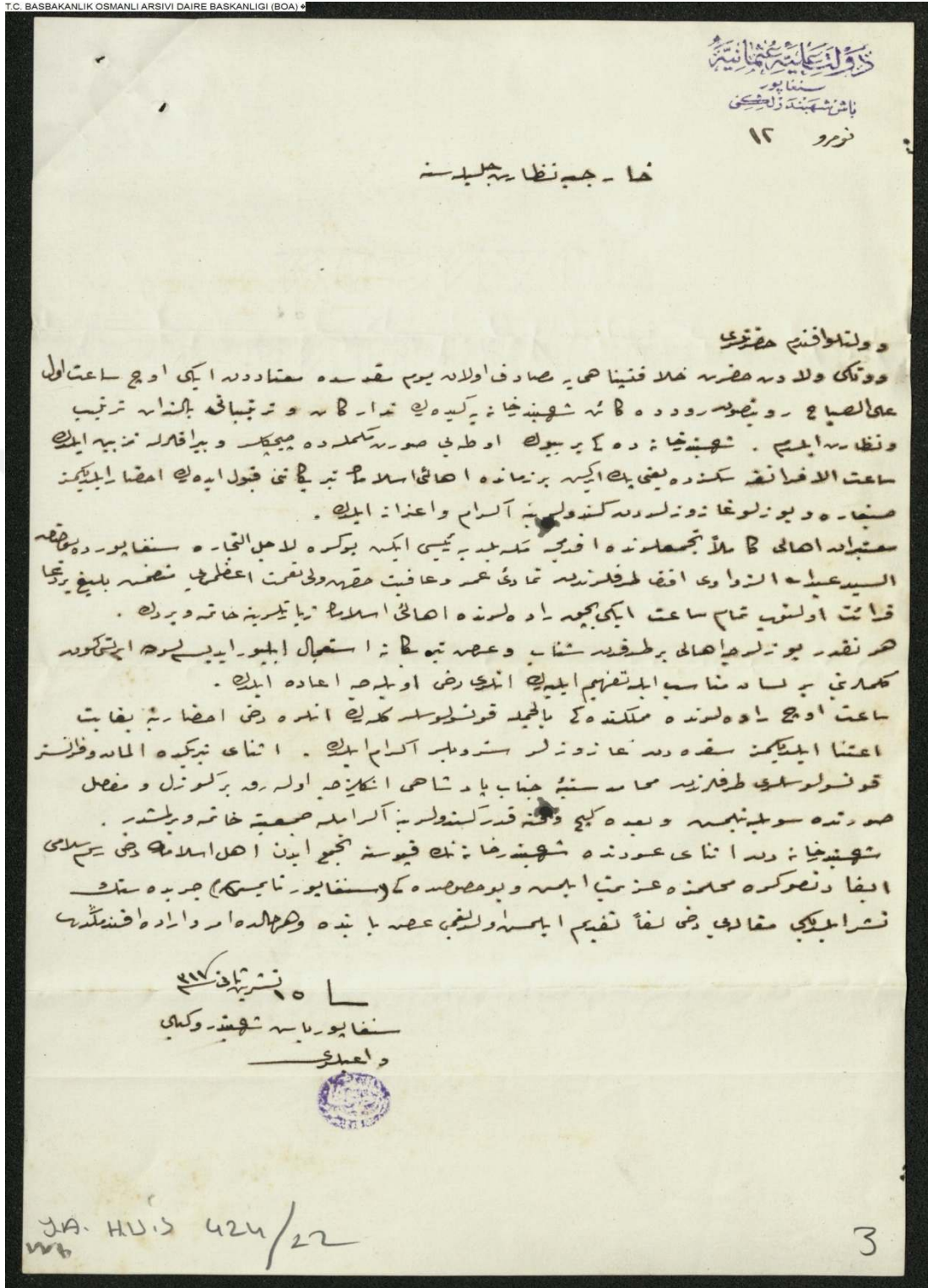

Batavya Konsolosluğunun Singapur'a bir şehbender tayinine dair mektubu, HR.
SFR. 3. 460/21. (30 Nisan 1896)

OSMANLI ARŞİVİ

Singapur Konsoloslu Ahmed Atullah Efendi'nin Kolombo'dan gönderdiği rapor,
YA. HUS.422/55, 20 Ş 1319 (2 Aralık 1901)

Ahmed Ataullah Efendi'nin Singapur Konsolosluğunda gerçekleştirilen resmî kabul törenine dair raporu, BOA, Y.A.HUS.424/22, 9 L 1319 (19 Ocak 1902).

